

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

ERCSI gyermeke és halottja

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

ERCSI gyermeke és halottja

(Anton Einsle: Eötvös József 1833)

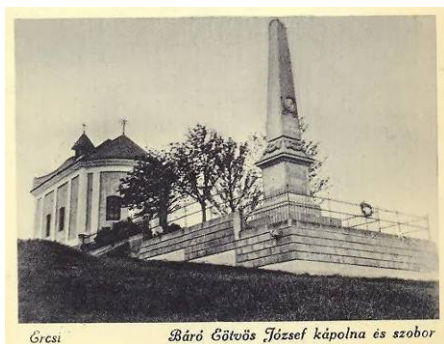

(régi képeslap Ercsiből)

„Mindemellett a gyermekség mégis legboldogabb szakasza életünknek.” (1) E. J. : Levelek/ Oltványi: 10

„Még néhány év, s hol leszek?

... a gyermek helyett egy sír áll a kápolna mellett.” (2) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1811

(régi képeslap)

(Székely Bertalan: Eötvös József 1865 körül)

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF:

„Nem neveltetem soha más, mint anyám által, Lilien nagyatyám házában, de nagyszülőim minden befolyása nélkül.” (3) E. J. : Levelek/ Oltványi: 347

„KEVÉS EMBER ÉLT BOLDOGABB GYERMEKÉVEKET. AZON RITKA SZERENCSEBEN RÉSZESÜLTEM, HOGY NEMES, ISTENFÉLŐ, S SZERETETREMÉLTÓ EMBEREK KÖZÖTT ÉLTEM, CSAKNEM 20 ÉVES KOROMIG.” (4) E. J. : Gondolatok/ Bényei 1844

„1841-ben, szeptemberben érte az Eötvös-családot az ismeretes katasztrófa, - melyről mondhatni, hogy vele Eötvös ifjúsága végződött, amint ő azt maga is állítja. Gyakran hallám Eötvöstől, hogy mémoires-ok alakjában ifjúságát e katasztrófáig le fogja írni. Sajnálkozással hallottam, hogy ez csak terv maradt, hogy arra vonatkozó kéziratok nem találtattak halála után. Érdekes művé válhatott volna ez, mert Eötvös szellemi, s kedélyi kifejlődésének történetét tartalmazta volna.”

(Trefort Ágoston és Lónyay Menyhért Eötvös-émlékbeszéde 1872.

Trefort Ágoston: Emlékbeszéd báró Eötvös József felett

1872 januárjában megrendelésre írta Lónyay Menyhértnak, az Akadémián mondandó beszédéhez

- A tanulmány az OKTKA. 1454/IV. számú „Trefort Ágoston kéziratok hagyatékának feltárása” című kutatási program keretében készült. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Gángó Gábor. /Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár kéziratára, Trefort gyűjtemény/

URL: http://epa.oszk.hu/00800/00861/00009/98_2-3-09.html)

„Mondják: vannak emberek, kik a hazaszeretet nem ismerik. Meglehet. Hogy a messze kört, melyet hazának nevezünk, felfogni s szeretni képesek legyünk, emelkednünk kell, s egyesektől a sors talán megtagadta e képességet. De oly ember, ki születése helyéhez ne ragaszkodnék, s azon vidékre, hol gyermekéveit töltötte, vággyal nem emlékeznék vissza, talán nincs a világon; s minél tovább estünk a körtől, mely első örömeinknek, s bánatunknak tanyája, annál inkább nő a vágy a múlt után.”

(Eötvös József: Egy gazdasszony levelei, 3. levél; Babérlombok báró Eötvös József műveiből, füzte Vachott Sándorné; írta Pulszky Ferenc, Pest: Heckenast, 1871.

URL: <http://mek.oszk.hu/18300/18307/18307.pdf>)

SZÁRMAZÁSA

A Vásárosnaményi Eötvösök Bereg- és Szatmár megyéből származnak.

Eötvös József dédapja, második **Eötvös Miklós** (1716-1783), fiatalon állt be huszárnak, és számos nagy háborúban harcolt, tábornok lett, és így érdemei elismeréseként 1768. február 2-án bárói rangot kapott.

Fia, Eötvös József nagyapja, Vásárosnaményi báró, idős (első) **Eötvös Ignác** Alajos

(olajfestmény után készült kép)

(Kassa, 1763. január 6.- Buda, 1838. június 12.)

Egyetemet végzett, bölcsészdoktori vizsgát tett, több nyelven beszélt.

II. József császár alatt töltött be tisztségeket az udvarnál, és mivel eltökélten szolgált a császárt minden törekvésében, gyűlölettel szóltak róla, a nemesség is ellenszenvvel volt irányában.

1822-ben Nyitra megyében - királyi biztосként az adóbeszedéshez érkezett -, erőszakkal támadtak rá, és ő válaszul a lázadók vezéreit láncra verve vitette börtönbe. Segédei mentették ki a megvadult tömegből. Ezen esemény hatására Sályi birtokára vonult vissza, és írással foglalkozott. Később, felesége halála után, legtöbbet Budán élt. Halála előtti évben, 1837-ben kapta meg a Szent István-rend középkeresztjét.

Sok latin nyelvű országgyűlési leírása maradt fenn, amelyekben a tárgyalások tartalmát, témáját és törvényhozási adatokat örökített meg, hiszen nagy rálátása volt a pozsonyi országgyűlés munkájára, mert ő maga is 1825-1836-ig részt vett benne, mint főrendi tag.

Felesége **Szepessy Mária** bárónő csillagkeresztes hölgy

(olajfestmény utáni kép)

(1767 - Kassa, 1833. február 28.)

Ő magyaros beállítottságú, művelt bárónő, aki tudott latinul, de gyűlölte a németet, ezért azt a nyelvet csak törte.

Harmonikus házasságban éltek, halála előtti évben ülték meg frigyük 50. évfordulóját.

Erélyes, de igazságos és mélyen vallásos volt, naponta misét mondatott a házi kápolnájukban.

Unokái születési adatait saját maga az imakönyvébe jegyezte be (ennek nyilvánosságra kerülése erősítette meg Eötvös József születésének napját, melyet addig többféleképpen vélelmeztek). Ma ezen értékes könyvecske az ercsi Eötvös József Emlékházban tekinthető meg.

A nagymama imakönyve

Fiának apósát, báró Lilien Józsefet becsülte egyedüli németként. Szerette a családot, mert szorgalmas, istenfélő, művelt embernek látta őket.

Ferenczi:

„A költő apja, ifjabb Eötvös Ignác, épen oly tanult ember volt, mint az idősebbik; több nyelvet folyékonyan beszélt, széles körű, általános ismeretei voltak. Sályon született 1786 február 25-ikén, egyetemet végzett Pesten, bölcséleti és jogi doktoratust is tett, mely utóbbi alkalommal ünnepélyesen avatták fel. Fokanként udvari tanácsosi méltóságra emelkedett a magyar osztályban, Bécsben; 1825-1842-ig Sáros megye főispáni helytartója, majd főispánja, 1830-ban másod udvari alkanczellár és belső titkos tanácsos, ismételen királyi biztos, végre gróf Pálffy Fidél után (1836 július 7-ikén) királyi főtárnokmester lett; de megromlott anyagi viszonyai miatt 1841-ben összes hivataláról lemondott, Velenczére vonult vissza, meghalt 1851 augusztus 21-ikén s ugyanott van eltemetve. E visszavonultsága alatt pár névtelenül megjelent német munkácskát írt; számos beszédét ismerjük, mert az országgyűlési tárgyalásokon a főrendiházban élénk részt vett, hol a legszigorúbb ó-conservativekhez tartozott. Szaktudása majdnem kizárólag a magyar jogra s hivatalára szorítkozott; nagy emlékezőtehetségű, beszélni sokat tudó és szerető, a dialektikát kedvelő ember volt, ki olykor önmagát is belebeszélte valamely sophistikus állításába. Mondják, hogy néha látogatóját egy óráig is az ajtóban tartotta beszéddel, midőn az egyszer már el is bucsúzott volt; egyébként vidám, tréfás kedélyű, szerfölött egyszerű, nagyon jó, nemes szívű embernek ismerjük, s ha még azt is olvassuk róla, hogy külsőleg szikár, alacsony termetű volt, rögtön világos lesz előttünk, hogy a költő nemcsak külsejét, hanem belső tulajdonaiból is néhányat apjától örökölt.

...az a szellemi kör melyben Eötvös, továbbá idősebb nővére Júlia, és négy évvel ifjabb Dénes fivére nevelkedett, tehát egyrészt teljes német műveltség és gondolkodás, továbbá a legtúlzóbb conservatív irányzat, mely még a kényuralmi törekvéseknek is hódolt; de más oldalról, tagadhatatlan magyarosság vette őt körül. Ez a magyarosság - tegyük hozzá -, nemcsak apai nagyanyját jellemezte, hanem nagyapját és apját is; mert végre még a leglabanczabb magyarban is van valami a kuruczból; így még az sem volna csoda, ha ebből a környezetből, minden más befolyás nélkül került volna ki, oly hazafias és ellenzéki szellem, minő Eötvösé volt.”

(Ferenczi Zoltán: Eötvös József 1813-1871, Magyar Történelmi Életrajzok, Budapest, 1903., A Magyar Történelmi Társulat kiadása
URL: <http://mek.oszk.hu/05700/05708/05708.pdf>)

Megjegyzés: későbbiekben látható majd, hogy halálának anyakönyvben bejegyzett dátuma 1851. augusztus 20-a.

Vásárosnaményi ifjabb **EÖTVÖS IGNÁC** Gábor Károly báró

(Ehrenreich rézmetszete utáni kép)

Apja megkövetelte tőle, hogy egyetemet végezzen. Amit könnyedén teljesített is.

Gyermekei neveléséről kiskorukban elsősorban a felesége gondoskodott, hiszen állandó és hosszú távolléte miatt, erre módja sem volt.

De később nagyobb korukban, irányította gyermekei fejlődését, segítette őket, hogy megtalálják útjukat az életben.

Neki is határozott elvárása volt, hogy fiai egyetemet végezzenek, de utána hagyta, hogy olyan tevékenységet válasszanak, ami őket érdekli, és utána segítette haladásukat abban is. Erős jellemű és határozott, szorgalmas egyéniségeket kívánt nevelni fiaiból.

Józsefet, az egyetem elvégzése után, magával vitte Pozsonyba, ahol ügyvédi vizsgát tett 1833-ban. Elvitte az országgyűlésbe, vacsorákra, bálókba, és bevezette, megismertette befolyásos és neves személyekkel, arisztokrata családokkal.

Amikor látta, hogy Józsefet az irodalom érdekli komolyan, hagyta, hogy azzal foglalkozzon.

Pozsonyban mutatta be Kölcseynek, kivel azután szoros barátsága alakult ki. Itt ismerkedett meg Széchenyivel és Deákkal is.

Több háztartást is kellett vezetni, mert Pozsonyban, Budán, Bécsben intézte hivatali ügyeit.

Bár a császárt hűséggel szolgálta, nem ténykedett a hazája ellen sem, de apja népszerűtlensége miatt az ő megítélése is kedvezőtlen lett.

Anyósa, Lilien József báró felesége, **Szapáry Julianna grófnő** 1831 július 31-én bekövetkezett halála után ő vette át az uradalom vezetését Ercsiben.

Gazdálkodása - szakértelem hiánya, elemi károk bekövetkezése, nagy összegű hitel felvétele, gazdasági-bankválság miatt -, tönkrement, és végül csődöt jelentett be 1841-ben, ekkor feladta hivatalait az udvarnál. Velencére vonul vissza feleségével, és bérelt földön gazdálkodik, nagyon szerény körülmények között élve, élete végéig.

Üszkösödés betegség alakult ki nála, szenvedések közepette, itt halt meg 1851. augusztus 20-án, és Velencén, a ma Meszlényi birtokhoz tartozó temetőben van, mára alaposan megrongált sírkövének maradványa.

„A velencei római katolikus plébánia halotti anyakönyvének bejegyzése szerint: 1851. augusztus 20-án hunyt el, Kiszner Sebestyén helybéli plébános temette el Velencén.”

(HONISMERET 2015/5. , A Honismereti Szövetség Folyóirata XLIII. évfolyam, 42. oldal:
Merényi-Metzger Gábor: Ifjabb báró Eötvös Ignác velencei síremléke. URL: <https://honismeret.hu>)

Számos országgyűlési beszéde ismert, hiszen a tárgyalásokon és a főrendiházban aktívan vett részt, mindig tehetséges szónok volt.

Családját nagyon szerette, feleségével hűséges és harmonikus volt a házasságuk.

József később a családi életében ugyanezt a kellemes légkörű, szeretetteljes életet alakította ki, amit a szülei teremtettek gyermekkorában részére.

Nevelési módszere is megegyezett az Eötvösi elvárásokéval, mert Loránd fiától szintén először az egyetem elvégzését kívánta, de fia választhatta meg, mi felé akar fordulni, mi érdekli őt, amit szívesen végezne életében.

„Én Velencén lakom nőmmel, s most már 4 gyermekemmel együtt, kiknek utolsója Mária, szeptember 10-én látta a napvilágot, talán inkább szüléi, mint saját boldogságára.

Úgy tartom, esmered Velencét, a táj nyájas, a kilátás, főképpen házunkból szép, csakhogy a ház, szegény atyám halála óta, nagyon hallgatóvá vált.

A Karthauziban mondom egy helyen, nem tudom kiről, hogy míg élt, mindenki azt találta, sokat beszél, s csak mióta örökre elhallgatott, érezzük, mi roppant baj a hallgatása; úgy vagyunk mi is szegény atyámmal.

Nem mondhatom, mily fájdalommal tölt el emléke, éppen azért talán, mert eszembe jut, hogy a csapások után mik őt érték, nem sokat vesztett életével, mert őt másoknál jobban esmerém, s azért kettőzve érzem az igazságtalanságot, mellyel a világ róla ítél.

... előbbi idők reményei helyett, gyönyört találni a kényelemben, mely szeretőink között - az egyetlen, mely mentül tovább él velünk, annál inkább láncol magához.”

(5) Szalay Lászlónak, Velence, 1851. december 31. , E. J. : Levelek/ Oltványi: 80

„Szerettem atyámat, s politikai nézetei az enyéimiekkel ellenkezők voltak, atyám maga népszerűtlen volt, s csaknem az egész ország előítéletét kelle legyőznöm, hogy magamnak azok sorában állást szerezzek, kik a szabadságért küzdöttek.”

(6) Eötvös Lorándnak, Szent-Tornya, 1866. március 28. , ; E. J. levelei fiához/ Benedek

„Már estve volt, midőn Velencén átmentem, de a ház melyben egykor laktunk, meg volt ismerhető. A fák, melyek alatt akkor még kisgyermekeim játszottak, igen keveset nőttek.

Anyám akkori szobájában gyertya világított...

... Iovasberényi hegy, a sukorói és szadabi halmok, melyeknek alján a velencei temető fekszik, hol szegény atyám sírköve áll. Elmerültem emlékeimben, és szívemet mély fájdalom töltötte el, midőn mind azon szenvedésekre gondolék, melyekben szegény atyám e helyen keresztülment, míg végre sírjában megpihenhetett.”

(7) Pest, 1870. október 10. , E. J. : Naplójegyzetek/ Czeglé

Eötvös József édesanyja, báró Lilien József és Szapáry Julianna grófnő lánya,

LILIEN ANNA bárónő, csillagkeresztes és palotahölgy, aki 1786 szeptember 28-án született.

Német származása révén, egész életében nem tanult meg magyarul, és megőrizte műveltségében és a gondolkodásában is a német hagyományokat. Jellemében apjára hasonlított, mert művelt, nemes szívű, konzervatív szellemű, mélyen vallásos hölgy volt.

Olyan asszony volt, aki férjével példaszerű házasságot élt, hűségben, szeretetben.

Józsefre anyja nagy hatást gyakorolt gyermekkorában.

Mindig meghallgatta anyja véleményét és tanácsait. Szellemi segítőtársa volt, életének végéig.

„Élni olyan ige, amelynek a legtöbb ember számára - és én is közéjük tartozom -, csak jövő ideje van. Amikor odahaza voltam, a nagyvilágba vágyódtam, most hazámba vágyódom...

Ámde vannak kötelességek, amelyeket magunk róttunk magunkra, és amelyeket teljesíteni kell; senki sem érzi jobban, mint én magam, hogy milyen hasznosak az utazások, és amikor majd viszontlát, remélhetőleg nemcsak a szeretetére, hanem becsülésére is érdemes leszek.”

(8) E. J. : Bordeaux, 1836. november 9. , édesanyjának; E. J. : Levelek/ Oltványi: 32

1858 július 15-én, lakásában Pesten /Kígyó u. 1./, szélhűdés érte és még aznap meghalt.

A Kerepesi úti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Halálakor József fia így írt nagynénjének:

„Drága néném!

Mélyen megrendülve írok Önnek.

Szeretném előkészíteni a rossz hírré, de nem tudom.

- Szegény anyám nincs többé.

Ma reggel 8 órakor szélhűdést kapott. 2 órakor elszunnyadt az Úrban.

- Csendesen fekszik itt úgy, mintha arcán, életében semmiféle fájdalom nem vonult volna át.

Minthogy Ön ismerte őt, elgondolhatja fájdalmamat.

- Dénes Miskolcon van, táviratoztam neki, Júliának és Vieregnek szintén, feleségemnek egyszerűen írtam. Isten áldja meg Önt, kedves néném. Szerető unokaöccse Eötvös”

(9) gr. Teleki Ferencnének, 1858. július 15. , E. J. :Levelek/ Oltványi: 119

„Komor érzélem tölt el, midőn egy házba, hol egykor kedveseink laktanak belépve, az emberi élet üres rájáit látjuk, s a helyeket hol egykor boldogok valánk, csak boldogságunk erekljeit nézhetjük már.

Az elmúlt nem a jövőre int, ilyenkor fájdalomhoz hajlandó szívünk; valamint kedves sírhantokon csak halálról szól, s nem feltámadásról.” (10) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 102

„Ma van Jolán születésnapja.

Tavaly ilyenkor hatan ültük meg anyámnál az ünnepet.

Anyám akkor jókedvű volt, s egészségesnek látszott, holnap tartjuk requiemjét...”

(11) Szalay Lászlónak, Svábhegy, 1859. július 14. , E. J. :Levelek/ Oltványi 128

„Ma 8 éve, hogy anyám meghalt. Meleg szeretettel ragaszkodtam hozzá, mint senkihez, halála a legkeserűbb veszteség, melyet életemben szenvedtem, s szívem megszorul, ha a fájdalomra visszagondolok, mellyel őt sírjához kísértem.

S mégis, ha nyugodtan megfontolok mindent, nem kell-e belátnom, hogy néki jobb volt így.

Most 80 éves lenne, az agykornak szenvedései, melyeket még nem ismert, azóta elvették volna vidorságát, s a családi örömei, melyeket a gondok ellensúlyoznak, valóban nem kárpótolhatták volna őt szenvedéseiről. Furcsa élet!

Alig van eset, midőn eltemetett kedveseinkre, néhány évvel haláluk után visszagondolva, nem ismernők el, hogy nekik jobb vala meghalniok!”

(12) 1866. július 15. , E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1871

Az Eötvös - Lilien házaspárnak öt gyermeke született, anyanyelvük német volt.

A családi köteléket nagyon szorosan őrizték meg az összes családtag és rokonok között.

Sokszor együtt éltek, vagy levélben és üzenetekkel tartották rendszeresen a kapcsolatot egymással.

Józsefnek két felnőtt testvére volt: JÚLIA és DÉNES

Öccse, **Eötvös Dénes** báró

(Buda, 1817 május 7. - 1878 augusztus 23. Bp.)

Jogász, utazó, földbirtokos, táblabíró /Borsod vármegye/

Józseffel közös baráti körük volt, akikkel nagy beszélgetéseket folytattak, főképpen ifjúkoruktól voltak nagy összejövetelek, ahol politikáról, tudományról, a világ eseményeiről tartottak diskurzusokat.

József igyekezett a legjobb nevelőket kiválasztani testvére mellé. /Dénesnek 1836-ig Vállas Antal volt a segítője tanulmányaiban, majd Palocsay Tivadar/

Dénes sokat utazott, de levelezés és üzenetek útján mindig tájékoztatták egymást a történetekről.

Ő is betegségekkel küszködött, és sokszor mentek gyógyfürdőkbe pihenni Józseffel.

Apjuk csődje után 1841-ben, Dénes vette meg - az addig haszonbérben volt - birtokot Ercsiben gróf Szapáry Vincétől, anyai nagyanja testvérétől.

Ercsiben 1841. július 19-én kelt a Meghatalmazó Levél, melyben gróf Szapáry Vince eladta a teljes ercsi uradalmát báró Eötvös Dénesnek, kivéve a Szapáry család könyvtárát.

(Károly János: Fejér Vármegye Története IV. kötet, 1901., Székesfehérvár, Oklevéltár XXX., 482-485. oldal)

A gazdaságot Dénes sem tudta olyan szinten fenntartani, hogy abból haszon legyen, ezért eladásra került Ercsiben az uradalom 1845-ben. Utána Velencén, Sáros vármegyében, Pesten lakott.

Dénes nem nősült meg, gyermeke nem született.

„Nem hagyhatom el lakásomat, mert egy zsidóra várok, kitől öcsém számára pénzt veendek fel.”

(13) Szalay Lászlónak, 1841., E. J. : Levelek/ Oltványi: 51

„... Dénes utolsó levelében, melyet Kairóból kaptam...”

(14) Szalay Lászlónak, 1854. , E. J. : Levelek/ Oltványi: 94

„... s Loránd fiam majdnem három hét óta iszonyatosan köhög, anélkül, hogy e köhögésnek valóságos okát esmernék.

Mióta öcsém hektikába esett, és én magam az idén három hétnél tovább vért köptem, a mellbajt családi örökségnek tekinthetjük...”

(15) Szalay Lászlónak, 1854. június 24. , E. J. : Levelek/ Oltványi: 90

„Öcsémtől e napokban kaptam leveleket.

Beutazta a Nílust, az első kataraktáig, s annyira jól érzi magát, hogy ismét a dohányzáshoz fogott.”

(16) Szalay Lászlónak, 1855. február 5. , E. J. : Levelek/ Oltványi: 95

„Itt Gasteinben öcsém jött oly állapotba, hogy minden pillanatban vérhányásoknak új kitörésétől félttem.”

(17) Vachott Sándornénak, Gastein, 1858. szeptember 3. , E. J. : Levelek/ Oltványi: 122

„Öcsém vért köpött, s nem mehet ki szobájából.”

(18) E. J. : Levelek/ Oltványi: 124

A vidéki birtokokon a régi barátokkal és ismerősökkel továbbra is szívesen tartózkodtak egymásnál, és derűs hangulatú beszélgetések folytak közöttük.

Nővére, **Eötvös Júlia** bárónő

(Buda, 1812 szeptember 21. - 1880 június 2., München)

Júlia, 20 éves korában 1832. szeptember 23-án, férjhez ment Vieregg Károly német birodalmi grófhhoz, aki sok birtokkal rendelkező huszár katona, ezredesként kerületi főfelügyelő, 1864-ben királyi kamarás lett, de ebben az évben elhunyt.

Eötvös szerette sógorát, halálakor fájlalta, hogy megint egy jó embert veszített el.

Gyermekeik:

- Friedrich (1833 június 29. - 1866 augusztus 10., katonai pályát választott, mint az apja)
- Gyula (szül. ? - 1839 december 23., Pozsony, tüdővészben elhunyt, Ercsiben temették el a kápolnában, 1840 január 20-án)
- Helena / Ilka / (1838 március 30. - 1913 október 21.)
Házasságot köt 1856 július 28-án, férje Karl Friedrich, III. Fürst von Wrede herceg lett
4 gyermekük érte meg a felnőttkort:
- Julie (1857 július 3. - 1905 március 7.)
Házasságot köt 1880 július 15-én Otto von Halberg zu Broitz báróval
- Leopoldine (1860 május 3. - 1937 ?) bajor királyi Terézia-rendi, alapítványi hölgy
- Philipp Karl (1862 szeptember 10. - 1928 ?)
felesége, Maria Anna Lobkowicz hercegnő
- Oscar (1867 május 20. - ?), tisztviselő lett

Júlia Bajorországban élt, Münchenben vagy a környékén lévő hitbizományaikon.

Férje halála után Júlia 4 unokájával élt együtt.

A Starnbergeri-tó melletti birtokukon, Tutzingban, József sokszor meglátogatta nővérét, öccsével vagy családjával is.

József túláradó szeretettel fordult mindig nővéréhez.

Júlia nem olyan partnere volt, mint anyja, hanem bizalmasa, akivel megosztotta esendőségeit, fáradtságát, csalódását, kétségbeesését, és labilis anyagi helyzetét.

1834 nyarat nála töltötte József, és örömmel figyelte nénjét, édesanyaként.

„Itt, ily messze hazámtól, minden szó mennyei melódia, mely utánam száll, főképp, ha tőled jön.

Kérlek, írd!

- Itt falun, egész napomat a műzsák szolgálatának szentelem.”

(19) Szalay Lászlónak, Tuzing, 1834. május 24. ; E. J. : Levelek/ Oltványi: 18

„...messze hazámtól, messze mindentől, min oly szeretve függök...

- Emlékezel talán még nénémre, most nála vagyok, s kétszerezve szeretem őt gyermekével.

Ha úgy előttem áll, karjaival mosolygó fiát ringatva, ha szíve teli reményekkel, szót keres, és nem talál boldogsága kimondására; akkor elhited, hogy hideg és érzéketlen nem maradhatok; egy pár könny lép szemeimbe, és néma beszédre csak ölelés a felelet.

Egész napokat könyvek közt töltök...”

(20) Szalay Lászlónak, 1834. nyarán, E. J. : Levelek/ Oltványi: 19

Júlia magyarul nem tudott, nem követte a magyar politikát, ezért öccse munkásságát sem ismerte.

József halála után kezdett tudakozódni felőle.

Pauler Tivadar - a család régi barátja - írta meg neki öccsének utolsó napjait és a temetése körülményeit is levélben.

LILIEN JÓZSEF báró, a nagyatya Ercsiben

Lilien József (hohenbrucki) báró, 1753-ban született Szászországban. Elhunyt Ercsiben 1828 május 28-án.

Családja 1756-ban nyert német birodalmi báróságot.

Osztrák lovaskapitány volt, tábornoki rangig küzdötte fel magát, magyar honosságot kapott az 1805.VII.t.-c. bejegyzés szerint.

Feleségül vette Szapáry Julianna grófnőt, akinek apjától - III. Szapáry Péter gróftól -, vette át Fejér vármegyei uradalmát Ercsiben.

Nagy szorgalommal és gondossággal kezdte el és rendezte be a 24 ezer holdas, sógorától bérelt ercsi birtokot.

Felmérette a földeket, 8 kerületre osztotta, és mindegyiken majort létesített, a szükséges épületekkel felszerelve. Az egyoldalú gabonatermesztés helyett a kereskedelemben jól eladható gyökér-, gumós-, és takarmánynövényeket, repcét, kukoricát, burgonyát, lucernát, bükkönyt, komlót, napraforgót, buzért, takarmány- és cukorrépát vettetett. A burgonyát saját pálinkaházaiban, a repcét és napraforgót olajütőiben, a gabonát vízi malmokban, a buzért őrlőgépein dolgoztatta fel.

A kész terményeket Székesfehérváron, Budapesten, Bécsben, Prágában, Londonban egyenes kereskedelmi összeköttetés útján adta el.

A pálinkaházakban előállított szeszből likőrt, rumot, sőt kölni vizet készítettett, a moslékot pedig állatok hizlalására fordította. Nagy gondja volt az állattartásra. Igás állatnak ökröket és lovakat nevelt. Juhászatában nemes törzseket alapított, és nagy sertésállománya is volt. 80 darab svájci mürzthali fajtabeli tehenet tartott, s a felesleg tejből sajtot, vaját, túrót állítottak elő.

A rossz legelőt feltörette, és fűmagot szórva, újra létesítette. A földeket bőven trágyáztatta, sőt gipszet, hamut, meszet és márgát is alkalmazott javításukra.

Gazdaságaiban jó szerkezetű eszközöket és gépeket, vaslemezű ekéket, cséplőgépeket használtak.

Racionálisan alakított ki mindent, csak kettős fogatokat engedélyezett a munkára.

Az uradalomban nagyszabású fásítást végeztetett.

A kastély körül gyönyörű angolparkot alakított ki, kutakkal, hidakkal, melyben a gyermekek örömére játékokat szervezett, húsvétkor ünnepséget rendezett számukra.

Korizmics László mezőgazdász, agrárpolitikus, akinek apja az ercsi uradalomhoz tartozó Aggszent-péteren volt gazdatiszt, báró Eötvös Ignác Ercsi akkori földesura rábeszélésére kezdett bele agráripari tanulmányaiba. (A Budai Királyi Gimnázium anyakönyve szerint az 1824-25-ös évben /poetika osztály/ Eötvös Józseffel közös nevelőjük volt, Hlatky István jogász.)

Korizmics László végül a piaristáknál végezte el a gimnáziumot. 1837-ben lett mérnök. 1840-től kezdett írni mezőgazdálkodással foglalkozó szakkönyveket.

Apja mellett megismerte és megszerette az ercsi birtokot. Nagy érdeklődéssel fordult Lilien József báró tevékenysége felé, tanulmányozta módszerét, amivel az ercsi uradalmat egy elismert mintagazdasággá tudta fejleszteni, és virágzó mezővárossá alakította Ercsit az 1800-as évek elejére. Elismeréssel szólt a tapasztalt eredményekről, a szakszerű és korszerű átalakításokról.

Szüllőhelyét és Fejér megyét, és Ercsit is mindig hálasan emlegette.

1855-1868 között jelentek meg Mezei gazdaság címmel könyvei, és ebben bemutatja Lilien József báró ercsi uradalmát, annak berendezkedését és eredményeit tárgyalja, és írja le.

„Kalapot emelünk azon férfiú előtt, ki itt már a múlt század végén, s a jelennek elején, oly elvekből indult ki gazdasági eszközléseinél, melyek a hazának legnagyobb részében ma is még csak a jövőtől váratnak, s melyek kétségkívül azon egyedüliek, minek alapján hazai gazdálkodásunk egykoron mindenütt felvirulhat.

E férfiú: báró LILIEN JÓZSEF.

Ha valaki, úgy ő kétségkívül méltó arra, hogy a magyar gazda örökké hálás, és tiszteletteljes emlékezetében tartsa.

Szándékosan tovább késtünk az ismertett uradalomnál, nem csupán azért, mert az minden időben, s mostanság is, teljes figyelemre érdemes, hanem késtünk annál fogva is, mert innen, mint már említők, terjedt el Fehérmegyére az okszerűbb, a jobb gazdálkodásnak hajnala.

Késtünk továbbá e ponton annál fogva is, mert hiszen, ahhoz bennünket annyi háládatos emlékezet csatol, s mert egy rendezettebb gazdasági állapot kitörölhetetlen képe elménkbe e helyről fészkelte be magát.

Ha e sorok írója véletlenül nem ez uradalomban születik, s felejtethetetlen atyja oktatásai mellett nem itten növekedik ifjúból férfivá, így meglehet, nem keresné ma oly szigorúan gazdaságainkban a maiglan is annyira hiányzó helyes arányokat.”

(Korizmic László-Benkő Dániel-Mórocz István: Mezei gazdaság könyve, I. kötet, Pest, 1855., 372., 377., 379. oldal)

(régi képeslap Ercsiből)

Mintagazdaságát sok felől jöttek tanulmányozni. A környékben is elismert, nagyra becsült gazdálkodó hírében állt. Több arisztokrata család kérte segítségét, tanácsait. Alcsúton József nádor Lilien elveit /reformizált birtok/ követve rendeztette be uradalmát. Martonvásáron Brunszvik Ferenc, Krassó megyei birtokán Metternich herceg volt követője.

Vejenek, Eötvös Ignácnak magyar beállítottságú, németeket nem kedvelő anyja, Szepessy Mária, a Lilien családot viszont csak dicsérte és szerette, mert művelt, szorgalmas és vallásos életűek voltak.

Lilien báró unokája, József, családjával tavasztól ősziig Ercsiben töltötte az idejét. Érdeklődve figyelte a kastélyban zajló pezsgő életet, a társaságokat, más országból jött embereket és elmesélt történeteiket. Boldog és gondtalan éveket élt itt át, élénk, eleven, gyors észjárású gyermekként növekedett a jólétet adó birtokon. Lovagolt, zenélt, táncolni tanult, szeretetett a természetben lenni.

Lilien báró vallotta, hogy egy nemes, becsületesen éljen, és mindenki felé segítőkész legyen. Konzervatív, erős akaratú, de nyitott és emberbaráti viselkedéssel bírt. Ezt a példát mutatta unokájának életével. Örültek az unokáknak a házukban, de feleségével nem szóltak bele az Eötvös család életébe. Ezért Eötvös Józsefnek természetessé vált, hogy életét ő is így élje, és nem is hozott szégyent a családra, mindig úgy viselkedett, úgy dolgozott, hogy nevének becsülete legyen. Nagypapja büszkén figyelhette az égi mezőkről unokája életének alakulását.

Báró LILIEN JÓZSEF 1828-ban május 28-án hunyt el, és örök nyugalomra Szapáry Julianna, a felesége által építtetett kápolnában helyezték el.

Hamvai nem leltek itt örök békére, nem maradtak meg temetése helyén, mert Ercsiben voltak, jártak vandál és sírgyalázó kezek, amik még az emberi viselkedés alapvető szabályait sem tartották tiszteletben, szégyenletes módon viselkedtek az elhunytakkal szemben.

Nincsen sírhant, sem koporsó, de illik szeretettel és megbecsüléssel gondolni rá, hiszen Ercsi felvirágoztatása abban az időben az ő érdeme volt, ő teremtette meg a jólétet egész családjának.

Felesége, Szapáry Julianna grófnő
(1759 -? - 1831 július 31. - temetve az ercsi kápolnában lett)

Két gyermekük:

Antónia bárónő (1784 -?), férje Lilien Károly báró (1780 - 1846)

Anna bárónő csillagkeresztes és palotahölgy (1786 szeptember 28. - 1858 július 15. Pest
/Kígyó utca 1./ - temetve Kerepesi úti temetőben, /elhunyt szélhűtésben/)
férje vásárosnaményi ifjú Eötvös Ignác báró (Sály 1786 február 25. - 1851 augusztus 20. ,
Velence /üszkösödésben/ - temetve velencei temetőben)
főispán, alkancellár, tárnokmester

Gyermekeik:

Mária bárónő (1809 - 1809)

Júlia bárónő (Buda, 1812 szeptember 21. - 1880 június 2. , München)

férje gróf Vieregg Károly, 3 gyermekük született

József báró (Buda, 1813 szeptember 3. - 1871 február 2. , Pest /Erzsébet tér 10./,
eltemetve február 6-án, az ercsi kápolnában /halálának oka gümőkór/)

író, jogász, államférfi, bölcsele

felesége 1842 szeptember 13-tól, barkóczi nemes Rosty Ágnes csillagkeresztes és palotahölgy
(Pest 1825 szeptember 20. - 1913 május 9. Iharosberény), 5 gyermekük született

Dénes báró (Buda, 1817 május 7. - 1878 augusztus 23. , Budapest)

jogász, utazó, táblabíró /Borsod vm./, nem nősült meg, gyermeke nem volt

János báró (Ercsi, 1818 szeptember 6. - 1820?)

„Jól emlékszem, hogy gyermekkoromban fő örömet abban találtam, hogy a kertben, s mezőkön körüljárva az egyes fűszálakat a fák különböző nemeihez hasonlítottam. Órákat töltöttem így, míg végre a vadzab és a vízi perjék csakugyan fenyők- és pálmáknak látszottak, és én magam képzetemben óriássá nőttem, ki, mint Gulliver Lilliput országban, egy lépéssel egész erdőkön, s hegyeken lép át.”

(21) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 494

„Jó anya után Istennek legnagyobb áldása az, ha jó emberek körében nevelkedünk fel, mert az emberek iránti bizalmunk, mely földi boldogságunknak első feltétele, egészen ettől függ.”

(22) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1205

„Azon emberek, kiket leginkább tiszteltem és szerettem életemben, anyám, nagyatyám, egész családom arisztokraták voltak, s én a nemesség minden előítéleteivel nőttem fel, s azokhoz ragaszkodtam volna valószínűleg napjaim végéig.

De az arisztokrácia, melyet családom körében ismertem, oly emberekből állt, kik kiváltságos állásokban nem oly valamit láttak, mi nekik korlátlan szabadságot ad, vagy őket kötelességekből felmenti, de oly valamit, mi a kört, melyben mozognak, szűkebbre szorítja, s reájok nagyobb kötelességeket ró.

A nemesnek e felfogása szerint, az általános erkölcsi szabályokon kívül, még különös, csak őt kötelező szabályai vannak, s mutassatok ily nemességet nekem, s talán ismét arisztokrata leszek, mint gyermekkoromban voltam” (23) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1919

Az 1839-es évi, megyei nemesi összeírásban megtalálható Báró Eötvös Ignác, valamint két fia, Eötvös József és Eötvös Dénes neve is.

(Schneider Miklós: Fejér megyei nemesi összeírás, 1843., Székesfehérvár)

NEMESSÉG

(Eötvös és Lilien címer, Ercsiben az Eötvös József Emlékházban, fényképezte Pásztor Mária)

Vásárosnaményi EÖTVÖS bárók

Második Eötvös Miklós (1716 - 1783), katonai érdemeiért 1768 február 2-án bárói címet kapott. Fia, első Eötvös Ignác Alajos (Kassa, 1763 január 6. - 1838 június 12. Buda) volt Eötvös József nagypapja.

Az ő fia, ifjabb Eötvös Ignác Gábor Károly (Sály, 1786 február 25. - 1851 augusztus 20. Velence) Eötvös József apja, kinek gyermekei:

- Mária (? - 1809)
- Júlia (Buda, 1812 szeptember 21. - 1880 június 2. München)
- József (Buda, 1813 szeptember 3. éjjel 2 óra - 1871 február 2. 23 óra, Pest)
- Dénes (Buda, 1817 május 7. - 1878 augusztus 23. Budapest)
- János (Ercsi, 1818 szeptember 6. - 1820 ?)

Eötvös József Károly Bertalan Albert házasságot kötött Pesten, 1842 szeptember 13-án barkóczi nemes Rosty Ágnessel, és öt gyermekük született:

- Ilona Lujza Anna (Pest, 1846 május 21. - 1824 október 7. Földeák)
- Jolán Ilona Anna (Buda, 1847 július 14. - 1909 március 19. Budapest)
- Loránd Ágoston Ignác Albert (Buda Svábhegy, 1848 július 27. - 1919 április 8. Budapest)
- Mária Anna Júlia Ágnes (Buda Svábhegy, 1851 szeptember 10. - 1928 október 4. Bécs)
- Andor Dénes József Ignác (Pest, 1854 június 10. - 1854 július 23. Pest)

Eötvös Loránd házasságot kötött Marienbadban 1875 július 28-án, Horváth Gizella polgárlánnyal, és három lányuk született:

- Jolán Jolánta (1877 - 1879)
- Rolanda Mária Ágnes (1878 január 10. - 1953 április 13.)
- Ilona Ágnes Jozefa (1880 június 4. - 1945 február 15.)

Fiúgyermek születésének hiánya miatt a vásárosnaményi bárói ág kihalt.

/Összeállította 2019-ben Pásztor Mária, Merényi-Metzger Gábor közleménye alapján/
(Merényi-Metzger Gábor: Bárány Eötvös József és családjára vonatkozó anyakönyvi bejegyzések.
FONS XXII. (2015), 2. szám, 295-313. oldal, [URL: http://EPA03304_fons_2015_02_295-313.pdf](http://EPA03304_fons_2015_02_295-313.pdf))

1841, a birtok elvesztése Ercsiben

Gyulai Pál, Eötvös Józsefről mondott akadémiai emlékbeszédében, így jellemezte a fiatal Eötvöst: „Egy csapás következtében semmit sem örökölt atyjától, csak előjogait, melyek ellen egész életében küzdött. Szegényen lépett a világba, s a munkában keresett új birtok- s jogcímet. Itt dolgozott velünk, a nép gyermekeivel, csak tehetségével és szorgalmával emelkedve ki közülünk. A finom módon kívül semmi sem mutatta benne az arisztokratát.”

(Gyulai Pál emlékbeszédéből b. Eötvös József fölött I. /Általános jellemzés/
Vasárnapi Újság, 1872 február 18. 19. évfolyam 7. szám, 82. oldal)

Minden vagyonról lemondott, elvesztette ERCSIT, elhagyta apja várban levő lakását, ahol akkor lakott, és onnan is csak saját könyveit és bútorait vitte magával, amikor Pestre költözött Trefort Ágostonhoz, aki a Wodiáner-féle házban lakott. (ma V. kerület, Akadémia u. 3.)

„Hisz az egészség és a szerencse, melytől földi boldogságunk, s minden törekvésünk sikere függ, az égnek adományai.” (24) E. J.: Gondolatok/ Bényei: 1703

„Sorsjáték az élet, melynél nem a legnagyobb számokkal nyerjük a legnagyobb összeget.”
(25) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1373

„... mert a vagyon végre is csak anyagi élvezeteinket nevelheti, s ezek, csak egy gyomrunk s két lábunk lévén, s így csak egyszer ebédelhetvén, s egy lovon lovagolhatván, korlátoltabbak.”
(26) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1839

„Mert hisz az életben minden annyit ér, mennyinek azt becsüljük, s éppen ebben fekszik fiatal korunk nagy kiváltsága, hogy mindent, amit teszünk, s mi után fáradunk, még nagy fontosságúnak tartjuk”.

(27) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1793

„- miből élünk?

... apám, kitört csődje után, nyugodtabb kedéllyel mondtam - majd meglátjuk.”

(28) Szalay Lászlónak, München, 1848. október 20. , E. J. : Levelek/ Oltványi: 77

„Nem hiszi senki sem, mennyi erélyre van szükségünk, hogy vagyunk elvesztését férfiasan elviseljük.

Első pillanatban, midőn veszteségünket csak egészben látjuk, összeszedjük erőnket s azt hisszük, hogy iránta később közömbösökké fogunk válni.

Az mit a világ legnehezebbnek tart, éppen mert nehéz, s mert annak férfias elviselése hiúságunknak hízelg, még tűrhető, de midőn látjuk, hogy a vész, mely alatt a villám házunkra lecsapott, nemcsak azt semmisítette meg, de hogy örömeink mezején nincs egy virág, nincs egy fűszál, mely összeroncsolva, beiszapolva ne állna előttünk, akkor a férfiú is szomorúan fölsóhajt, néha alig tarthatja vissza könnyeit.”

(29) 1857. október 29. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 996

„Midőn atyám bukása után segedelemre lett volna szükségem,... nem volt rokonom. - A kis szoba, melybe vonultam, beillett volna remeteségnek, később csak akkor vettem észre, hogy ismerőseim vannak, ha valamelyik közülük segedelemre szorult, és most midőn hivatalokat osztatok, naponként jön levél, melyben kedves rokonunknak neveznek.” (30) 1870. augusztus 28. E. J. : Naplójegyzetek/ Czegle

„Mint minden, mi a földön boldogító, úgy szeretetünk is nagy részben emlékeinken alapszik; életünk legszebb viszonyai felborulnának, ha midőn reményeinkben csalódtunk, egy szebb múltnak kötelékei nem fűznének kedveseinkhez.” (31) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1044

„A legszívtelenebb ember is, ha múltjára visszagondol, meg fogja vallani, hogy életének legboldogabb pillanatait nemesebb hajlamainak, s érzelmeinek köszöni.

Mint a napvilágított tájon, úgy életünkben a legmelegebb pillanatok azok, melyekben körünk legderültebben, s ragyogóbban áll előttünk.” (32) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 954

„Komoly az élet, s mielőtt még férfiakká váltunk, már sok veszített örömért kesereghetünk...
... emlékköként állunk a viruló kertben, melyre a sors sok kedves nevet véselt.”

(33) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 260

„Minden veszített örömet feltalálhatni ismét, ha csak az ember nem változik.”

(34) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 135

„... morális kötelességeiről mindenki csak maga ítélhet.”

(35) Jókai Mórnak, 1865. október 5. E. J. : Levelek/ Oltványi: 222

„Ha miután atyám szerencsétlensége történt, elfogadom a helyzetet, melybe jutottam - mint egy pillanatilag akartam -, kívándorolok, valamennyi német universitasnak jelenleg talán legboldogabb professzora lehetnék.

De meg akartam küzdeni a sorsommal, helyreállítani nevünket, mely csorbát szenvedett, s most meg kell fizetni árát.”

(36) Vachott Sándornénak, Svábhegy, 1861. augusztus 21. E. J. : Levelek/ Oltványi: 149

„Sokszor hallottam, hogy az embereket csak rossz napjaikban ismerjük meg; s ez való, habár nem azon értelemben, melyben azt közönségesen mondjuk, hanem az ellenkezőben; mert csak ha nagyobb szerencsétlenség ér, győződünk meg, mennyire csalódtunk embertársainkban; de nem azért, mert őket jobbaknak, hanem mert őket a valónál rosszabbnak képzeltük. - Az emberi társadalomnak fel kellene oszlani, ha sok nemes elemet, sok nem ismert erényt nem foglalna magában, mely közönséges körülmények között lappang, de nagy pillanatokban, éppen midőn reájuk szükségünk van, utat tör magának. E részben saját tapasztalásból szólhatok.”

(37) 1841. augusztus 27. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 462

„Kedves Lacim!

Minden pénzemből kifogytam, s igen leköteleznél, ha csak addig, míg Pesten ismét meglátjuk egymást, 50 fr.-ot kölcsön adhatnál, sőt ha szükséges, mihamarabb Pestre jövök, a pénzt azonnal ide Pozsonyba, a gőzhajó által felküldhetem.

- Ha hatalmadban nem áll e kérésemet teljesíteni, kérlek, írd meg azonnal, ha számolhatok reá, hozd ma ebédre magaddal. Híved Eötvös”

(38) Szalay Lászlónak, 1844. április eleje E. J. : Levelek/ Oltványi: 53

„Kedves Lacim!

Tegnap vettem Heckenast által 500 frt., melyekért ezennel köszönetet mondok, egyszer s mint kijelentvén, hogy szorgalmas közmunkásságomra nemcsak számolhatsz, hanem, ha valamely tárgy iránt célszerűnek látnád, hogy éppen én írjak, velem diszponálhatsz...

Az ide mellékelt levelet, kérlek, küld ki Ercsibe, talán öcsém éppen Pesten lesz, ha nem, Fritz Eckstein tudni fog valamely alkalmatosságot, ha pedig nem, add a postára, csak kérlek, hogy a levél kézhez jusson, fontos.” (39) Szalay Lászlónak, 1844. július 28. E. J. : Levelek/ Oltványi: 55

„Heckenastnál még egy majdnem 1000 frt. pengő pénzre menő adósságom van, ennek lerovását akarnám véghezvinni írásommal...

... tudod, hogy nóm vagyonán kívül nekem személyesen más birtokom, mint mit dolgozva szerzek nincs, s természetes, ha legalább régi, boldogabb időkben - azaz, pénz tekintetében - tett adósságaimtól ily módon szabadulni kívánok.”

(40) Szalay Lászlónak, 1844. augusztus 7. E. J. : Levelek/ Oltványi: 59

„Mához egy hétre Pestre indulok házammal együtt, számtalan kiadásaim lévén, kérlek igen szépen, küldjél 200 frt. kölcsönt csak egy hónapra, vagy rövidebb időre is, mert e hó végén ismét pénzt kapok.”

(41) Szalay Lászlónak, 1844. szeptember E. J. : Levelek/ Oltványi: 60

„Baj között, de becsületben éltem eddig, s így akarom folytatni, hogy gyermekeimnek legalább egy egészen nemes ügynek szentelt életnek példáját, s egy tiszta nevet hagyhassak egyedüli örökségül.”

(42) 1865. szeptember 3. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1845

„... ha belátom, hogy azon helyzetben, melybe a sors állított, s azon tehetségekkel, melyekkel megajándékozott életemben, több boldog órát szerezhettem volna magamnak, egy kétségtelen, hogy nem szenvedtem semmit, s nem nélkülöztem, minek nem én magam lettem volna oka.

... s ki szegény legény létére, a családi élet boldogságát akarta biztosítani magának, egy kis számítás után beláthatja, hogy ezen élvezet felülhaladja erszényét, s hogy homloka izzadságával, minden nyugodt perc feláldozásával, s keserű napok- s évekkel kell megfizetni a boldog órákat, melyeket élvez.

... s ha életem nem könnyű, legalább csak magam ellen panaszkodhatom...”

(43) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1843

„Ötvenkét esztendeig éltem, fáradtam ezen egész idő alatt, hogy a képességet, melyet Isten adott, kimíveljem, s közhaszonra fordítsam, s nem értem el semmit sem hazámnak, sem családomnak, sem magamnak.

Dolgoznom kell szakadatlanul, fáradsággal, csak hogy annyit szerezzek, mennyi arra szükséges, hogy családomat tisztességesen feltartsam...

- Nem vidító gondolatok ezek, s a múltban nincs semmi, mi a jövőre reményekkel tölthetne, de nem fogok lemondani a küzdelemtől.

Egy van, mi csak tőlünk függ, saját tökéletesítésünk; dolgozzunk ezen, s bízzuk a többit a gondviselésre. ... nem panaszkodom sorsom ellen, bármennyi keserű tapasztalásokon vezetett keresztül.”

(44) 1865. szeptember 3. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1845

„E derült korány után tikkasztó órák jöttek.

Láthatárom elborult, és nehéz vészfellegek vonultak el fejem felett, de mit bánom, ha az alkony ismét szép leend, s életem napja, mint midőn emelkedett, úgy tiszta körben száll nyugodni.

Nem éltem-e szép napot, s a vészek órái nem voltak-e szükségesek, hogy az életet és saját lényemet egészen ismerni tanuljam. S nem ez-e egyik legfőbb feladásunk?”

(45) 1865. augusztus 31. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1844

„Életem különböző viszonyok közt folyt le.

Voltam oly helyzetben, midőn sorsomat irigyelték, éltem napokat, midőn talán részvét tárgya valék, de csak egyet tanultam mind e tapasztalásaimból, s ez az, hogy megelégedésünk nem helyzetünkől, hanem annak felfogásától függ.

- Akár kedvez, akár üldöz a sors, mindig találunk valakit, ki nálunknál még kellemesebb, vagy még szánandóbb helyzetben áll.

S hogy el ne bízzuk magunkat, vagy el ne csüggedjünk, nem szükséges egyéb, minthogy szerencsés pillanatainkban azokra, kik még szerencsésebbek, s ha szenvedünk, azokra, kik még szerencsétlenebbek, fordítsuk figyelmünket.

- Ki midőn helyzetét megfontolja, az egyik mérlegbe azon javakat teszi, miket nélkülöz, a másikba azon bajokat, melyektől ment, az sem arra, hogy magát elbízza, sem arra, hogy kétségbe essék, nem talál elég okot.” (46) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 926

„Korodban főképp az, ki oly viszonyok között nevelkedett, mint te, nem ismeri a pénzkérdések fontosságát.

Én magam 28 éves lettem, míg az életnek ezen legprózaibb s kínosabb oldalát ismerni tanultam; de hidd el, nincs jólétünkre, sőt még arra nézve is, hogy valami kitűnőt véghez vigyünk, semmi nagyobb befolyással, mint az, hogy jövedelmünkkel kijöni tanuljunk.

- Nem tartozol azok közé, kiknek a takarékoság természetében fekszik, de annál szükségesebb, hogy ezt magadnak megszerezzed, mi első időben erőmegfeszítésbe kerül, de elérhető, s mindenesetre megéri a fáradságot, mert függetlenségünk feltétele.

Ha tőlem függne, szívesen felmentenélek e kénytelenségtől.

Az isten megtagadja tőlem azon legfőbb boldogságot, hogy gyermekeimet legalább minden anyagi gondtól felmenthessem, de miután azt nem változtathatom meg, szükség, hogy őket, s főképp téged jókor figyelmeztesselek helyzetedre, hogy annak jó és rossz oldalait szem előtt tartva, aszerint intézd dolgaiddat.

Számotokra nem szerezhettem mást, mint jó nevet, s talán jóakaratot...

... neked szegény apád van, és lesz, olyan, ki mindenét szívesen megosztja veled, sőt egészen rendelkezésedre teszi, de kinek nem sokja van, miről rendelkezik, s hogy e szerint kell rendezni életedet - a lehetőségig takarékosan most, s úgy, hogy ezentúl magad is valamit szerezhessél...

... ha csak tűrhető egzisztenciát óhajtasz, magadról is kell gondoskodnod.”

(47) Eötvös Lorándnak, 1870. február 29. E. J. : Levelek/ Oltványi: 323

Eötvös József ifjú koráig nagy kényelemben és felhőtlen jólétben élő báró volt, szülei csődje után teljesen vagyontalan lett és csak munkájából szerezte jövedelmét.

Nagyon sokat dolgozott, de független akart lenni, senkitől nem fogadott el pénzt anélkül, hogy azért meg ne dolgozott volna. Ezt környezete tapasztalta és elismeréssel voltak felőle.

Nem tartozott már az arisztokráciához, hisz vagyon nélküli lett, de jellemében és viselkedésében, szívében igazi nemes ember maradt mindig.

EÖTVÖS JÓZSEFRŐL sok anekdota jelent meg e témában

A róla szóló írásokban is szorgalmát, becsületességét emelik ki.

„Az országgyűlés berekesztését csakhamar követte az 1840-ki pénzválság, s ennek áldozatává lőn Magyarország tárnoka is, báró Eötvös Ignác.

Az öregúr mindenáron nagy földbirtokot akart szerezni családjának, drága kölcsönpénzen vett jószágokat jószág után; a hitel rögtön visszavonatot, a jószágok ára leszállt, s ő nem volt képes kötelezettségeinek megfelelni.

Előhívatta tehát fiát, s jelenlétében tanácskozott egy tapasztalt pénzemberrel, hogy mit lehetne megmenteni vagyona hajótöréséből.

A financier előadta furfangos tervét, s a szerepet, melyet ebben a bárónak szánt; ekkor ránézett, s félbe szakította magát. »Az ifjú báró elpirult? Az ifjú báró szégyenli magát! Az ifjú báróból soha nem lesz gazdag ember!«

Ezen jóslat be is teljesedett, nem lett belőle gazdag ember, hanem lett nagy férfiú, ki hírnevét szeplőtlenül hagyta gyermekeire.”

(Pulszky Ferenc: Báró Eötvös József. In Babérlombok, Báró Eötvös József műveiből. Füzte Vachott Sándorné, Heckenast, Pest, 1871. XXI-XXII.)

„Bécsben ezen időben pénzválság ütött ki, melynek legfőbb áldozata a Geymüller nagy bankház lett, s ennek bukása következtében Eötvös Ignác, a tárnok.

Ez mindig acuirált jószágokat, nagy részben hitelbe, főleg pedig az ercsii uradalmat, melyet ideiglenes jogcímmel bírt, minden áron meg akarta örökíteni családjában, de amint a pénzpiacz állapota szorult, s a hitel szűkült, mindaz, kinek birtoka adóssággal volt terhelve, nem tarthatta fenn magát.

Eötvös fiaival és az öreg Ulmannal közölte zavarát: az ügyes bankár, természetesen azt tanácsolta, hogy a törvény engedte minden furfang fölhasználásával, s a birtokviszonyok összezavarásával oly állapot állítassék elé, mely időt engedjen az adósnak; mert ismervén a báró vagyonát, meg volt győződve, hogy nem csak minden hitelező ki lesz elégítve, hanem a családnak is megmenthető talán némi szerényebb vagyon.

Pepinek egyenes jelleme fölháborodott e terven, mit Ulmann észrevéve, e szavakkal fordult feléje:

Az ifjú báró pirul! az ifjú báró szégyenli magát! az ifjú bárónak, nem lesz soha pénze! s ő csakugyan, még az napon lemondott minden várható örökségről, nem akart részt venni a furfangos eljárásokban, elvitte könyveit s egy támlásszéket s elhagyta atyai házat.”

(Pulszky Ferenc: Életem és korom, Franklin, Budapest, 1884. 1:144-145.

URL: <http://mek.oszk.hu/13300/13330/13330.pdf>)

„HA GAZDAG EMBER SORSA ELLEN PANASZKODIK, VAGY MINT EGYSZER SINA VELEM TEVÉ, AZT AKARJA BEBIZONYÍTANI, HOGY VAGYONÁNAK NAGYSÁGA KÉPEZI ELÉGEDETLENSÉGÉNEK OKÁT...”

(48) Svábhegy, 1865. augusztus 15. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1839

„Az első nagy csapás, mely Eötvöst még ifjúkorában érte, atyjának vagyonbukása volt. Eötvös jótállást vállalt atyjáért, s ez ügyre vonatkozólag azon időben következő kis történet szállongott bizonyásgul, mennyire megnyerte a fiatal író szabadelvű elvei által a közszeretetet.

A hitelezők között volt S báró is, kihez Eötvös azon kéressel ment egy ízben, hogy lenne egy kis türelemmel, míg követelése kiegyenlítettetik.

»Lásna - szólt -, én most csak írói keresményemből élek, tehát lassan megy a pénzgyűjtés; kérem, várjon egy kis ideig.«

A gazdag báró azonban semmit nem akart erről tudni, s Eötvös lehangoltan távozik.

S báró még a lépcsőn is utána kiált:

»Ismétlem, meg akarom kapni a pénzemet.«

A lépcsőn találkozik Eötvös egy zsidóval, kit nem ismert, de ki e szavakkal szólítja meg: »Hallottam, mit beszélt a gazdag báróval; önnek 4000 frtra van szüksége: én kölcsön adom; majd visszaadja, ha pénze lesz.«

Eötvös meglepetten mondá, hogy nem is ismeri.

»De én ismerem önt,« felelt az idegen; »tudom, mit tett ön már eddig is a szabadság érdekében.«

S nem tágított mindaddig, míg Eötvös a pénzt el nem fogadta, s ki nem elégítette gazdag hitelezőjét. És az ismeretlen nem is csatlakozott; az első pénzösszeg, mellyel Eötvös rendelkezhetett, a nemes lelkű zsidó követelésének kiegyenlítésére volt szánva.”

(Anonim: Apró vonások b. Eötvös életéből. Magyarország és a Nagyvilág, 1871. február 12. 77.)

„1841-ben, a nemrég meghalálozott Wodianer báró Eötvösnek, a ki akkor már híres felsőházi szónok volt, egy pénzügyi műveletet ajánlott, mely által a legtisztességesebb módon sok pénzt lehetett nyerni; ha jól emlékszem, arról volt szó, hogy Eötvös, mint alapító, vegyen részt az akkor éppen alakulóban lévő lánchídrészvény társulatban.

Az ajánlat egészen tisztességes, Eötvösre semmiképpen kompromittáló nem volt; mindazonáltal ez pillanatnyi habozás nélkül azt válaszolta: »Szégyenleném magamat, ily pénzt elfogadni.«

»Ha ön szégyenli magát ily pénzt elfogadni, báró úr, akkor önből sohasem válik gazdag ember!« válaszolá a bankár, és igazat mondott: Eötvös egész életében nem fogadott el egy garast, melyet tisztességes munkájával nem keresett volna, és valóban, sohasem lőn gazdaggá.”

(Falk Miksa: Báró Eötvös József életéből. In uő. : Kor- és jellemrajzok. Révai Testvérek, Budapest, 1903. 220-221.)

URL: <http://mek.oszk.hu/09800/09818/09818.pdf>

Eötvös e szavakat írta az akkor titkárként hozzá beálló Berecz Károlynak:

„Nem tudom, mennyire ismeri ön helyzetemet, ha azonban nem ismerné, biztossá tehetem önt, hogy szülőim megbukása által, minden vagyontól megfosztva, kizárólag munkám szerzeményéből élek, a mi minden iparkodásom mellett - s hogy nem henyélek, ön is jól tudja -, alig elég, hogy magamat a szükségességekkel ellássam, s adósság nélkül kijőjjek.”

(49) Berecz Károlynak, 1843 v. 1844, E. J. : Levelek/ Oltványi: 52

„Sokoldalú irodalmi munkásságát, naponként fölváltva, gyorsan s csaknem pihenés nélkül folytatta. Midőn Szalay László, s később Csengery Antal szerkesztette a »Pesti Hírlap«-ot, a politikai zszurnalisztikában is tevékenyen részt vett.

Írt akadémiai emlékbeszédeket, s nevezetesebb alkalmakkor otthon készült országgyűlési beszédeire. Ugyan ekkor írta a »Falu jegyzőjét« is, s néha-néha apróbb szépirodalmi dolgokat.

Ha rövid napi sétájából visszatért, mintha pótolni akarná az elveszett időt, a lépcsőkön csaknem rohanva jött fel, hogy félbehagyott munkáját mielőbb folytathassa.

A munka nála nem csak kötelesség, de élvezet, s valódi életszükség volt.

Reggel hat órakor már dolgozott, gyakran esténként is lámpafénynél, s mindamellett többször sajnálkozva említette: hogy az idő, mily gyorsan elrepül, s az ember élete mily rövid, egész életen át alig végezhet valamit!”

(Berecz Károly: A „Magyarország és a Nagyvilág” szerkesztőjéhez. In uő. : A régi „Fiatal Magyarország”, (Emlékezések, vázlatok.), Atheneum, Budapest, 1898. 61-62.)

A Magyarország és a Nagyvilág írásában Eötvös szorgalmát és munkabírását tartották fontosnak bemutatni, és halálának okaként említve a túlfeszített munkát:

„Bámulatos volt Eötvös munkássága; a szó szoros értelmében halálra dolgozta magát, miután különben is gyenge testalkattal bírt.

Naponként 9 órakor már hivatalában volt, s szakadatlanul dolgozott 1 óráig; ekkor hazament, s 3-ig magánkihallgatáson fogadott minden osztálybeli panaszos és kérelmező feleket, aztán gyorsan ebédelt, többnyire 10-15 percz alatt, s ismét hivatalos dolgai után látott, ha ugyan minisztertanács vagy pártértekezlet nem vette igénybe.

Este ismét íróasztalához ült - vagy inkább állt, mert állva dolgozott -, s reggel három-négy óráig, szünet nélkül, tudományos vagy szépirodalmi munkával foglalkozott.

E roppant megerőltetésnek természetes következménye lőn, hogy gyenge testalkata megtörött.”

(Anonim: Apró vonások b. Eötvös életéből. Magyarország és a Nagyvilág, 1871. február 12. 77.)

1841 után Ercsibe nem jött többé személyesen.

Gondolataiban folyamatosan jelen volt Ercsi azután is mindig.

Sok ismerőssel tartotta a kapcsolatot, akik Ercsi környékén, vagy Fejér megyében laktak, éltek. Tőlük érdeklődött és tájékozódott az eseményekről és történetekről.

A régi, személyes szálak is ide fűzték; az arisztokrata családok tagjai, kiket még gyermekkorában ismert meg, továbbá Dénes öccse 1845-ig, a birtok eladásáig Ercsiben volt.

Így ismerte a változásokat, de mivel minden örökségéről lemondott, Ercsi határát nem lépte át többé.

A megyében viszont sokat járt, főként apjáékhoz Velencére a családjával, sőt, amikor Németországból visszatértek, egy ideig ott is laktak a szülőknél a gyerekekkel.

Olyankor meglátogatta a szomszédban élő Vörösmartyt, akivel szívesen beszélgettek, tervezgettek. Kinek halála után Deákkal gyűjtést szerveztek az özvegye és gyermekei számára.

Apja 1851-es halála után Velencére már csak néhány évig járt le, de sógorához, Rosty Pálhoz sokszor utazott le Pentelére, ahol annak birtoka volt.

Sina Simon apja halála után lett Ercsi örököse, és Eötvöst nagyra becsülte, segítette is anyagi hátterével, magyaros beállítottsága lévén, szívesen adományozott jótékony célokra az egész országban.

Tehát a társadalmi, közéleti és szellemi viszonyokról, sőt még az ott hasznosan tevékenykedő, jellemes „földijeiről” is értesülése volt, ezért távozott 1870-ben Varasdy Lajos az ercsi református gyülekezet éléről, mert Eötvös királyi tanfelügyelővé nevezte ki.

Varasdy egy ideig még Ercsiben lakott, de 1877-ben áthelyezték Tolna megyébe, és akkor Szekszárdra költözött. Tanfelügyelőként több könyve jelent meg.

Eötvös József politikai és baráti körében is sokszor emlegette az Ercsiben töltött boldog éveit.

VISSZAEMLÉKEZÉS a GYERMEKÉVEKRE és az IFJÚKORRA

„Az ifjú gondolatainak csak impulzust ad a külvilág, magából fejlődik ki, életkort magának alkot, s éppen az első behatások határozzák el egész ifjúságát.”

(50) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 88

„Én, a boldog gyermek, ki előtt egykor szabadon állt kert s mező, ki e kis világomon korlátlan örömkben átjajongva szabad valék; kinek, ha játékaiban fáradott, mindig volt valakije, ki őt térdére véve megsimogassa...” (I. kötet, Első rész, VI. 4. bekezdés)

„Teli reményekkel, mint én valék akkor, mindenkitől szerettetve, szeretve mindent, egy szép, boldogító álmnak gondolva még az életet...”

(51) Eötvös József: A karthauzi című regényéből, I. kötet, Első rész, II. 3. bekezdés

„Ó, ifjúságunk boldog kora, hol éltünk még oly teli vala, hol minden csepp, mely szemünkből patakozott, virágot talált, melyen harmatként függhetett, hol maga fájdalmaink setét aknája annyi kincseket rejtett még, annyi aranyeret, mely gazdagíta.”

(52) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 309

„Ó, boldog az első ifjúság, gyermekálmunk nyugszik rajtunk még, és félhunyt szemünknek oly közel tetszik földünkhöz az ég.

Évek lejtnek el felettünk, szemeink felnyílnak, de csak azért, hogy lássuk, mely távol van mennyünk.”

(53) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 81

„Ha forró vággyal tekintek vissza fiatalságomra, nem azon élvezetekért teszem, melyeket az élet az ifjúságnak nyújt, hanem azon reményekért, melyekkel akkor a jövőbe tekinték.”

(54) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 678

„Tavaszi múltával lehullnak a virágok, s így múlik el sokszor az ifjúsággal hitünk, szerelmünk, s a lelkesedés, mely által boldogok valánk; de valamint minden gyümölcs virágból fejlődik, úgy az, mi életünkben beccsel bír, azon szép napok eredményeként tekinthető, melyekben szívünk még lelkesedni tudott.”

(55) 1857. december 27. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1056

„Boldog az, ki midőn már az élet töviskoszorúját viseli, még a rózsák jutnak eszébe, melyek a tövisek közt nyíltak.”

(56) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1649

„Ha mint gyermek fájdalom szorongatá szívemet, a jövőben találék vigasztalást; nagy leszek majd én is, mint ők, s szabad és boldog - így gondolék, ezer örömtérvet koholva magamnak.”

(57) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 278

„... s ha férfi vággyal tekint vissza életének azon szakaszára, melyben az emberhez való bizodalmat még semmi nem ingatta meg, az ifjú bizodalma talán nem csalódáson, hanem azon alapszik, mert az emberek az ifjú irányában csakugyan jobbak voltak, s pedig azért, mert ő maga is más volt irányokban...”

(58) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 957

Eötvös József: Az élet fája

Ismertem én ifjú koromban egy fát,
életemnek kertiben.
Gyönyör között és bánatomban,
enyhet találék húsiben.
S mint fészkihez a kismadár,
reá e szív pihenni jár.

Mert zölden áll, bár rég körülte,
eltűnt a kert, s virágai.
Az ősz, ez egyet elkerülte,
s tömötten állnak ágai.
S bár elveszett minden remény,
e fán még zöldet látok én.

S a lomb között ezer virágot,
pirulva az ágak fölött.
S ha feltekintek, napvilágot csillogva,
a levél között.
Hol fülmile csattogva szól,
elmúlt tavasznak bájról. 1837.

(59) E. J. : Versei

Eötvös József: Tanács

Oh, nézd a tölgyet, erős gyökerével
A földből szíja élte nedveit,
De felfelé hajt minden erejével,
S az éghez nyújtja lombos ágait.

Így tégy te ember, kit e földhöz kötnek,
A sors, s ezer szükség vas karjai:
Bár innen élsz, ez nem elég körödnék,
Magasabbak küzdelmed céljai.

Áldást a szív csak így terjeszt körére,
Egész pályánk hasznos csak így lehet:
Miként nagyobb árnyékot vet földjére,
A tölgy, mennél magasbra nőhetett. 1845.

(60) E. J. : Versei

Ercsi gazdasága

„Faluhelyen szomszédjai vannak az embernek, kikhez szükség esetén fordulhat, s kiktől néha segíttetik oly kicsiségekkel, miket akkor alig vesz észre, s miket mégis, ha városban lenne, nehezen nélkülözne.”

(61) Vachott Sándornénak, 1855. december 23. E. J. : Levelek/ Oltványi: 106

„A másik oldalon a sziget, s az újfalui vadászlak, s az innensőn a szárazmalom, melynek gépezetén annyiszor törtem fejemet...

...a postaház rozszant kerítésével, hol a nagy barackfa alatt Bettivel annyi boldog órát töltöttem”

(62) 1865. május 11., E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1811

Megérinthette egy fiatalkori szerelem, mert naplójában e sorokat látni:

„Ajakimmal számolni fogait, forró arcaimat illatos hajaival hűteni, felverő szívemmel kerekded mellére kocogni, jól tudva, hogy ott szabad mondatik.”

(Eötvös József naplójegyzetei, 1-11. MTA Kézirattár 3. füzet, 66.)

ERCSI

(Ercsiben az Eötvös József Emlékház régi képe)

„Vasárnap 31. márciuson... délután ERCSIBE tódulunk.”

(63) Szalay Lászlóhoz, 1833. március 26. E. J. : Levelek/ Oltványi: 16

„26. júliuson ERCSIBE leszek, érted, Vállas és Ecksteinért alkalmatosságot küldendek, mely 29-én Ecksteinnál fog várni. Ha lehet, látogasd meg barátodat.”

(64) Szalay Lászlóhoz, 1833. július 20. E. J. : Levelek/ Oltványi: 17

„Gyermekségem kedves tanyája...

Átláthatjuk később, hogy az, mi által fiatalságunkban boldogok valánk, mind hiábavaló, - de vajon, ha a karácsonyfa gyertyái eloltattak, az édességek, s a játék, mely ágain függött leszedetett, s a gyermek látja, hogy mi oly remény zöldnek látszott, csak tű, melynek mindenikén megsúrhatja magát -, nem néz-e vissza újuló gyönyörrel az estvére, melyen oly boldog volt?

MINDEN, MINEK ÉLETÜNKBEN ÖRÜLTÜNK, MÚLÉKONY, DE AZ ÖRÖM MAGA NEM TŰNIK EL NYOM NÉLKÜL.” (65) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 694

Ercsiben egykor (régi képeslap Ercsiből)

Családja mélyen vallásos volt, állandó helyükön foglaltak helyet a templomban, ahova természetesen a gyermekeket is magukkal vitték.

Jó kapcsolatot ápoltak Radnics Imre akkori plébánossal is, aki gyakran vendégeskedett a kastélyban, jó barátja volt a családnak, és kedvelte a kis József bárót.

EMLÉKEZÉS

Lónyay Menyhért az Eötvös halálának évfordulójára készített Akadémiai emlékbeszédéből:
„Nem egyszer hallám Eötvöst ifjúi hévvel szólani azon korról, melynek emlékei késő aggkorig élénken fenn szoktak maradni emlékezetünkben.”

(Lónyay Menyhért: Elnök gróf Lónyay Menyhért beszéde. In Néhai Bárány Eötvös József akadémiai elnök emlékezete. A Magyar Tudományos Akadémia évkönyvei XIII. kötetének VI. darabja, Pesten, Eggenberger Ferdinánd, 1872., 5.)

Családalapítás

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF PÉLDÁS FÉRJ, PÉLDÁS APA VOLT

„ISTEN, EGY KINCSET REJTETT MINDEN SZÍVBÉ.

SZERESS! - S FEL FOGOD TALÁLNI.” (66) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 390

Liszt Ferenc első pesti tartózkodása tiszteletére táncos estélyt adtak a Kaszinó termében. 1840 január 7-én Eötvös József itt ismerkedett meg személyesen a Rosty család lányaival. Rosty Ágnes nagyon megtetszett neki. A családot ismerte és tisztelettel szólt róluk, és a lányokat is dicsérte. A bál után sokat időzött a Rosty-féle háznál. 1842 februárban pedig megkérte Rosty Ágnes kezét, akinél szerelme viszonzást talált. Szeptemberben össze is házasodtak.

„HA KÉT DARAB FÁT ÖSSZETESZÜNK, KERESZT LESZ BELŐLE.
EZ SZÉP ALLEGÓRIA A HÁZASSÁGRA.”

(67) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 237

1842 SZEPTEMBER 13-ÁN KÖTÖTT HÁZASSÁGOT

Vásárosnaményi BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

Barkóczi nemes ROSTY ÁGNES csillagkeresztes és palotahölgyel

(Barabás Miklós rajza után, Mahrnecht acélmetszete)

(Rosty Ágnes arcképe)

Esküvőjük a lipótvárosi templomban volt, és Eötvös tanújaként Deák Ferenc állt az oltár előtt.

Ágnes 17 éves, Eötvös 29 volt akkor, és feleségének A karthausi c. regényét adta ajándékkul, nászútra pedig Olaszországba vitte.

„BOLDOGSÁG

E földön nincs nagyobb szerencse, mint
Oly nő, kitől szeretettünk; egyéb
Bármily örömmel töltse is szívünket,
Egy perc, s elmúlt a nagy gyönyör; de ez
Idővel még nagyobb leszen, ha majd
Karjai közé szorít, s azt mondja neked,
Hogy semmit nálad inkább nem szeret,
Ha sír keserveidnek, és örül,
Ha téged lát örülni. Ó, barátom!
Minden keservről elfelejtkezel,
Mert minden nap csak új gyönyört hozand.
Ó, boldog az, aki szerettetik.”

(68) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 266

Szüleivel és testvéreivel is szoros családi kapcsolatban állt. Ezért tartotta szerencséjének, hogy feleségében olyan társat adott a sors, akivel boldogságban éltek, gyermekáldásban gazdagon, közösen nevelték az utódokat; becsületes, erkölcsös, tiszta életre, melyhez maguk mutattak példát gyermekeik számára. Hosszú, meghitt, követendő családi élet vette kezdetét, melyben az együvé tartozás, a szeretet összetartó ereje segítette a kisebb család, a nagyobb rokonság tagjainak nyugalmát, és békét adó körülményeit.

„Pesten voltam. Ma 22 éve, hogy megházasodtam. Talán nincs ember, ki ha ennyi idő után azon pillanatra visszatekint, melyben a mátkáját az oltárhoz vezette, nem látná át, hogy csalódott. A leány, kit szeretettünk, már csak azért is, mert szociális állása változik, s mert annyival idősebbé vált, épp úgy megváltozik, sőt még inkább, mint magunk, s midőn azon tulajdonait, melyek egykor elbájoltak, néha mind elveszíti, olyanokat fejt ki, melyekről akkor fogalmunk sem volt. S ez történt velem is, csak hogy szerencsémre, s hogy Ágnesemet sokkal jobbnak tapasztalom, mint azt egykor gyaníthatám.”

(69) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1709

Ágnes csodálatos anyja is volt. Született gyermekeik:

- ILONA 1846-1924, férje Návay Lajos, földéaki nemes, (h. : 1868 augusztus 2.), gy.: 2 fiú, 1 lány
- JOLÁN 1847-1909, férje Inkey István, pallini báró, (h. : 1870 július 17.), gy.: 2 fiú, 1 lány
- LORÁND 1848-1919, felesége Horváth Gizella - az igazságügy miniszter lánya -,
(h. : Marienbad, 1875 július 28.), gy.: 3 lány
- MÁRIA 1851-1928, férje dr. Plener Ernő báró, bécsi pénzügyminiszter, (h. : 1886 ?), gy.: 1 fiú
- ANDOR 1854-1854, (6 hétig élt, torokgyíkban halt meg)

Báró Eötvös József és felesége Rosty Ágnes, első gyermekükkel, Ilonával
(Barabás Miklós vízfestménye, 1847)

Eötvös - Rosty LESZÁRMAZOTTAK:

GYERMEK	5	(utolsó gyermeke, második kislány, csak 6 hetet élt)
UNOKA	10	(kettő gyermekkorban elhunyt, az utolsó 1959-ben halt meg)
DÉD unoka	12	(1997-ben halt meg az utolsó)
ÜK unoka	6	(főképpen külföldön élők, nem ismert adatokkal)
SZÉP unoka	4	(az utolsó 1970-ben született, <i>Inkey leszármazott- Hoyos Áron</i>)

Második fiuk halála nagy fájdalom és szomorúság volt számukra.

„Kisfiam hat hét alatt, melyet a világon töltött, több szeretetben részesült, mint sok ember hatvan éves koráig, s bizony nem rossz dolog átmenni e földön anélkül, hogy valakinek szeretetét elveszítettük, s más, mint jó embereket esmertünk volna, ... ki nyugodni ment, mielőtt még kifáradt, s a boldog vakációt elérte anélkül, hogy az élet kemény iskolájában megkínózták.

Szülék, ne sírjatok! Hisz azt, ami életünkben szép,
Ő már élvezte itt: A nap meleg tekintetét, s anyjának csókjait.”

(70) Szalay Lászlónak, 1854. szeptember 12. E. J. : Levelek/ Oltványi: 91

Ezután a megmaradt fia, Lóránd felé irányult teljes férfiúi nevelésével, a családhoz méltó utódját szerette volna benne látni. Amit meg is kapott, s boldog érzéssel látta fia életének alakulását, büszke volt az elért eredményeire, és ahol módja volt, segítette haladása útján.

„Minden gyereket szeretek. Szeretek olvasni e kis lények szívében, létünk első lapjai ők, amelyek oly tiszták, oly reménybeliek; az ember olyan jó, mikor még semmisen történt, előtte a jövő, mikor még nem tudunk semmit, de mindenben hiszünk, és mindent igaznak vélünk. Ha velük szórakozom, mindig visszatér a boldogság emléke, s jólesik vele időznöm.”

(71) Lady Helena Robinsonnak, London, 1837. március 4. E. J. : Levelek/ Oltványi: 34

„Gyermekeinkben a jövőt látjuk magunk előtt; ki mondhatna le minden reményről e mosolygó arcok között.”

(72) Csengery Antalnak, 1853. december 24. E. J. : Levelek/ Oltványi: 88

Nagyon szerette, becsülte feleségét, rajongott a családi együttlétért, gyermekeivel is bensőséges kapcsolatban volt. Ott lehetett igazi önmaga, és ebbe a körbe nagyon kevés ismerőst engedett be. Családjában szeretetet, vigasztalást, biztatást kapott, ott tudott feltöltődni a hétköznapi problémák elviseléséhez, a nyugodt munkához is ott merített erőt.

„Nóm, és gyermekeim körén kívül, alig van életviszony, melyet meg nem keserítettek volna nekem.”

(Csengery Antal: Jellemrajzok - Bárány Eötvös József, Budapest, 1898., Franklin - Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyv nyomda, URL: <http://mek.oszk.hu/06700/06713/06713.htm>)

„Alig várom, hogy ismét családom körébe jöjsek. Jobb nekem otthon, hol minden tekintetben több meleget találok!” (73) München, 1864. október 28. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1765

„Holnap, csak estve jövök le a hegyről, - mert végre természetesebb, ha születésem napját családom körében töltöm.” (74) Vachott Sándornénak, 1865. szeptember 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 217

Eötvös rajongott lányaiért, velük is sok időt töltött. Sétált, beszélgetett velük, és elégedetten látta férjhezmenetelüket, és legnagyobb lánya még unokákkal is megajándékozta életében. Imádta a pici gyermekeket, csodálattal ecsetelte lányát anyaként is.

Ilona lánya, kinek két fiacskáját még láthatta halála előtt

„... utazás helyett kis unokámmal mulatok. - Gyönyörű gyermek, s nekem kettősen kedves, mert az anyjára hasonlít. Ha kék szemébe nézek, s inartikulált örömköltésait hallom, úgy látszik, anyját látom, mi körülbelül 23 évvel megifjít.”

(75) Eötvös Lorándnak, Képviselőház, 1870. március 19. E. J. : Levelek/ Oltványi: 326

„Gyermekeink erkölcsi, tojásához hasonló, csak meleg által fejlődhetnek.”

(76) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 198

„Ma 28 éve, hogy Ágnessel élek. A napot távol tőle, három kedves gyermekkel töltém, kik mindazt, mit szülők gyermekeikben óhajtanak, észben és jellemben teljesíték. Nem gazdagodtunk meg, sőt életem gondok között folyt el, melyek talán még szaporodni fognak, de áldom Istenemet nagy jótéteményeiért, és nem kívánok mást a jövőtől, mint hogy kedveseimet megelégedve mint eddig, még sokáig lássam magam körül, s tevékenységem által embertársaim javát előmozdítva, azon szerencsére érdemessé tegyem magamat, mellyel a gondviselés családomban elhalmozott.”

(77) Berény, 1870. szeptember 13. E. J. : Naplójegyzetek/ Czegle

„Boldog az, kinek egén a szerelem napja ragyog mindég. Világos utakon indul ő, s ha végre - mint e föld láthatárja megett -, napja lement, pirosra festi eget s hajnalra inti, ha nyugalom után vágódik.”

(78) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 4

„A lányok csak félig tartoznak a családhoz. Mikorra eszök lesz, mint a fecske, ha szárnya nőtt, elrepülnek, s csak emléköket hagyják az apai házokban. - Még nevők is megváltozik, de a fiú egy marad a családdal, s bármerre menjen, nem válhat el apjától, hozzákötve azáltal - mi jóra való ember előtt a legbecsesebb -, neve által.”

(79) Eötvös Lorándnak, Képviselőház, 1870. március 19. E. J. : Levelek/ Oltványi: 326

Rengeteget dolgozott, hogy családtagjai részére a legtöbbet megadhasson abból, amire szükségük volt. Névnep, születésnap, esküvők, de mindent szerényen, hivalkodás nélkül, de jó hangulatban, úgy, hogy az öröm érzése mindenkiben meglegyen.

„Ma ünnepeltük, Mariska leányom születés- és névnapját. Az idő gyönyörű volt. Feleségem három rossz muzsikust szerzett össze, a lányaim s cselédjeink, kikhez később a szomszéd majorok cselédjei csatlakoztak, 8-ig táncoltak a legszebb holdvilágnál. Szerény, falusi mulatság volt.”

(80) 1864. szeptember 11. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1705

„Ma van Ilona leányom 19-ik születésnapja. Az ég tiszta, mint akkor volt, a nap ragyogva emelkedik az égen. Adja az ég, egész élete ilyen legyen. Annyi kívánságokból, melyekkel egykor a jövőre gondolék, most csak egy maradt, hogy gyerekeimet szerencsésen láthassam.”

(81) 1865. május 21. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1817

„Ma jött meg fiam utazásából. Flegler, ki éppen nálam volt, s a gyermekek véghetlen örömét látta, mellyel testvéreket fogadták, mondta, hogy boldog apa vagyok, neki igaza van.”

(82) Svábhegy, 1864. szeptember 28. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1729

„Ma ment el fiam svájci útjára. Először hagyta el házamat hosszabb időre, s először megy ki a világba magányosan, hogy csak saját erejére támaszkodva éljen, s küzdjön az emberekkel. Elkísértem a vasútig. Arca ragyogott boldogságban. 18 éves, s függetlennek érzi magát. Talán soha ily egészen boldog nem lesz életében. Szívem szorult, mikor elválva kezét szorítánk. Mi szívesen veszem magamra még nagyobb fájdalmat, mint melyet e búcsú okozott, ha őt ily boldoggá tehetem. Vezérelje őt az Isten, ismét karjaim közé.” (83) 1866. augusztus 1. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1884

„Ma jött meg fiam utazásából. Jolánnal elibe mentem Nánáig. Megerősödött, s rég nem éreztem magamat boldogabbnak, mint midőn a kedves gyermekek egymást megölelvén, örömeik zajos kitörését láttam. Adja az ég, hogy egész életükben minden találkozásuk ilyen legyen, hogy semmi ne váltsa el őket egymástól soha, mint a távolság.” (84) 1866. október 1. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1907

„... s nem tudom: lesz-e új esztendeig csak még annyi időm az írásra, felhasználom azt, hogy szerencsekívánataim el ne maradjanak. - Nem formázom gratulációimat. Miután többnyire még azt sem tudjuk, mit kívánjunk önmagunknak, ki határozhatja meg, mi tehetne mást szerencsésé. - Óhajtasom csak az, hogy a lehetőségig boldog légy, s hogyha lehet, azt előmozdíthassam, miként, s mi által válsz boldoggá, azt Istenre s magadra bízom, mert hisz a siker minden törekvésnél, s így a szerencse utáni törekvésnél is, főként önmagunktól függ.”

(85) Eötvös Lorándnak, 1869. december 28. E. J. : Levelek/ Oltványi: 321

„Örömmel foglak látni tehát azon a pályán, melyet magadnak választottál, s el fogok követni mindent, hogy azon mennél több sikerrel haladhassál,... ha volt egy vágya szívemnek valami, mit az isteni gondviseléstől kértem, az az volt, hogy a fiam kitűnő ember, hogy hazának hasznos és tisztos polgára legyen.” (86) Eötvös Lorándnak, Pest, 1869. február 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 292

Remek hazafit, szilárd jellemű embert, nagyszerű tudóst adott az országnak. Loránd nagy sikereket ért el a világban is a munkájával. Magánéletében, ő is a szülei példáját követve, a családi élet fontosságát részesítette előnyben, s boldog, gyermekszerető életet éltek. Bár ugyanúgy megtapasztalta egy kisgyerek elvesztésének fájdalmát, mint annak idején apja az ő öccsének elvesztését.

„Általján véve, ha életemre visszagondolok, s látom, hogy közönséges értelemben nem tartozom a szerencsés emberek közé, s anyagi tekintetben nem sok sikert mutathatok elé, ellenben talán nincs senki, ki azon viszonyra nézve, melyek szívünkhöz legközelebb állnak, nálamnál szerencsésebb. A legjobb szülék gyermeke, a legbecsületesebb körében növe fel, testvéreimnél és barátaimnál, csak szépet s jót tapasztaltam, s ha most nőm mellett, testben és lélekben ép gyermekeimre nézek, szívem mély hálával telik el a gondviselés iránt, mely annyi javakkal ajándékozott meg.”

(87) Svábhegy, 1864. szeptember 13. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1709

„Sok, nehéz megpróbáltatáson mentem keresztül életemben, de gyermekeimben az Isten megáldott. Testben, lélekben épek, s ha sorsok csak kissé kedvez, fiamra szép, leányaimra kellemes jövő vár. Csak azt engedje elérni istenem, hogy ezt láthassam...” (88) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1844

„10-én volt Mariskám születésnapja, s egész nap nem láttam családomat, holnap van ezüstkodalmam, s nem leszek itthon, s így nem rendelkezek egy napomról.”

(89) Vachott Sándornénak, 1867. szeptember 12. E. J. : Levelek/ Oltványi: 254

„A halál csak csendesen kocogtatott, még nem azonnal fog beköszönni, azonban szükséges, hogy a lehetőségekről komolyan gondolkozzunk, és pedig nem csak én, hanem te is. Ha én nem leszek, te vagy a családnak nem csak a feje, hanem föltartója is. Anyádnak támaszra lesz szüksége, ...mentül előbb férvivá kell válnod, hogy helyemet pótoljad.”

(90) Eötvös Lorándnak, 1870. március 11. E. J. : Levelek/ Oltványi: 325

A sok munka, a sok utazás megrendítette az egészségét. Évek óta betegeskedett, gyógyíttatta, kúrálta magát, de élete nem nyúlt hosszúvá, 58. évében legyőzte a halál.

„Eötvös Loránd 1871 február 3. éjjel: Apám tegnap este 11 órakor meghalt. Nyugodtan, fájdalom nélkül elszenderült. Itt virrasztok szobája mellett, melyben kiterítve fekszik, s együtt vagyunk. Négyszemközt mindig jól megértettük egymást, s most midőn itt fekszik előttem, mosolygó, halvány arcába nézek, kiolvasom kifejezéséből, hogy az áll előttem, ki valószínűleg első és utolsó, ki igazán megértett. Atyám olyan korban nevelkedett, midőn az emberiség szeretetének tana még itt-ott a középkor korlátai közé volt zárva. Az ember szeme, mely a középkorban csak saját érényére fordított figyelmet, nem bírta egyszerre megszokni a végső látókört. Utolsó óráiban is, midőn már biztosan láttad halálot, említetted vágyadat, mennyire szeretnéd további fejlődésedet látni. Nem mondhatom, nézz le rám a

magasból, nem tudom magamat léted hitével ámitani s mégis érezlek körülben. Nem tudlak az égben megörökíteni, nem állíthatlak a szentek csarnokába, csak szívembe zárhatlak, öntudatommá teszek. Minden szép és nemes, miért valaha lelkesültem, éledjen fel újra bennem, s ha elszáll, elporlik minden, mit létnek neveztem, úgy maradjon meg nekem a lelkesedés, mely sírodig elkísér. Nemesüljön meg szívem a könnyek által, melyeket atyám érted siratok, s e nemesült szív legyen az, mit tőled nyert örökségemnek tekintek.”

(Plósz Katalin: „Mint legjobb barátod őszinte tanácsa.” Nevelési elvek Eötvös József és fia, Loránd levelezésében, Elhangzott a 41. Országos Középiskolai Fizikatanári Ankéton, 1998. április 6-8., Székesfehérvár, Fizikai Szemle 1998/6. 185. oldal, URL: <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz9806/plosz.html>)

„Engem az ég átkomra, nagyon is megáldott.
Ha csak hírvágyat érzénék, s hozzá az erőt kielégítésére, boldog volnék, s boldog, ha csak szerető szívemet bírván, s hozzá kedveseimet.
De így, két birtokom között állva, nem nyúlhatok egyhez anélkül, hogy a másiktól lemondanom kellene, nem éldehetek anélkül, hogy egy veszteség keserítené örömet!
Ó, kínos egy állapot, két kártyára tenni életét, s tudni, hogy nyomorultak maradunk mindég, mert mit egy helyen nyerénk, azt a másik elveszi.” (91) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 300

Apa és fia kapcsolata

Eötvös Loránd: Atyámhoz, Pest, 1863 márc. 19-ére, József napjára.

Atyám szerzője földi életemnek
Te énnékem elmét és észet adál,
Fömláldozom ezt kedves nemzetemnek
Használja hogyha méltónak talál,
Segítem őt a békében csatában,
S a nagy munkához hordok egy követ,
Talán így vigadás lesz e hazában
S feléje majd szerencse hír nevet
S ha ezt tevén célomnak megfelelek,
Tudom hiszed hogy ezt megérdemeltem.

Apám nekem igaz hitem te adtad,
Mellyel csak egy dicső Istent hiszek
Előtte senki semmit sem titkolhat,
Kit föl nem bírnak fogni emberek,
Ki atyja a szegénynek s gazdagoknak,
Mindig kedves szemében az erény
Vétkek büntetlen nála nem maradnak,
Ezért vétkezni legnagyobb merény,
S ha ezt hívén célomnak megfelelek,
Tudom hiszed hogy ezt megérdemeltem.

Atyám te tőled kaptam én reményem
Hogy föltámadván a sors ellenem
Ha szűm viharban s keblem állna vérben
Lehessen jobb jövőt reménylenem,

És tetteim további buzdítója

Legyen zöld ággal a kecses remény
S a csüggedés közt a bűn hódolója
Ne legyek, s győzzön szűmben az erény.
S ha ezt tevén célomnak megfelelttem
Tudom hiszed hogy ezt megérdemeltem.

Apám te adtál hő szívet én nékem

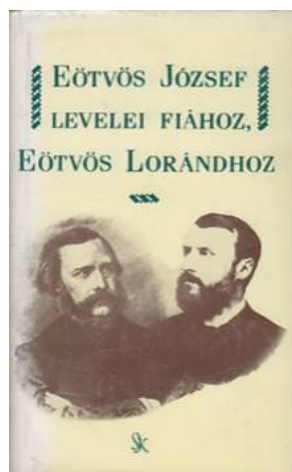
Mellyel szeressem a legjobb anyát
Őt el ne hagyjam búban gyötrelemben
És vívjak érte bármi bőszt csatát.
És adjon ez elég erőt e karnak
Leány testvérimet megvédeni
S én meg ne törjek ha ők meghajolnak
Vonuljon bár vihar e fej felett.
S ha ezt tevén célomnak megfelelttem
Tudom hiszed hogy azt megérdemeltem.

Apám a vágyat kaptam én te tőled

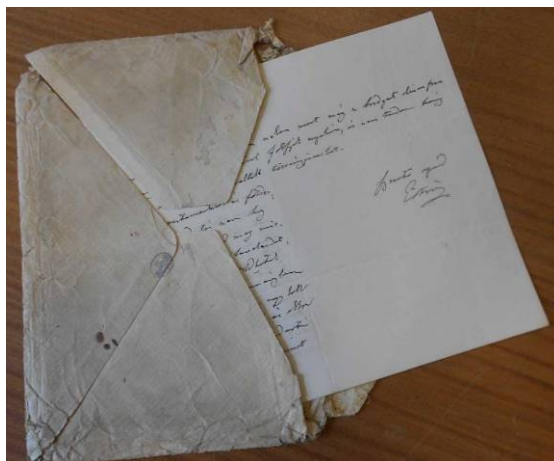
Ezzel kívánom légy boldog magad,
Jó sors kövesse mindig áldott lépted,
S nevedhez méltó legyen fiad.
És a mi több eszméid győzedelme
Hordozza messze el dicső neved,
Hisz hogy ne áldna meg Isten segélye,
Ki nemzedetnek szántad életed!
S ha ezt kívánván meglesz mit reméltem,
Isten hiendi: ezt megérdemeltem

(Eötvös Loránd néhány fiatalkori verse,

URL: <https://mek.oszk.hu/03200/03286/html/eotvos1/eotv5.html>)

(Eötvös József levelei fiához, Eötvös Lászlóhoz
Az anyagot összegyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta
Benedek Mihály, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988)

(Eötvös Loránd az OSZK-ban, Halála 100. évfordulója alkalmából, Kis Domokos Dániel írása,
URL: https://nemzetikönyvtar.blog.hu/2019/05/07/eotvos_lorand_az_oszk-ban)

„Miklós napján, mikor a jó gyermekeket meg szokták ajándékozni, jött kezembe egyszerre leveled s a jégbarlangról írt cikked, ...s nem hiszem, hogy a megajándékozott fiúk között, valamelyik jobb kedvben feküdt aznap ágyába, mint én.”

(92) Eötvös Lorándnak, Budán, 1869. december 11. E. J. : Levelek/ Oltványi: 317

„Kedves fiam!

Soha még házunk karácsony estvéjén ily csendes nem volt.

Anyád, Jolán és Mariskával, Trefortékhöz ment, Ilona náthás és ágyában fekszik.

Én Gypsyvel magam ülök a szobámban, s várva anyádra, ki mint mondta, egy óra múlva visszajön, azalatt e sorokat írom, hogy ha távolból is, legalább gondolatjaimmal veled társalkodjam.

Bár egy óráig veled lehetnék.

De reményelem, jól érzed magadat, s ha ezt biztosan tudnám, evvel beérném.”

(93) Eötvös Lorándnak, Pest, 1867. december 24. E. J. : Levelek/ oltványi: 258

„Kedves fiam!

Pár óra múlva, az év végét érjük.

Kedveseim közül távol tőlem csak Te vagy, s most először történik, hogy e napon nem szoríthatlak karjaim közé.

De légy meggyőződve, helyed nincs bétöltve, s ha szóval nem mondhatom is el kívánataim, melyek követnek, nem kevésbé őszinték, mintha köztünk lennél.

Tartson az ég, neveljen férfiúvá, s adj, hogy boldogan lássalak.

Csaknem kifogytam az időből, hogy magamnak sokat kívánjak, annál nagyobbak óhajításaim számotokra.

Oly meglegedve szeretnék látni, mint emberek e földön lehetnek, s ha ezt elérem - ami részben tőled függ, mert hisz minden való meglegedés, csak azon aránytól függ, melyben hivatásunkat betöltjük -, ha boldogan látlak, éltem legfőbb vágya teljesült. Ég áldjon, minden áldásával.

Szerető apád Eötvös” (94) Eötvös Lorándnak, Pest, 1867. december 31. E. J. : Levelek/ Oltványi: 259

„Kedves fiam! Ma töltöd be huszadik évédet.

A nap, melyen megszületted, éltem egyik legkínosabb napja volt.

Anyád a szülés következtében életveszélyben forgott. Benn a városban a felséges nép lázongott, s míg feleségem betegágyánál ülve, remény és kétségbeesés között számoltam érítéseit, a Pest s Buda-i tornyokról a vészharang hangjai tölték be az éji csendet, s egy üzenet jött a másik után, mely minisztertanácshoz hítt.

Soha nem szenvedtem többet, mint ezen órákban, míg hajnal felé Balassa tudtomra adá, hogy anyád veszélyen kívül van, s őt megcsókolva, a városba siettem.

Úgy látszik, a kegyes végzet ki akarta egyenlíteni akkori szenvedéseimet, s úgy rendelé, hogy éppen általad, ki akkor öntudatlanul kínjaimat okoztad, éltem legfőbb örömeit élvezzem.

Tartson az ég sokáig, tartson testi és lelki egészségben, s úgy, hogy önmagaddal megelégedve érezzed magadat.

Többet nem kívánok, mert meg vagyok győződve, hogy magad iránt sokkal követelőbb vagy, mint én valaha lehetnék.

- Reménylem, hogy nemsokára találkozunk.”

(95) Eötvös Lorándnak, 1868. július 27. E. J. : Levelek/ Oltványi: 276

„Rég nem örültem semminek inkább, mint arcképednek.

Íróasztalomon áll, kedves órád mellett, s dolgozás között ránézek, s gondolom, mennyivel kellemesebb munkával foglalkozol, s ez jó kedvbe hoz. A fotográfiák éppen anyád névnapjára érkeztek.

Alkalmast nem is jutott eszedbe, de a sors jól rendezé, s nem hiszem, hogy valami több örömet adhatott volna neki, mint hogy e napon - habár csak in effigie -, körünkben megjelentél.

Anyád és a lányok azt találják, hogy vonásaid, s főképp kifejezésed, férfiasabbak.

Én csak azt látom megelégedéssel, hogy gond nem zavar, s bátran nézesz a jövőnek szemébe, s ez a fő dolog.

A férfiúi kor, mint később az aggság, úgyis nagyon hamar jönnek; adja az ég, hogy mentül tovább fiatal maradjál, testben s főképp lélekben, mely az emberek nagyobb részénél - főképp századunkban - még hamarabb elvévül, mint a test. De ezek régi, elkopott dolgok...”

(96) Eötvös Lorándnak, Pest, 1868. január 22. E. J. : Levelek/ Oltványi: 263

„Én is úgy vagyok meggyőződve, hogy az egyénnek kötelessége az emberiség boldogításáért tőle kitelhetőleg működni,... nem annyira hazánk anyagi, mint nemzetünk szellemi művelése azon feladat, melyet választanunk kell.

Örömmel foglak tehát látni azon pályán, melyet magadnak választottál, s el fogok követni mindent, hogy azon mennél több sikerrel haladhassál.

Ha volt forró vágya szívemnek valami, mit az isteni gondviseléstől kértem, az az volt, hogy fiam kitűnő ember, hogy a hazának hasznos és tisztelt polgárja legyen.”

(97) Eötvös Lorándnak, Pest, 1869. február 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 292

„Talán, mint egy prédikáció hangzik e levél, de hidd el nem más, mint legjobb barátodnak őszinte tanácsa.” (98) Eötvös Lorándnak, 1869. június 8. E. J. : Levelek/ Oltványi: 301

„Éppen nem állítom, hogy a doktorátusnak elnyerése valami nagy, dicső feladat, de végre természetes bevégezése akadémiai pályádnak,... vegyél erőt magadon, s gondold meg: hogy miután pályádnak választásában teljes szabadságot engedtem, s mi talán hiba volt, - inkább hajlamaidat, mint saját meggyőződésemet követtem, most joggal követelhetem, hogy mielőtt más pályára lépsz, ezt melyet magad választottál, bevégezd.

Ha ezt elvégezd, szabadon választhatod pályádat.

Én csak annyiba folyok be abba, amennyiben tanácsaimmal tehetem, s mindent elkövetek, hogy céljaid elérését tehetségem szerint könnyítsem; de azt, hogy mielőtt tovább mész, s más utat választasz, előbb jelen pályádat befejezzed, arra komolyan kérlek, s úgy hiszem, eljön az idő, mikor belátod, hogy igazságom van.”

(99) Eötvös Lorándnak, 1869. december 25. E. J. : Levelek/ Oltványi: 319

„Az, hogy a doktorátus letételét kívánom, nálam nem szeszély.

Miután, ezen pályára léptél, előtted csak 3 út áll.

- Vagy, praktikus irányban folytatod tanulmányaidat és pl. egy école des Mines-be mész,
- Vagy, professzúrára készülsz,
- Vagy, hazatérve, mint magányos tudós folytatod életedet. Akár aktíve, a tudomány valamely ágának szentelve minden erődet, akár csak, mint tudománykedvelő, a tudományt csak annak tekintve, mi az életet szebbíti.

A második esetben a doktorátus szükséges, az elsőben legalább jó, a 3-ban pedig azért kívánatos, mert egyetemi pályádnak bevégezése, és ha a doktorátust letetted s hazajössz, s itt az ország tudományos törekvéseiben részt veszel, csak tőled függ, hogy magadnak állást szerezzél.

Éppen, mert a doktorátus letétele oly cél, mely pályádnak semmi esetre akadályja nem lehet, s mert addig, míg azt elérted, semmire elhatározni nem kell magadat, ez is egy nagy előny.”

(100) Eötvös Lorándnak, 1869. december 28. E. J. : Levelek/ Oltványi: 321

„Kedves fiam!

Minden ajándékok között, melyeket névnapomra kaphattam volna, bizonyosan a legkedvesebb volt leveled...

Ma van a névnapom, s kívüled együtt vannak gyermekeim, éppen távolléted okozza, hogy folyvást reád gondolok. Isten áldjon meg.

Jót kívántál névnapomra, a legjobb, mit isten velem tehet, az, ha addig élek, míg, mint az emberiség hasznos tagját, s mint megelégedett embert láthatlak.

Feladatom alig más, mint hogy a jövő építményeinek helyet csináljak, és a haladásnak útjait egyengessem, s mert végre, mindenkinek személyes indokra is van szüksége, mely őt buzdítsa, én azzal vigasztalom magamat, hogy te majd folytatni fogod művemet, és így a magyar kultúrának és tudományosságának megalapítása, ha nem is az én, legalább kettőnk nevéhez lesz kötve. Kollektív dicsőségünk.” (101) Eötvös Lorándnak, Képviselőház, 1870. március 19. E. J. : Levelek/ Oltványi: 326

„Miután a kiadásra előkészülve nem valék, várnom kellett, míg fizetésemet felveszem.

... legalább, azt kívánhattam volna, hogy szükségéről elébb tudósítsál.

Nem vagyok elkényeztetve, de ennyi figyelmet, talán követelhetnék.

... anyád arról, hogy pénzt küldök, nem tud semmit... Szerető apád Eötvös”

(102) Eötvös Lorándnak, 1870. július 3. E. J. : Levelek/ Oltványi: 330

„... fájdalom, eljön az idő, hol a jövőről kell gondoskodnod.

- A baj, mely minap a képviselőházban ért, nem volt oly súlyos, minővé azt a lapok festették.

Nem volt gutaütés, csak emlékeztetés reá. A halál csak csendesen kocogtatott, s reményilem még nem azonnal fog beköszönteni, azonban szükséges, hogy a lehetőségéről komolyan gondolkozzunk, s pedig nemcsak én, hanem Te is, mert végre, ha én nem leszek, te vagy családodnak nem csak feje, hanem föltartója is. - Anyádnak támaszra lesz szüksége, s mert könnyen meglehet, hogy én soká támasza nem lehetek, mentül elébb férfivá kell válnod, hogy helyemet pótoljad.

- De hagyjuk ezt, szomorú téma, és te magadnak éppoly jól el tudsz mondani mindent, mint én.”

(103) Eötvös Lorándnak, 1870. március 11. E. J. : Levelek/ Oltványi: 325

Eötvös Loránd írja Heidelbergből apjának:

„1870. július 8. Mai napon a doktorátust sikeresen letettem. Legnagyobb örömet elsősorban az okozza, hogy ezzel a hírrel Neked örömet szerezhetek.

Szigorlatomat „summa cum laude” fokozattal fogadták el, ami sokak által irigyelt megtiszteltetés.

Ezenfelül úgy ez, valamint a közvetlenül alatta fekvő fokozat, feljogosít egy munka benyújtására és egy halom formalitás teljesítése után, az egyetemi docentúrára.

E fokozatot itt nemigen osztogatják; ha jól vagyok értesülve, ebben a félévben kívülem még csak egy jelöltnek adatott, s kultuszminiszteri örömed telhetik abban, hogy ez is magyar volt ... Neve Kőnig Gyula, győri születésű - matematikus.”

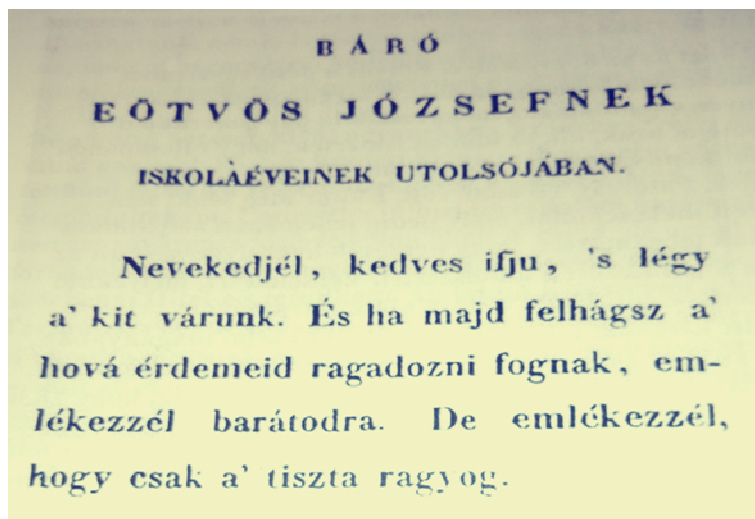
(Dr. Szabó Zoltán: Eötvös Loránd emlékkönyv I., Apa és fia, /Eötvös Loránd Geofizikai Intézet/,
URL: <http://www.sulinet.hu/eletestudomany/archiv/1998/9832/eotvos/eotvos.html>)

Számon tartott évek

„Máma 18 éve, hogy születtem, örömben töltém e napomat mindég, úgy töltöm máma is, midőn kedves anyámat s nénémet nyomom keblemhez, s távollevő barátjaimról gondolkozok. Oly víg vagyok, mint régolta még nem voltam, mert ha kinézek éltem egére, tiszta kéken boltozik az felettem...

Elöttem fekszik életem, s bátran, örömgve járok gyönyör tájak közt, a jövő, talán komoly életem felé...” (104) Szalay Lászlónak, 1831. szeptember 3. E. J. :Levelek/ Oltványi: 8

„1831-ben írta neki ajánlásul Kazinczy Ferenc: Pannonhalmi útleírása élén:

”

(Magyar Történeti Életrajzok, Ferenczi Zoltán: Eötvös József 1813-1871, 1903., Budapest, A Magyar Történelmi Társulat kiadásában, URL: <http://mek.oszk.hu/05700/05708/05708.pdf>)

„Kedves Gróf Úr!

Hogy tizenkilencedik században tizenkilenc évű ifjú hitelt kér, az nem éppen oly nagy ritkaság, de hogy oly férfitől kér, kinek legkisebb szolgálatot sem tehetett még, az a különös, és bámulásra volna méltó, ha nem a Hitel írójától, s oly férfiútól kérné, mely annyi szívességgel fogadá, mint a Gróf Úr engemet.

Váratlan, becsületben járó kiadás kényszeríthetett csak arra, hogy a Gróf Úrtól 50 aranyat kérjek, mely pénzt 6 hónap múlva köszönettel fizetem le a Gróf Úrnak.

Azonban pedig remélvén, lesz nékem is majd alkalmam a Gróf Úr barátságát viszonzni.

Maradok igaz barátja, Eötvös Jos.”

(105) gr. Széchenyi Istvánnak, 1832 v. 1833. E. J. : Levelek/ Oltványi: 12

„Anyám kívánsága s kérése nékem mindég szent, s azért azt most teljesíteni kívánom.

A vígjáték kiadása eránt ellenvetése nincs, csak a név egész kiírása ellen protestál; végre ebben egyeztünk: B.E.J., ... anyám csak attól fél, hogy nagy, becses, nemes, vitézlő, nagyságos, s méltóságos nevem, Bajza úr Recenziói által nagyon kisebbíttetne, s szívesen engedek kérésinek. - Így hát: A házasulandók, írta B.E.J. .”

(106) Szalay Lászlónak, 1833. E. J. : Levelek/ Oltványi: 13

„Toldy Ferencnek

Tekintetes Titoknak Úr!

Van szerencsém jelenteni, hogy Elnök Úr Önagyságának éppen e mai napon adtam tudtára a Magyar Tudós Társaság levelező tagjának lett kinevezésem általami elfogadtatását; midőn tehát ezt a Tekintetes Titoknak Úrnak ezzel szintűgy, s általa a Tekintetes Társaságnak tartozó tisztelettel bejelenténem, vagyok a Tekintetes Titoknak Úrnak alázatos szolgája, Ercsi, október 7-én 1835. B. Eötvös József” (107) E. J. . Levelek/ Oltványi: 20

„Kedves barátom!

Elégedett vagyok; az az boldog.

Most hol a pályán, melyet a sors, s önválasztásom előmbé jegyze, felléptem, naponként új erőt érzek kifejleni lelkemben, naponként erősb akaratot arra, mit kötelességemnek ösmértem.”

(108) Szalay Lászlónak, 1837. december, E. J. : Levelek/ Oltványi: 36

„Helyzetemben független - s ez egy szó - egy mennyországot rejt magába.

Beszédemben leginkább azon nyargalok - mily szörnyű, ha egy ország főbírószéke a hitelességet elveszti; szinte konzervatív színe van az egésznek, de meg fogsz vele elégedni, főképp a törvényes résszel, mely nagyatyámra emlékeztet.”

(109) Szalay Lászlónak, Sály, 1838. január 5. E. J. : Levelek/ Oltványi: 38

Eötvös segítette, hogy a sokak által kritizált Petőfinek megjelenhessen összegyűjtött verseinek kiadása. 1847-ben ezt írta támogatójáról:

„ PETŐFI SÁNDOR ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

Bírálatot ígértem Petőfi költeményeiről.

Most, midőn e szavam beváltásához készülök, érzem, hogy oly valamit vállaltam magamra, minek megfelelni nem tudok.

A lírai költészet, mely nem fárasztó munkának, hanem pillanatnyi fölgerjedésnek gyermeke, melyben a költő nem esztétikai teóriák létesítését keresi, hanem legbensőbb érzelmeit fejezi ki, s mely csaknem öntudatlanul árad el ajkairól, hasonlóan ama kis patakhhoz, melyek hegyes vidékekben a sziklák alól néha erőszakkal kitörnek, mivel a bérc nem zárhatja többé magába gazdag forrásait, a lírai költészet érdemeit a kritika bonckésével méltányolni felfogásom szerint igen nehéz, s főképp, nem érzek én e műtételre semmi hivatást magamban.

Egyike vagyok azoknak, kik a csalogányok énekétől elbájolva nemigen kérdik, mennyire szabályos ritmus szerint zengé el énekét, s kik, ha a virág színein s illatán örülnek, hogy botanikai nevét feltalálják, kelyhét széttépni nem szokták; ki várhat tőlem szabályos esztétikai bírálatot, főképp, miután Petőfi költeményeiről szólva, még elfogulatlannak sem mondhatom magamat, kevés költői mű lévén, melynek több kedves benyomást, több valódi élvezetet köszönnék, mint éppen Petőfi dalainak?

- Legföllebb, egyes gondolat töredékeket mondhatok el, melyek most, midőn Petőfi verseit a nemrég kijött gyűjteményben újra elolvasám, támadtak bennem.

Nem emlékszem irodalmunkban senkire, ki első föllépése után a közfigyelmet oly rövid idő alatt magára vonta volna, mint Petőfi.

Alig jelentek meg első dalai, s Vörösmarty, kinek tekintélyét talán senki nem vonhatja kétségbe, örömragyogó arcokkal hirdeté fényes reményeit; alig múlt néhány hét, s a dalokhoz zene készült, s a költő már a népnek ajkáról hallá szavait. Honnan ez általános hatás?

Nincs senki, ki az irodalmi hír elnyerésére oly hatalmas pajtáskodás mesterségéhez Petőfinél kevesebbet értene; nem szegődött bizonyos iskolához, s így első föllépésénél mestereinek magasztalásaira nem számolhatott; dalaiban nem vala semmi, mi egyes divatos eszméknek vagy érzelmeknek hízelgne. S mi szerzett hát műveinek ily rendkívüli hatást?

- Ha, Petőfi költeményeinek gyűjteményét végignézzük, nem nehéz okát föltalálnunk.

Kétségkívül, sok van e gyűjteményben, mi művészi belbecse által teljes mértékben igazolja a dicséretet, mellyel a költemények nagy része fogadtatott, nézetem szerint azonban nem csupán e költői érdemek azok, melyeknek Petőfi népszerűségét leginkább köszöni, - a varázs, melyet közönségére gyakorolt, másban is keresendő.

Petőfi kitűnőleg magyar, legkisebb műve is a nemzetiség bélyegét hordja magán, s ez az ok, miért nemcsak, mint sok költőnké, szavai, de az érzés is, minden magyar által megértetik, melyet dalaiban kifejez.

Távol vagyok attól, hogy minden költeményt, mely e nagy gyűjteményben foglaltatik, remeknek hirdessek; vannak egyesek, melyek követeléseimet nem elégítik ki, s melyeket, éppen mivel a költő tehetségeit ismerem, ez új kiadásban szívesen nélkülöznék; de bátran merem állítani, ez egész vastag kötetben nincs egy dal, mely nem lenne kezdettől végig magyar gondolatában, érzéseiben, minden szavában; a költőnek hibái, s tökélyei, mintegy nemzetiségünk kifolyásának látszanak; bámulhatjuk-e, hogy midőn dala a legfellebb emelkedik, az egyszerű olvasó is könnyen követi röptét; hogy a legpajkosabb tréfa, mely előtt a finom műbíráló elborzadva aljasságról szól, senkit nem sért, s a kisebb művészi becsű munkák is kedvesen hatnak majdnem mindenkire?

Petőfi a szó legszorosabb értelmében magyar költő, s ez az, mi valamint magyarázatául szolgál a nagy hatásnak, melyet művei gyakoroltak: úgy egyszersmind, irodalmi érdemeinek legtöbbikét képezi.

De honnan van, hogy a kritikának egy része, mely nálunk dicséreteiben fukar lenni nem szokott, s annyi nevet s álnevet egekig emelt, a közvéleménnyel éppen Petőfire nézve helyezé magát ellentétbe? Egyes kitörések magyarázatát irigységben kereshetjük, mely, mint máshol, úgy az irodalomban is sok, egyébként megfoghatatlan rejtélyt megold, de kritikánk Petőfi irányában követett eljárását még nem magyarázza meg, s én hajlandó vagyok azt szinte azon okban keresni, melyben Petőfi népszerűségének alapját találom.

Petőfi népszerű a közönségnél, mert magyar; nem népszerű kritikuskaink nagyobb része előtt, mert kritikánk eddig minden művet egészen idegen szempontból és szabályok szerint ítélte meg, miben egyszersmind okát találjuk azon csekély hatásnak, melyet kritikánk eddig irodalmunkban gyakorolt. Az újabb irodalmak nagyrészt utánzással vevék kezdetöket.

Talán az angol és spanyol irodalmakat kivéve, hol mind az epikai, mind a drámai költészetben több önállóságot találunk, a többiek majdnem kivétel nélkül minták szerint dolgoztak, s a befolyás, melyet a régi klasszikusok az olasz s francia írókra, ezek ismét a németekre gyakoroltak, ismeretesebb, hogysen arról hosszasan kelljen szólnom.

- Nálunk, a német irodalomnak jutott e befolyás; s ha meggondoljuk, hogy mikor irodalmunk új életre ébredett, nemzetiségünk éppen legszomorúbb napjait élte, s a magyar nyelv és érzés míveltebb osztályaink között csaknem kivétellé vált: nem csodálhatjuk, ha íróink működésök szabályait azon nemzetnél keresték, melynek nyelve csaknem sajátunkká vált, s a diákon kívül műveltségünk majdnem egyedüli eszköze volt.

Irodalmunknak kezdete, kevés kivétellel, a német irodalom utánzásául tekinthető; kevés kivétellel, mondom, merthogy a francia és klasszikus művek szintén nem maradtak befolyás nélkül, tagadhatatlan, s a versificatio, melyben a nyelvünk sajátosságai által szükségessé vált módosításokkal, egészen a német rendszer szerint jártunk el, s azon számos germanizmus, melyet - bármit mondjanak a puristáink -, irodalmi nyelvünkben találunk, elég világosan bizonyítja a mondottakat.

Nincs is mit bámulni e tüneményen.

Csak annak ismétlése az, mit más nemzeteknél találunk, s nálunk annyival természetesebb, mivel irodalmunk nem egy, már erős nemzetiségből fejlődött ki, hanem egyesek által, éppen a nemzetiség kifejtésének eszközül használtatott, s a kritika mit tehetett egyebet, mint hogy elfogadva az irányt, mely irodalmunknak vezérei által adatott, szintén a németeknél keresse szabályait; hisz a kritika azt tette s teszi mindenütt: vezeti az irodalmakat, de ildomos vezérként, nem seregei előtt, hanem utánok jár. Új irodalmunk kezdetén a kritika nem is tehetett mást. De most, midőn főképp lírai költőinknél több önállóságot kezdünk tapasztalni, midőn irodalmunk nem csupán a nagy német folyónak mesterségesen átvezetett ere többé, hanem nemzetségünk mélyéből látunk fakadni forrásokat, vajon nem jött-e el az ideje, hogy kritikánk is kissé önállóbb felfogásra emelkedjék, hogy átlássa, miként a Tieck- és Schlegelek teóriái irodalmunk valóban eredeti műveinek megbírálására, nem egészen illenek?

A német és angol irodalomnak nincs őszintébb tisztelője, mint én; teljes meggyőződésemm, hogy magyar író nem tehet jobbat, ha e nemzetek nagy íróival minél tökéletesebben megismerkedik, de hiszem azt is, hogy, ha a magyarnak is egykor nagy írói leendene - miről én soha nem kételkedtem -, akkor nem a külföldi nagy példák utánzása által, hanem csak úgy fognak támadni, ha a lehetőség önállólag lépnek fel, s nem a külföld kritikai nézeteit, hanem nemzetük sajátosságait tartják szemük előtt. Wilhelm Meister, Werther, Faust, Emilia Galotti, Uhland és Goethe költeményei nemcsak remekművek magukban véve, hanem németek egész jellemük által; s ha magyar regényeink, drámáink, s költeményeink lesznek érdemesek arra, hogy ezekkel egy sorba állíttassanak, azok bizonyosan nem fognak hasonlítani a nevezettekhez, melyeknek analízisából kritikánk szabályait gyártja. - Nem az a kérdés: francia vagy német modort kövessünk-e műveinkben? - ez az, mi felett kritikusaink oly erősen vitatkoznak; - feladatunk magyar műveket alkotni, s a mód, miszerint műbíróink eljárnak, e célt nem segíti elő. - Nemcsak egyes szókötésekben: magában az egész mű koncepciójában és kivitelében is lehetnek germanizmusok, s kritikánk úgy jár el, mintha ez utóbbit csaknem erénynek tartaná.

Mint előre mondtam, Petőfi költeményeinek bírálata helyett másról írtam.

Bocsássanak meg az olvasók; mondom, nem születtem bírálónak, s Petőfi dalai annyi élvezetet szereztek, s szereznek most is, midőn azokat ismét és ismét olvasom, hogy csak, mint megvesztegetett bíró szólhatnék.

Ha azonban a szerző, kit a kritikus oktatni szokott, e sorokból semmit nem tanulhat, ha egyes verseinek hibás ritmusa, egyes kitételek póriassága s az iránt, miként vált múzsa, a piros csizmájú királyleány német filozófussá - magyar menyecskétől minden kitelik, hisz hány magyar asszonyosság tündöklött egykor, mint nagy verbőcziánus jurista -, mindezekről részletes tudomást máshol kell keresni; ha végre nagy meglepetésére, másoktól hallja a hírt, hogy Petőfi Sándor kozmopolita lett: egyet megtudhat e sorokból - mit eddigi kritikáinak nagy részénél elfeledhetett -, s ez az: hogy íróársai között vannak olyanok is, kik eddigi működését méltányolják, kik kifejlődését figyelemmel követve, s látva a haladást, mely későbbi műveit jellemzi, tehetségeiben bíznak.

Ki huszonnégy éves korában, ennyi jelest alkotott, mint Petőfi, mindenkit kielégíthet, de magát bizonyosan nem, s törekvéseit arra fogja fordítani, hogy még jelesbeket teremtsen.”

(Eötvös József művei, Eötvös József kultúra és nevelés, összegyűjtötte és szerkesztette: Mezei Márta, Eötvös József: Petőfi Sándor összes költeményei, URL: <http://mek.oszk.hu/06300/06330/06330.htm>)

Batthyány-kormány kultuszminisztere
1848. április 7.- 1848. szeptember 11-ig

„Az okokat, miért jöttem ide, könnyen fel fogod találni, ha egyrésről egyediségemet veszed tekintetbe, másrésről azokat, mik jelenleg Pesten történnek...

... aki nem akarja elhallgatni meggyőződését, csak két utat lát maga előtt - az akasztófát, vagy számkivetést -, én az utóbbit választám, s bár a honvágy sokkal inkább bánt, mint józan férfihoz illik, - azt hiszem, legjózanabban jártam el.

De mindezen okoskodásoknál nehezebb és fontosabb az, mit fogunk itt külföldön tenni, s itt megvallom, néha egy kis aggodalom szállja meg szívemet.

- Párezer forintot hoztunk magunkkal, de ha ez elfogy, mit teszünk?

Ha Kossuth, és társai kormányban marad (!), nemcsak saját, de valószínűleg nőink birtoka konfiskáció alá esik, s ha ez nem történne is, a jövedelmek bizonyosan nem fognak kiküldetni - miből éljünk?

Most másodszor életemben, vetem fel a prózai kérdést magamnak; s apám kitört csödjé után sokkal nyugodtabb kedéllyel mondtam - „majd meglátjuk” -, mint most, három oly kedves, de oly jó étvágyú gyermekeimmel.

- Kérlek barátom, ha lehet, segíts, hogy munkát találjunk.

Állásod, saját nevem is, talán alkalmat nyújt, hogy számomra és sógorom számára munkát találj.

... megnyugtatta csak akkor érzendem magamat, ha elég munkát látok magam előtt, miből nem dicsőséget, de legalább családom mindennapi kenyerét várhatom...”

(110) Szalay Lászlónak, München, 1848. október 20. E. J. : Levelek/ Oltványi: 77

„Fogadd köszönetemet, a baráti szavakért, mikkel vigasztalsz...

Negyvenegy évi tapasztalás után nem oly kellemetes dolognak találtam az életet, hogy azt, ki nyugodni ment, mielőtt még kifáradt, s a boldog vakációt elérte anélkül, hogy az élet kemény iskolájában megkínózták, sajnálni tudnám.

Több 15 évnél, hogy Dessewffy Emilt, kivel akkor szoros barátságban éltem, hasonló baj ért.

Éppen ott valék, s egy kis költeményt írtam, mely azóta elveszett, de melynek utolsó strófáját, még megtartottam.

Szülék, ne sírjatok!

Hisz azt, mi éltünkben szép

Ő már élvezte itt:

A nap meleg tekintetét

S anyának csókjait.

S vajon nem igaz-e ez, minden gyerekről talán, de olyannál bizonyosan, kit az ég Ágneshez hasonló anyával áldott meg.

Kisfiam a hat hét alatt, melyet e világon töltött, több szeretetben részesült, mint sok ember hatvan éves koráig, s bizony nem rossz dolog átmenni e földön anélkül, hogy valakinek szeretetét elvesztettük, s mást, mint jó embereket esmertünk volna.”

(111) Szalay Lászlónak, Buda, 1854. szeptember 12. E. J. : Levelek/ Oltványi: 91

„... mert ma ülöm 45-ik születésnapomat, s mert rég nem töltöttem kellemetlenebb napokat...

... miket e 45 év alatt előmutathatok az, mi által néha büszkének, s mindég szerencsésnek érzem magamat, azon kevés, jó emberek barátsága...”

(112) Vachott Sándornénak, Gastein, 1858. szeptember 3. E. J. : Levelek/ Oltványi: 122

„Kissé fáradtnak érzem magamat, és ez, ily 46 év után, mint én éltem, nem csuda, egyébiránt nincs bajom.”

(113) Vachott Sándorné, Buda, 1859. szeptember 3. E. J. : Levelek/ Oltványi: 129

„Július végétől mostanig, szüntelen betegeskedtem.

A baj, nem aggasztó, mert csak máj- és lépbajomnak következése, mely ötven éves embernél soká tarthat, de nem gyógyul meg; de nagyon kellemetlen, főképp mert éppen most, ide s tova kell jánom”.

(114) Vachott Sándorné, 1863. szeptember 3. E. J. : Levelek/ Oltványi: 172

„51 esztendő koromban legalább egyet tanultam meg, s ez az, hogy életemben semmi türelemnél nem szükségesebb - s abban gyakorlom magamat -, s mert az életben reményre is van szüksége mindenkinek, avval vigasztalom magamat, hogy gyermekeimnek talán jobb dolguk lesz.

... ma már indultam volna el, csak születésem napjáért maradok még holnapig...”

(115) Vachott Sándorné, 1864. szeptember 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 181

„Tegnap, midőn leányaimmal a János-hegy felé sétáltam, két úr szólított meg, s tudtomra adá, hogy a sűrűben két fiatalember lőtte meg magát. Elmentem az őrházhoz, s felküldém az öröket.

Ma megtudtam, hogy még egy harmadik fiatalember volt velek, ki, ugyanazon szándékkal jött fel, s az egyik kilőtt pisztolyt magával vivé, hogy szándékát más helyen teljesítse.

Az örök utánajárnak, hogy őt, vagy hulláját felkeressék. A szerencsétleneknek egyike fiam iskolatársa. Valamennyien, alig 20 évesek.

Mily kor, midőn az ily ifjakat is sem a vallás, sem a remény, mely legalább az élet kezdetén oly erős, a kétségbeeséstől vissza nem tartóztat.

E történet mélyen hatott reám, s az egész napon alig voltam munkára képes.”

(116) E. J. : 1865. május 24. Gondolatok/ Bényei: 1820

„Ötvenkét esztendő korában, főképp oly beteges ember, minőnek magamat érzem, nem sokat halogathat, s én nem akarok síromba szállni anélkül, hogy legalább tisztán kimondtam: mi volt törekvéseimnek célja egész életemen át.”

(117) gr. Andrássy Gyulának, 1865. augusztus 1. E. J. : Levelek/ Oltványi: 209

„Ötvenkét esztendeig éltem, fáradtam ezen egész idő alatt, hogy a képességet, melyet Isten adott, kimíveljem, s közhaszonra fordítsam, s nem értem el semmit, sem hazámnak, sem családomnak, sem magamnak.

Dolgoznom kell szakadatlanul fáradtsággal, csak hogy annyit szerezzek, mennyi arra szükséges, hogy családomat tisztességesen feltartsam...

- Nem vidító gondolatok ezek, s a múltban nincs semmi, mi a jövőre reményekkel tölthetne, de nem fogok lemondani a küzdelemről.

Egy van, mi csak tőlünk függ, saját tökéletesítésünk; dolgozzunk ezen, s bízzuk a többi a gondviselésre.”

(118) 1865. szeptember 3. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1845

„... ma választattam az Akadémia elnökének. Van tér hasznos tevékenységre, csak erő legyen.”

(119) E. J. : 1866. március 18. Gondolatok/ Bényei: 1863

Andrássy-kormány kultuszminisztere
1867. február 20.-1871. február 2-ig, haláláig

„Annyira azonban még most sem jutottam, hogy a sok Excellenciás címet levélben nem sokalltam volna meg. E sallang jó az adresszre, benn a levélben nem szeretem...

Egyáltalában én - mint azt tegnap választóimnak is megmondtam -, EÖTVÖS JÓZSEF akarok maradni.

... közdolgainkról annyi azonban bizonyos, hogy mindenesetre sokkal rosszabbul is mehetnének.

Üres pénztárral és igen középszerű erővel csudákat művelni nem lehet.

... reményem találkozunk, hacsak nem kerülök ágyba, tegnapelőtt is ott voltam, tegnap választottak, s ma ismét csehül érzem magamat.”

(120) Falk Miksának, 1867. április 29. E. J. : Levelek/ Oltványi: 243

„Bármennyire el vagyok foglalva, az nem lehet, hogy szívem örömében legalább néhány szót ne írjak. Nem hittem volna soha, hogy koromban még ily boldognak érezhetem magamat, főképp politikai események által.

De mi most történt, sok fáradságnak, hosszú küzdelmeknek és számtalan keserűségnek díja, s így nem érzem magamat érdemtelennek e jutalomra.”

(121) Falk Miksának, 1867. június 11. E. J. : Levelek/ Oltványi: 248

„Holnap után töltöm be 55-ik évemet, s mondhatom, 15 éves koromtól mindig egy irányban, vagy legalább egy cél után törekedtem, az nem lehet, hogy ennyi fáradságnak, hogy ily komoly és hosszú törekvésnek ne legyen végre legalább némi sikere, s hogy a kegyes Istenség, mely oly nehéz időkben megoltalmazott, az erőt megtagadja, mely ma szükséges, hogy legalább egy részét annak be is fejezhessem, amit eddig csak előkészíték.”

(122) Molnár Aladárnak, 1868. szeptember 1. E. J. : Levelek/ Oltványi: 280

„- Ha az utolsó törvényhozásra visszatekintek, mely holnapután végzi üléseit, csaknem megijedek a bevégzett tárgyak száma és fontossága előtt.

... a régi Ausztria Birodalom helyébe egy új állam lépett, melynek még címe is megváltozott, mert a birodalom ezentúl a diplomácia körében is a Magyar-Osztrák Birodalomnak fog neveztetni.

- Jó törvények magokban véve még nem elégítik ki a népek szükségait, s bármi helyesek azon elvek, melyek népnevelési és interkonfesszionális törvényeimben felállítottak, sok időre, s munkára lesz szükség, míg a törvények gyümölcseit megteremhetik.

De annyi bizonyos, hogy törvényeimben egy szebb jövőnek alapjait raktam le, s evvel beérheti egy ember, főleg koromban.

Nincs ezen fontos kérdések között egy, melyen harminc év óta nem dolgoztam.

Sok idő ez, sok keserű emléket hagyott maga után; de hogy mindemellett e kérdések megoldását elértem, sőt, hogy azok mind az általam felállított elvek szerint, sőt, általam fönntartott és keresztül vitt törvényekben oldattak meg, ez oly ritka szerencse, melyért az isteni gondviselésnek nem mondhatok elég hálát. Szerető apád Eötvös”

(123) Eötvös Lorándnak, 1868. december 7. E. J. : Levelek/ Oltványi: 286

„A mai eső után nem tudom, miként jutok híres Szeged városába.

Valószínűleg ökrökkel vontatnak be, s ez esetben én leszek az első miniszter, ki - az afrikaiak kivételével -, szarvasmarhával tartja diadalmas bevonulását valamely városba.”

(124) Kárfy Titusznak, 1870. január 10. E. J. : Levelek/ Oltványi: 322

Az Eötvös napokon 1992-ben Ercsiben, a múzeumban volt vendég dédunokája, Návay Ilona, aki Ilona lányának unokája

Emlékének őrzése Ercsiben

„Szívünk mélyébe teremtve, sok emlék fekszik, s ha magunk vagyunk, s körülöttünk csend, s keblünkben sötét éjszaka, ekkor elhagyják mély sírjokat, s a múltból beszélnek egy bús regét.”

(Eötvös József: A karthauzi, 1841., URL: <http://mek.oszk.hu/03100/03130/html/01.htm>, I. kötet, Első rész, XVI., 2. bekezdésében)

MEGEMLÉKEZÉS

Ercsi, első DÍSZPOLGÁRA, 1993. március 15.

K I V O N A T

Ercsi Város Önkormányzat Képviselő-testületének 2013. június 25-én megtartott nyílt ülésének jegyzőkönyvéből

Ercsi Város Önkormányzat Képviselő-testülete Ercsi „BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÁROSA” nem hivatalos elnevezés felvételéről 8 igen szavazattal, tartózkodás és ellenszavazat nélkül az alábbi határozatot hozta:

**Ercsi Város Önkormányzat Képviselő-testületének
287/2013. (VI.25.) Kt. sz. határozata**

Ercsi „BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÁROSA” nem hivatalos elnevezés felvételéről

Ercsi Város Önkormányzat Képviselő-testülete 2013. szeptember 3-ával Ercsi „BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÁROSA” nem hivatalos elnevezést veszi fel.

A Képviselő-testület a város bevezető útjain (6-os út észak, dél; 6204-es út, régi 6-os út; komp kikötő) a helyiségnév tábla közelébe a „BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÁROSA” tábla kihelyezését támogatja.

A Képviselő-testület a táblák (5 db) elkészíttetéséhez 100.000,- Ft-ot biztosít a költségvetés pályázati önrész ternére.

A Képviselő-testület felkéri Szabó Tamás polgármestert, hogy a táblák elkészíttetése és kihelyezése érdekében a szükséges lépéseket tegye meg.

Felelős: Szabó Tamás polgármester

Határidő: 2013. szeptember 27.

Kmf.

Szabó Tamás sk.
polgármester

Dr. Feik Csaba sk.
jegyző

Vajdics András sk.
képviselő
jkv. hitelesítő

Wimmer Sándor sk.
képviselő
jkv. hitelesítő

(Sajnos a táblákat rendszeresen megrongálják, ezért időnként cserére szorulnak.)

MEMENTO

Neve mindig is összefonódott a természetjárással, a túrázással. Sok ezer embert ő tanított meg a természet tiszteltére: tanulók, szülők, nagyszülők rendszeresen jártak vele az erdőt, tanulták a turistajeleket, a térképolvasást, hogy azután a saját családjuknak adják tovább a tudást.

Az ő keze alatt felnővőknek életformájukká vált a hegymászás, az erdei gyaloglás, a madárcsicsergés...

Nincs a világon még egy ilyen, aki minden köről, fűszálról tud egy legendát — mondtuk róla sokszor. Ahogy ő ismerte az ország legtitkosabb nevezetességeit — olyan is alig van. Évek múlva is tudta, hol volt a jelzés, a turistaház, ha el is mosta a felejtés.

Életvidám, harsogóan nevetős, barátkozós egyéniségét mindenki szerette. De ő is megállt mindenivel beszélgetni, akár az erdő közepén is szóba elegyedett vadidegenekkel.

Nyíltszívű, őszinte emberségének senki nem fordított hátat. Valahogy azonnal megérezték, hogy hátsó szándék nélküli, egyenes jellem.

Lokálpatrióta is volt. Amikor Ercsiben néhány vandál feldúlta Eötvös József sírhelyét, ő összeszedte a szétdobált csontokat, és egy ruháskosárban megőrizte a padláson, amíg a város helyre nem állította az író mauzóleumát. Nem csodálkoztunk ezen, ő is természetesen vette, hogy vigyáznia kell az első kultuszminiszter emlékére. Mégis humoros lett a történet vége. Vele kellett nevetnünk, hogy a felesége milyen rémülten sikított, amikor ruhatergetés közben megpillantotta a csontokat.

Nem mellesleg, alsó tagozatos gyerekeket tanított nyelvtanra, olvasásra, számtanra, környezetismeretre. Ez utóbbit vitte ki aztán az iskola falain túlra, és több nemzedék kedvelte meg őáltala a Kék Túrát és más vándortáborokat... A mókán kívül önállóságra, kitartásra, a magunk korlátainak legyőzésére nevelt.

„Akkor itt most átvágunk” — mondta, biztatva bennünket egy rövidebb szakasz megtételére.

Utána megérdemeltük, az „arany színű vállveregetést”, mert háromszor annyit gyalogoltunk.

Nem ismert lehetetlent, varázsolni tudott. Egyik beteg tanítványunk elhitte, hogy egy rövid felderítő sétára indulunk az erdőbe, majd egy idő után ijedten valotta be, hogy baj lesz, ha nem kapja meg hamarosan a gyógyszerét. Megkapta. Valahonnan előálított egy teherautó, és visszaszállította a táborba az egész csapatot. (Kiderült, a hegy alatt terül el a falu, mert Iván soha nem volt felelőtlen).

Eletének utolsó éveiben újra rátalált a harmonikus boldogság, a szerelem. Még tele volt tervekkel... Bár ritkábban találkoztunk, a virtuális kapcsolat sose szűnt meg.

Szellemisége mindig is benne lesz az erdei ösvényekben, a mohás fatörzsekben, a Rám-szakadék köveiben, láncokban, a Holdvilág-árok virágaiban, a pataksobogásban, a távcsővel szemlélő őzcsapatban... Bennünk.

Az Érdi 4. Számú Általános Iskola (a Batthyány Sportiskola elődje) tanítója volt évtizedekig.

BORDÁS IVÁNnak hívták.

Dáriói Lajosné

ERCSI HÍRADÓ

(ERCSI HÍRADÓ, 2013. augusztusi száma, 11. oldal)

SZÜLETÉSÉNEK ÉS HALÁLOZÁSÁNAK ÉVFORDULÓJÁN KOSZORÚZÁS ÉS ÜNNEPSÉG,
1992-TŐL EÖTVÖS NAPOK KERÜLNEK MEGRENDEZÉSRE ERCSIBEN

Nevét viseli Ercsiben

Iskola, Művelődés ház, Eötvös utca, Eötvös tér, az Emlékház és Gyógyszertár

Eötvös tér a szobrával
(Vilt Tibor alkotása, leleplezése 1962. április 14-én volt,
fényképezte Pásztor Mária, 2019. szeptemberben)

A csodálatos köztéri szobra mögött eldugottan jelenleg ez Bárány Eötvös Józsefnek a NÖRI által hivatalosan védett sírhelye, a Nemzeti Sírkert része (2019 október). Szép lenne, hogyha halálának 150. évfordulójára újra az eredeti (Ercsiek számára mindig is az volt!), az általa kívánt hely, és a temetésének helye, vagyis a Szapáry-Eötvös kápolna kapná vissza a sírja elnevezést.

GONDOLATOK

„Eötvösnek kora ifjúságától kezdve szokása volt kis zsebkönyvekbe írni munka vagy séta közben támadt gondolatait és ötleteit, melyeket azután műveiben felhasznált. A *Gondolatokat* is ilyen feljegyzésekből állította össze. Az eredeti zsebkönyvecskéket azonban kevesen látták... Ezekben személyekkel és tényekkel szemben itt-ott erős kritika nyilvánul; bizonyára ez az oka annak, hogy családja nem foglalkozott az egyébként értékes feljegyzések közzétételének kérdésével. Azok a szempontok azonban, melyek évtizedeken át akadályai lehettek a kiadásnak, időközben elvesztették jelentőségüket. Eötvös jellemzései vagy bírálatai ma már senkit sem sértenek, sőt éppen ellenkezőleg...”

(Lukinich Imre: Eötvös József Naplójegyzetek - Gondolatok 1864-1868, Előszavában Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1941.)

„Kedves barátom!

Ismét nem találkozhatunk, az alföldi vasút dolgában még ma reggel Bécsbe kell mennem.

- Miután az orvosok, s természetvizsgálók ülésére, melynek elnöke vagyok, az ország különböző vidékeiről többen gyűlnek össze, a kelendőség tekintetéből szeretném, ha Gondolataim az ülés alatt kijöhetnének.

Igen lekötölezné, ha az erre szükséges intézkedéseket addig, míg visszajövök, Emichnél megtenné, másképp elkésnének.

- A könyv címe: egyszerűen Gondolatok; az ajánlat: Anyám emlékének.

A jelige: Ne higgy (vagy ne bízzál), oly gondolatnak, melynek szíved ellentmond.

(anyám, nem is tudott magyarul), a gondolat anyám levelében így áll: Glaube keinem Gedanken, dem dein Herz widerspricht, ha tehát jobb fordítást tud, tegye azt az előbbinek helyébe.

Mikorra visszajövök (körülbelül 17-én), Emich, talán elkészítheti azokat, s benyújthat egy példányt a políciáról (!), úgyhogy mikorra visszajövök, vagy legalább az ülés alatt, kiadhatjuk.

Bocsánatot kérve az alkalmatlankodásért, mellyel annyira elfoglalt idejét ismét igénybe veszem.

őszinte barátja, Eötvös”

(125) Gyulai Pálnak, 1863. szeptember 12. E. J. : Levelek/ Oltványi: 173

„A sima utak, melyeken kevés fáradsággal messzire juthatunk, s azon javak, melyek után az emberek többsége leginkább vágyódik, legyen másoké. Nekem, ó Mindenható, adj rögs ösvényt, mely mindig felfelé vezet, s melyen azon meggyőződéssel haladhatok, hogy eltévedni nem fogok sosem.”

Eötvös József, Gondolatok

Néhány szép, és bölcs gondolata:

„Mi boldog az ifjúkor!

Nem, mert élvezetre képesebb, de mert reményleni tud, s mert a jövőtől - melyben minden pillanatban élünk, s melynek kilátásaitól a jelen megelégedésünk függ -, csak örömeket vár.”

(126) Salzburg, 1864. október 26. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1763

„Csak azt bírjuk, miről ha kell, le tudunk mondani.

Oly kincsnek, melyet nélkülözhetetlennek tartunk, nem urai, hanem szolgái vagyunk.”

(127) 1858. január 4. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1069

„Mért nem vagyunk hasonlók a fához, mely, ha századokig áll is, minden tavasszal új zöldbe öltözik, és friss virágokat hajt?” (128) 1858. október 17. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1163

„Vannak dolgok, melyeket csak az érez, kinek esze, s vannak olyanok, melyeket csak az ért, kinek szíve van.” (129) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1608

„Nem törölhetünk ki senkit szívünkől anélkül, hogy a helyén, hol egykor neve állott, egy setét folt ne maradna vissza.” (130) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1624

„Ha valaki sárral dob, nem viszonzom, mert le kellene hajolnom, s bemocskolnom magamat, ha ugyanazon fegyverhez nyúlnék.” (131) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1645

„Nem kell magunkat elragadtatni érzelmeink által, sőt, éppen midőn szívünk valamihez vonz, akkor leginkább szükséges, hogy eszünkhöz folyamodjunk.
A tanács jó, csak hogy mit szívünkre nézve mond, eszünkre nézve is áll, s hogyha szívünket csak úgy követhetjük biztosan, ha azt, mire az vonz, elébb eszünkkel fontoljuk meg, eszünk is csak akkor biztos kalauz, ha mielőtt tanácsait követjük, elébb szívünket kérdezzük meg.”
(132) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1666

„Kis öröm, az embert inkább boldogítja, mint bármily nagy szerencse; valamint a kis viola, bármily nagy fánál kedvesebb, mert összeszedhetjük, s mert szívünkhöz fér.” (133) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 90

„Mily kevés egy ember, s mily sok már kettő is!” (134) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 96

„Csak ahhoz támaszkodhatunk, mit erős karokkal ragadunk meg; s ki a társaságtól visszavonul, nem panaszkodhatik, ha később elhagyatva látja magát.
A világ, melyet nélkülözhetőnek tartott, könnyen nélkülözni fogja őt is.
Mint a mágnes, ha soká vassal érintkezésbe nem jön, gyengébbé válik, úgy az ember, ki a társaságtól visszavonul, lassanként elveszti vonzerejét.” (135) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1524

„Legjobb, ha testünk irányában úgy járunk el, mint oly lakással, melyet kényelmetlennek találunk, de melyből elköltözni, mégsem akarunk.
El kell tűrni, s ha lehet, megszokni a kisebb, s nagyobb kellemetlenségeket, s legfeljebb abban keresni vigasztalásunkat, hogy apró s nagy bajainkat időről-időre barátainknak elpanaszoljuk.”
(136) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1934

„Gondolatjaink mindig csak helyzetünktől függnek; így az, ki egy magas tetőre fáradva felment, hogy a kilátáson gyönyörködhesse, káromkodik a fellegek ellen, míg a szegény földművelő a közelgő esőnek örül.” (137) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 221

„Ne hozzák a hittel összeütközésbe a szenvedélyeket.
Az ember gyenge, s könnyen elragadható olyan dolgokhoz is, melyeket később megbán.”
(138) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 287

„Ne szánd soha, ha jót téve megcsalattál; magadnak tevéd, mert minden jótett emeli lelkedet.”
(139) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 325

„Az ember hiúsága, ha nem állhat magasabban, legalább máshol állni.”
(140) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 331

„Lelki- s testiképp egy sors vár ránk: megvénülünk, a deli, gömbölyű gyermekarc eltűnik, s mindég élesebb formákban mutatkozik a csontalkotmány, melyre minden forma építettett, míg végre a gyermek helyett egy csontváz marad; s ez történik lelkiképp velünk, itt is minden, mi szép és kellemes vala eltűnik, mindég szabályosabban emelkedik ki a virágzó képek közül a hideg logika szabályos formáival, míg végre csak ez marad.” (141) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 457

„Az erény semmi más, mint olyan magatartás, amely megtalálja a középutat, bizonyos hibák és tulajdonságok túlzásai között; és a szív biztosítja, hogy feltalálhassuk ezt a közepet.”

(142) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 652

„A nevelésnél két elvet követhetünk.

Egyik a szigor, mellyel a gyermeket szorgalomra, igazmondásra és más, jó tulajdonokra szoktatunk. A másik a szabadság, melyet gyermekeinknek azért adunk, hogy azok jókor magok felett uralkodni tudjanak.”

(143) Eötvös Lorándnak, 1869. június 8. E. J. : Levelek/ Oltványi: 301

„Angol, vagy inkább amerikai közmondás, hogy az idő pénz.

De a pénz azért nem idő, sem Amerikában, sem máshol.” (144) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1522

„Ne gondoljátok, hogy szerencse nincs, mert ti nem találtátok.” (145) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 315

„Kit az ég, csak nefelejcsaire int, az boldogabb annál, ki virágjai mellett mennyekről ábrándozik.

Mert az első világos jelenben él, a másik eltakart jövőben, mit ez csak remél, azt a másik bírja már.”

(146) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 79

„Férfinál minden érzemény gondolat, asszonynál minden gondolat érzemény, ez a nagy különbség a két nem között.” (147) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 146

„Sokáig kell húzni a harangot, míg végre megszólal; de ha egyszer kongani kezd, nem szűnik meg oly hamar.” (148) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 246

„Nem hatja szívünket semmi meg inkább, mint könnyező öröm, s mosolygó keserv.”

(149) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 144

„Iparkodjál látni. Bekötött szemmel senkise járhat egyenesen.”

(150) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 445

„Nem az amit bírunk, hanem a meggyőződés, hogy amit bírunk azt megérdemeltük, boldogít.”

(151) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 460

„Nem mindig csálnak, néha valók az emberek, s egynek hív szeretete visszaadja azon boldogságot, melyet százszor csalódva elvesztettünk.” (152) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 437

„Félszeg vagyok talán ismereteimben, felfogásomban, ítéletemben, de érzéseimben soha, s vagy teljes bizodalommal vagyok valaki iránt, vagy éppen nem bízom benne.”

(153) Falk Miksának, Pest, 1865. február 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 186

„Vigyázzon mindenki magára, mielőtt meghajlik; nehéz lesz felegyenesedni.”

(154) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1858

„Ne gondolja senki, hogy álmai haszontalanok.

A nyájas képek, melyeket képzelete behunyt szemei előtt átvisz, kipihentetik a durva valóság érintéseiben elfáradott lelkét.” (155) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 468

„Minden ember legnagyobb szerencsétlensége, ha választás vagy sorsok által, oly helyzetbe kerülnek, melyet jellemek el nem bír.” (156) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 477

„Vannak, kik lármát akarnak csinálni a világon; én csendes életet óhajtok.

Mint a pataknál, úgy az életben, minden zaj csak megtört habok, s kínos esések jele.”

(157) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 493

„Hogy a legédesebb tejből a legcsípősebb sajt váljék, csak egy szükséges, - bizonyos idő.”

(158) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 508

„Néha jó, ha az igazság egy ideig elhagyatva áll, annál jobban meglátszik való alakja.”

(159) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 526

„A tányérvirág is csak addig fordul a nap felé, míg fiatal; ha megérett, ez is szomorúan hajtja le fejét.”

(160) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 567

„Az ember mindig boldogságot keres, szabadságot kíván, emelkedni vágyódik, csak hogy különböző korokban a boldogságot másban keresi, a szabadságnak más értelmet ad, más eszményeket tűz ki magának.” (161) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 583

„Minden vigasztalás újra feleleveníti fájdalmainkat.

Igaz, de csak úgy, mintha a sebet kötözzük; a fájdalom szinte megújul, de csak hogy hamarabb gyógyuljon.” (162) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 626

„Vannak nyomok és emlékek, melyeket csak könnyek moshatnak le.”

(163) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 630

„Ki hamis úton jár, eltéveszti célját, de ki egyenes úton járva egy ballépést tesz, kifecakíthatja lábát és azonnal megérzi a fájdalmat.” (164) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 640

„Csak az lehet tartós, ami a természeti törvényeknek megfelel.” (165) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 659

„Csak a nemes, a valóban tiszta érc, az biztos, hogy az idő rozsdája által felemésztetni nem fog.”

(166) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 786

„Bármennyire szeressük az embereket, vannak időszakok, melyekben könnyen nélkülöznénk társaságokat.” (167) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 846

„A hatás, melyet reánk a látókörünk tesz, nem a tárgyaktól függ, melyeket az magába foglal, hanem inkább az időszaktól és kedélyünk hangulatától, melyben azt látjuk.

Nincs vidék oly szegény, mely tavaszkor s oly pillanatban látva, midőn magunkat boldognak érezzük, reánk kellemes hatást ne tenne. Így vagyunk életünkkel is.

Remény zöld tér, itt-ott egy kis virág, s felettünk a tiszta sugár, mely a magasból jó, s mindent átmelegítve világával, tekintetünket fölfelé vezet; kell-e több, hogy magunkat bármi szűk, vagy érdektelen körben is megelégedve érezzük?” (168) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 885

„Mikor éj lesz egünkön, csillagok seregei tűnnek fel, s mi tudjuk, hogy sokan e fénypontok közül napunknál nagyobb s fényesebb égitestek, s hogy körülök földünkhöz hasonló gömbök forognak; de vajon e tudomány pótolhatja-e napunk világát, s melegét?

Így ha azon pont, mely körül szívünk forgott eltűnt, s körünk elsötétedik, hasztalan keressük vigasztalásunkat.

Meglehet, hogy a szférák, melyekre barátaink ilyenkor figyelmeztetnek, szebbek és fényesebbek, de hiába, az emberi szív - mint e föld, melyen dobog -, melegét s világát, csak onnan nyerheti, mihez vonzatra érzi magát.” (169) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 877

„Sokat olvasunk az úgynevezett természeti állapot erényeiről, s boldogságáról.

A vad gyümölcsfa közönségesen erősebb s termékenyebb, de vajon ebből az következik-e, hogy aki belé nemesebb ágat olt, megrontja?” (170) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 959

„Ne szóljunk oly könnyedén az élet apróságairól.

A lomb, mely a nap ragyogó sugarait előlünk eltakarja, s melynek árnyékában a dél forrósága ellen menedéket keresünk, apró levelekből áll.” (171) 1857. szeptember 18. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 965

„Csak kettőt nem pótolhatunk ki fáradtság, s tanulmányok által: az életben a finom erkölcsi érzetet, s a művészetben az ízlést.” (172) 1858. január 2. E. J. :Gondolatok/ Bényei: 1063

„Newton, midőn fájáról egy alma esett le, a gravitáció és a világrendek törvényeire gondolt.

- De hány ember van, kinek az egész világrendszer csak a gyümölcsöt juttatja eszébe, melyet magának szedni remél, kit a világ forgása csak azért érdekel, mert saját vetéseket érleli.”

(173) 1864. szeptember 4. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1691

„Vannak pillanatok, melyekben a villám is jótétemény, mert egy percre legalább világosságot ad.”

(174) 1864. szeptember 6. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1697

„Minden haladásnak célja, úgy rendezni viszonyainkat, hogy azokban a véletlennek lehetőségig kevés helye legyen.” (175) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1872

„Gyakorlat neveli erőnket, de csak olyan, melyet megerőltetés nélkül folytathatunk.

Minden, mi erőnket felülmúlja fáraszt, s végre gyengít, s ez áll nem csak testi, de szellemi képességeinkről is.” (176) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1854

„Ma használok először pápaszemet. Itt van, vagy legalább közeledik az aggkor...”

(177) Pest, 1864. november 12. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1779

„Naponként süketebb leszek.

Avval vigasztalom magamat, sokkal több badarságot, mint okos dolgot hallani, ez még nem nagy szerencsétlenségnek látszik, a baj csak az, hogy az emberek, éppen a legnagyobb badarságokat mondják el lehangosabban, s hogy ezért süketségemmel e részben is keveset nyertem.”

(178) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 2030

„A vas maga sem állhat ellen az időnek, s ilyen az ember.

Ha munkára használják, elkopik, ha a földön hever, a rozsda emészti meg.

Miután már veszni kell, jobb százszor elkopni, mint elrozsdásodni.

Ez válaszom azoknak, kik munkásságomat rosszalják.” (179) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1915

„Az estét magányosan, levélírással töltöttem.

Nemigen jó kedvben voltam; de meggondoltam, ha mindazt, mi helyzetemet kényelmessé teszi elveszteném, ha nem volna jó szobám, pattogó kandallóm, puha karszékem, s fázva egy rossz faggyúgyertyánál kellene folytatni levelezésemet, mit mondanék akkor?

S hány ember van hasonló, sőt, még rosszabb helyzetben, s mivel érdemeltem csak ezen jólétet is? E gondolatok csodálatosan felderítettek.” (180) Pest, 1864. november 11. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1778

„Egyszerű az ember végsóhajtása, mint a melódia végtonja, nem tudja senki, öröm vagy fájdalom dala volt-e az élet.” (181) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 60

„Midőn a gazda a tavasz kikeltével látja, hogy a tél vetéseit nem rontotta meg, s a téren melyet őszkor bevetett, minden zöldellni kezd, midőn a hajós a kikötőt megpillantja, vagy legalább méréseiből észreveszi, hogy céljához közelít, midőn az atya gyermekeire néz, kik közül egyet sem vesztett el, s kik testben-lélekben épen serdülnek, midőn a tudós oly igazságot fedezett fel, mely további vizsgálódások alapjául szolgálhat, midőn a hazafi nemzetét haladni látja, s azon meggyőződéssel néz reá, hogy szomszédaival minden téren megmérkőzhetik, nemde szerencséseknek érzik magokat, s mi elmondjuk róluk, hogy sorsok irigyelhető.

S miben áll egész boldogságuk?

Meglehet, hogy a gazda a mezőn, mely most szépen zöldell, nem fog aratni, az apa felserdült gyermekeit még holnap elvesztheti, a hajós a közelgő parton nem találja azt, mit ott keres, a tudós nagy fölfedezését csalódnak ismeri, s ki tudja, vajon az, mit a nemzet erejének tartottunk, nem volt-e beteges izgatottság, s azon pillanat, mely jóléte tetőpontjának látszott, nem volt-e kezdete süllyedésének? S nem örül-e mégis minden ember az ily pillanatoknak, s nincs-e igaza, ha magát szerencsésnek érzi? Hiszen elérte az egyedüli boldogságot, melyet e földön találhatni remélhetett.”

(182) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1469

UTOLSÓ ÉVEI

Trefort Ágoston:

„- megrongált egészsége dacára -, arra volt irányozva, hogy a kiegyenlítés létrejölessen, s az alkotmányos, törvényes állapot helyreállítsák.

Csak hosszú lelki küzdelmek után szánta el magát a közoktatási s kultuszminisztérium tárcája elfogadására -, de miután elfogadta, egész erejét annak szentelte.

Nagy tervei voltak, melyeket e téren keresztül akart vinni, mert előtte a magyar kultúra kérdése Magyarország fennállásának kérdése volt.

Hivatalos óráin s foglalatosságain kívül minden tanulmányai s olvasmányai a közoktatás s vallás, s egyházi kérdések megoldása körül forogtak. Magánéletében azon időben két nagy öröm érte - a legidősebb leánya 68-, a második 70-ben igen szerencsés viszonyok közt férjhez ment.

Az egyetlen mulatság, melyet magának engedett, s ezt is még hivatalos teendőkkel kötötte össze, mert útközben iskolákat látogatott, vagy új intézetek felállítására tárgyalásokat indított meg -, leányaihoz tett exkurziók voltak.

Idősebb leánya két kis fiaiban is nagy öröme volt - ő gyermekeket általában szeretett.

- Fiának kifejlődésével is nagyon meg volt elégedve, s nagy megnyugtatóra szolgált, hogy a fiának a politikához hajlama nem volt, s hogy egészen szentelé magát a komoly tudományoknak.

Visszaemlékezünk mindnyájan az 1870-ki hosszadalmas büdzsé-vitákra.

Sajátságos, hogy az ellenzék egész virulenciája Eötvösre volt irányozva.

A meddő vita 13 napig tartott - idegeit nagy izgalomba hozta -, s ez ismét a gyomrára hatott, étvágyát elvesztette, nem tudott rendesen táplálkozni.

- Az országgyűlés augusztus 4-ig tartott, Eötvös már nagyon ki volt merülve -, kíváncszott Karlsbad után, melynek többszöri használata mindig igen jót tett neki.

Karlsbadban igen ismert, tisztelve szeretett személy volt.

Ismerte a karlsbadi vidék minden zugát, az utolsó évben, valamint általában, kevesebbet érintkezett az emberekkel, úgy nem is tett oly nagy sétákat, mint máskor, s panaszkodott, hogy melle fáj, ha felfele megy.

- De azt mindenki képzelődésnek tekinté.

1870. szeptember kezdetén a fiával megbeszélte a terv szerint Salzburgon át Tirolba mentek, majd Jolán leányához, és szeptember 15-én ért haza.

Az aigeni parkban fiát, s barátait, kik vele voltak, körülvezette, figyelmeztetvén őket a legszebb pontokra s kilátásokra, visszaemlékezvén az 1849-i nyárra, melyet itt töltött.

- Lelke és esze oly eleven volt, mint 21 év előtt. -

Hazatérvén, fáradhatatlan szorgalommal vitte hivatalos dolgait, s alig múlt el nap, hogy nem adott volna kifejezést azon óhajátának, bárcsak tárgyalatnának törvényjavaslatai az egyetemről.

A ház magát karácsonyra elnapolván, Eötvös a Tanügyi Bizottságot 1871. január 4-re megjelenésre kérte meg.

Azonban éppen az elnapolás napján rosszul kezdte magát érezni, úgyhogy szobájában kellett maradnia, melyből ugyan kétszer kiment a szabadba, de melyben, egypár hét múlva, végezte földi pályáját.

Eötvös betegsége kezdetén érezte, hogy súlyos beteg lesz, s hogy meg fog halni.

De azáltal, nem volt lehangoltatva, sőt, betegségének egész lefolyása alatt tanúsított magatartása jellemzi kitűnő szellemi s kedélyi tehetségeit.

Eszmélete utolsó percéig nem hagyta el, nem sajnálta, hogy életétől el kell válnia, többször ismételte, hogy két dolgot mégis szeretett volna elérni - fia további fejlődését, s 3. leánya férjhez menését -, rendelkezett temetése iránt, kívánván, hogy Ercsiben temessék el, s többször mondván, hogy nem akarja, hogy azok, kik haláláig kínozták, koporsója körül komédiázzanak.”

(Trefort Ágoston és Lónyay Menyhért Eötvös- emlékbeszéde, 1872., Trefort Ágoston: Emlékbeszéd báró Eötvös József felett /megrendelésre írta 1872. januárjában Lónyay Menyhért felkérésére, az akadémián mondandó beszédéhez./.

A tanulmány az OKTKA. 1454/IV. számú „Trefort Ágoston kéziratos hagyatékának feltárása” című kutatási program keretében készült. /Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár kéziratára, Trefort gyűjteménye/ Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Gángó Gábor.
URL: http://epa.oszk.hu/00800/00861/00009/98_2-3-09.html)

1871. február 2-án, éjjel 11 órakor, Báró Eötvös József végleg lenyugodott.

A lipótvárosi római katolikus plébániatemplomban a (ma Szent István Bazilika), Halottak anyakönyvében ezt rögzítették:

„Vásáros Naményi Báró Eötvös József, Magy. Kir. vallás és közoktatásügyi Miniszter, Rosti Ágnes férje, férfi, 58. éves, halála oka: Gümőkór.”

(Merényi-Metzger Gábor: Báró Eötvös Józsefre és családjára vonatkozó anyakönyvi bejegyzések.

FONS XXII. (2015), 2. szám, 295-313. oldal, URL: http://EPA03304_fons_2015_02_295-313.pdf)

[Temetésén Ercsiben 26 képviselő vett részt a gyászszerartáson, 1871. február 6-án.]

Visszatérése ERCSIBE Temetés és sírhely

(régí képeslap Ercsiről)

Ercsi mellett elhajózva támadt gondolatai:

„Tegnap jöttem vissza Penteléről, hol sógoromat meglátogattam.
Gőzösön mentünk le s fel, s midőn Ercsi mellett áthaladtunk, szívem megszorult, mint mindig.
Nagyon keveset változott.
Néhány új gazdasági épület, melyet Sina emeltetett a faluban közel a Dunához, egy emeletes ház, s néhány új fasor, de a falu s környéke ugyanaz maradt.
Ott áll az új kápolna, hol nagyszülőim nyugszanak, a régi, hová mint gyermek, annyszor kimentem, a postaház rozszant kerítésével, hol a nagy barackfa alatt Bettivel annyi boldog órát töltöttem, csakhogy a fa, mint mi magunk, kik mint gyermekek alatta ültünk, szinte száradni kezdünk!
A másik oldalon a sziget, s az újfalu vadászlak, s az innensőn a szárazmalom, melynek gépezetén annyszor törtem fejemet; minden, amint egykor volt, - és mi lett belőlem?
Ki ösmerne a szomorú utasban, ki a hajó fedezetén körültekint, a gyermekre, s ifjúra, kinek vígsága körözetének csaknem terhére vált.
- Nem a változás, melyet magunk körül látunk, éppen az fáj, hogy míg mi tökéletesen átalakulunk, minden régi helyén marad, s nemcsak a természet, de saját kezünk műve is túléli alkotóját.
Még néhány év, s hol leszek?
Gyermekségem kedves tanyája úgy fog kinézni, mint most, s a gyermek helyett egy sír áll a kápolna mellett.
Midőn ma hajón átmenék, újra feltámadt bennem a gondolat, mellyel sokszor foglalkoztam, hogy egyszer minden kedveseim, kik most szétszórva nyugszanak, összegyűjtöm, és itt temettetem el a kápolna mellett, s itt készíttetek sírt magamnak is.
Minden tervek, melyeket établissement-om iránt valaha csináltam, füstbe mentek, talán e végső sikerül, de csak akkor viszem véghez, ha valami valóban nagy érdemet szerezhetek magamnak a hazáért, s ez is még mennyitől függ. Fáradhatok, de a siker Istentől függ.”

(183) 1865. május 11. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1811

1871. február 2-án, báró EÖTVÖS JÓZSEF, örökre lehunyta szemeit

Eötvös József: VÉGRENDELET

Ha majdan átfutottam, Göröngyös útamat,
S hova fáradtan érek, A sír nyugalmat ad:

Márványszobor helyébe, Ha fennmarad nevem,
Eszméim győzelme, Legyen emlékjelem.

S ha majd kijőtok néha, S megálltok síromon,
Zengjétek el a legszebb Dalt, néma hantomon.

Magyar dalt, lelkesítőt, Melynél a szív dobog,
Tán, halva is megértem, S keblem, hevülni fog.

És sírjátok egy könnyet, Barátotok felett:
Dalt érdemelt, mert költő, Könnyet, mert szeretett. 1848.
(184) E. J. : Versei

Környei Elek: Eötvös József Ercsiben című kiadványából:

21. oldal

„Eötvös József huszonnyolc éves volt, amikor 1841-ben elköltözött... kapcsolatai a megyével nem szakadtak meg házassága után sem, sőt tovább erősödtek. Anyagi bukása után Eötvös Ignác Fejér megyében, Velencén haszonbérbe vett földön gazdálkodott. Velencén még néhányszor felkereste az ott nagyon szerény körülmények között élő atyját. Ezt a vidéket, a Velencei-tó környékét, különben is nagyon szerette. Időnként meglátogatta a nemzet nagy költőjét, Vörösmarty Mihályt, aki a közeli Pusztá-Nyéken lakott. 1854 őszén ismét Velence községben járt Eötvös József. Ekkor kérte el Vörösmarty Mihálytól A vén cigány kéziratát.”

22. oldal

„Eötvös Józsefnek élete végéig szoros kapcsolatai voltak Fejér megyével. Apósa Rosty Albert, még 1847-ben halt meg, hatvannyolc éves korában. A dunapentelei Rosty-birtokon ezután sógora Rosty Pál gazdálkodott, akit Eötvös nagyon szeretett. Rosty Pál művelt, főleg természettudományokkal és zenével foglalkozó férfi volt; a szabadságharcban, mint Károlyi-huszár vett részt, majd Világos után kimenekült az országból, s együtt lakott az Eötvös családdal Münchenben. Eötvös József Rosty Pállal utazott utoljára 1870 nyarán Karlsbadba, ahonnan szeptember 3-án együtt mentek Regensburgba, a német Nemzeti Pantheon, a Wallhalla megtekintésére. Élete végén Rosty Pál jelentette számára az utolsó kapcsolatot Fejér megyéhez, néhány sírhanton kívül.”

33. oldal

„Zimankós téli nap volt, midőn utoljára tette meg az utat Ercsibe, hogy a kápolna sírboltjában koporsójára zárják a kriptaajtót.”

37. oldal

„Életének utolsó napjaiban sokat gondolt Ercsire. Néhány nappal halála előtt még egyszer kifejezte kívánságát, hogy porladó testét Ercsiben, a Duna partján temessék el.”

38. oldal

„- Jól tudom, hogy Ercsiben egy talpalatnyi földem sincs, amelyet magaménak mondhatnék. De tudom azt is, hogy az én öreg Sina barátom nem tagadja meg tőlem azt a kevés földet, amely elegendő, hogy holttestemet magába fogadja.

A Bécsben élő báró Sina úgy látszik nagyon meghatódott, mikor Eötvös József haláláról értesült, és meghallotta, hogy mi volt a halálos beteg kívánsága.

- Milyen szívesen adnám oda egész Ercsit, - mondotta állítólag az öreg Sina -, ha vele őt életre tudnám kelteni. /L., PESTER LLOYD, 1871. február 7-i szám/

A halál 1871. február 2-án következett be. Már több hónapja súlyos beteg volt, a tüdőbaj okozta láz miatt lakását hetek óta nem hagyta el. Otthon egy ideig még szorgalmasan dolgozott. Utolsó munkája az a nagy *Jelentés* volt, amelyet 1871 januárjában terjesztett a Ház elé, a hazai népnevelés állapotáról. A Jelentés benyújtásakor az országgyűlésen már nem jelenhetett meg. Január utolsó napjaiban lemondott az Andrássy-kormányban viselt miniszteri tisztségéről, de Andrássy Gyula kérelmére visszavonta lemondását. Tisztában volt vele, hogy már csak néhány napja van hátra. A Bécsből betegágyához hivatott Skoda professzor sem tudta többé késleltetni a feltartóztathatatlanul közeledő véget. Utolsó napján délben kis időre magához tért. Fiát, Eötvös Lorándot kívánta látni. Délután elaludt, halálos fáradtságából többé nem nyitotta ki szemét.

Másnap a fővárosi lapok gyászszegélyű oldalakon hosszú cikkekben számoltak be Eötvös József haláláról és méltatták életművét.

A képviselőházban Deák Ferenc emelkedett szólásra s méltatta Eötvös érdemeit.

A család egyszerű gyászjelentésben - amelyet özvegye és gyermekei adtak ki -, Eötvös József akaratának megfelelően az elhunyt nevét nem követte a címek, rendjelek felsorolása.

A nemzet nagy halottját utolsó kívánsága szerint Ercsiben, a családi sírkápolnában temették el. A kápolna vagy félórányira épült a falutól, a domb tetején, ahonnan messzire jól látható a Duna túlsó partján fekvő alföldi síkság. Eötvös József sokszor sétált erre a dombra, hogy gyönyörködjek a Duna folyásában és elmerengjen a Csepel-szigeten túl lévő alföldi falvakban. Ilyenkor mindig a Duna parton tért haza. A kápolnában nyugszik Lilien József és felesége....

A kápolna szűk kriptájába a koporsót a család tagjai közül csak Eötvös Loránd kísérte el. S elkísérte még egy nagyon öreg pap, Radnics Imre székesfehérvári kanonok, aki több, mint ötven évig volt Ercsi község plébánosa és Eötvös Józsefet már kisgyermek korában ismerte, s nagyon megszerette; neki jutott a feladat, hogy teljesítse Eötvös József utolsó kívánságainak egyikét: az ercsi kápolnában egy „erőteljes, szabadszellemű” pap mondjon imát felette. A koporsóval együtt helyezték el a kriptába Eötvös József külön hamvvederbe zárt szívét.”

(Környei Elek: *Eötvös József Ercsiben*, 1959., Székesfehérvár, István Király Múzeum Közleményei, Szerkeszti: Fitz Jenő, B. sorozat, 19. szám, A Fejér Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának kiadványa)

A családja által megfogalmazott egyszerű gyászjelentése

FERENCZI:

„Így érkezett el végre 1870 július 8-ika, a mely napról fia megírhatta, hogy a doktorátust «summa cum laude» letette s aztán haza jött a Svábhegyre, hol 17-én esküdt hűséget ifjabb nővére Inkey Istvánnak. E kettős boldogsággal szívében ment Eötvös augusztus elején Karlsbadba sógora, Rosty Pál kíséretében, míg a fia otthon maradt s egy szaktudományi dolgozaton munkált, mit Eötvös a távolból, betegsége daczára élénk figyelemmel és tegyük hozzá, büszkeséggel kísért. «A mint látod, egészen különböző módon élünk, - írja neki augusztus 17-ikéről. Én tulajdonkép henyélek, te férfiasan a munkához látsz s önállóan próbálkozol meg tudományoddal. Irigyelhetném sorsodat, mert nincs nagyobb boldogság, mint tetterőnknek érzete; azonban élveztem e boldogságot s áldom Istenedet, hogy azt neked is juttatta. Ha van gyönyör a világon, azt csak a tudomány és szeretet adja; csak a kinek esze és szíve egy tág kört birt körülfogni, ki e nagy világ vagy a történet bámulatos rendjét megérteni s a meleg érzést, melylyel egy kedves lény hozzá közeledik, viszonzni tudja, az érzi, hogy a világon boldogok is lehetünk.» Valóban ez a szeretet oly állandó s oly gazdagon ömlik ki szívéből minden alkalommal, mint valami örökkévaló forrásból, melyről épen olyan bőven lehetne s talán kellene is írni.

Betegsége vagy inkább betegeskedése, mely kora sírba vitte, több évvel azelőtt kezdődött. Előttünk fekvő leveleiben mindegyre említi romlott gyomrát, idegességét, fáradságát, melyek miatt pihenést óhajta; de hivatala az év tizenegy hónapját legalább is igénybe veszi. A fenmaradt hónapot évenként többnyire Karlsbadban töltötte, hová Balassa tanár küldte; de a budget-vita miatt 1868-ban csak augusztus közepén, 1869-ben augusztus 1-én, 1870-ben szintén csak augusztus elején mehetett el. Eközben egy alkalommal, 1870 márczius 5-ikén, a képviselőházban elszédült, miből a lapok nagy zajt ütöttek; de kevéssel utána megint jobban lett. «A baj, - írja márczius 11-én fiának - mely minap a képviselőházban ért, nem volt oly súlyos, minővé azt a lapok festették. Nem volt gutaütés, csak emlékeztetés reá. A halál csak csendesen koczogtatott s reménylem, még nem azonnal fog beköszönten; azonban szükség, hogy a lehetőségről komolyan gondolkozzunk s pedig nemcsak én, hanem te is; mert végre, ha én nem leszek, te vagy családodnak nemcsak feje, hanem föltartója is.»

Azonban úgy látszik, családja előtt rosszulétét titkolta. Fia hazajövele után nemsokára Karlsbadba ment pihenni, a hol 5-6 hetet szeretett volna maradni. Onnan csakugyan jobb híreket küldött haza. «Bajom, hála Istennek nincs, - írja augusztus 11-ikéről - az idő is, habár minden különösebb multság nélkül, elég kellemesen folyik és egészségi állapotom is javult, csakhogy még nagyon fáradt vagyok. Csakis még érzem, mennyire szükségem volt a pihenésre. Ha azonban 5 vagy 6 hetet henyélnék, reménylem, helyre jövök.» Ugyancsak ez időből írja, hogy Darwint olvassa s idejét főleg Rosty Pállal, Roscherrel és Csermák physiologussal tölti. Ez alkalommal szeptember 3-ikáig akart Karlsbadban maradni s még vagy két hetet utazni Rosty és fia társaságában, ki közben Windisch Matreibe (Tirol) ment; de aztán lemondva e fárasztóbb útról, szeptember 5-ikére Salcburgban adott neki találkozót.

Ez idő alatt nagy meglepődést okozott neki a németek győzelme az éppen ekkor folyó német-francia háborúban. «A hatás, - írja fiának augusztus 8-ikán - melyet a poroszok győzelme okozott, leírhatatlan. Kívülem, ki ezen sohasem kételkedtem, mindenki meg volt lepve. A németek nem kevésbbé másoknál; a becsületes emberek reménységökben el voltak készülve több vereségre s ha sok közülök a véggyőzelemben bizott is, csak akkor várta azt, ha majd, mint 1813 előtt, többször jól elpáholtatott. Most képzelheted örömeiket. Az emberek szinte szégyenlik, hogy elébb annyira aggódtak. Talán minisztertársaim is kissé megváltoztatták nézetüket s be fogják látni, hogy helyesen cselekedtem, mikor őket a francziák iránt való sympathiák nyilvánításától visszatartóztattam. Meglehet, hogy a koczka fordul, s a várható ütközetek a francziáknak fognak kedvezni; de a prestige, mely zászlóikat környezé, már is elveszett s talán még ők magok sem lesznek jövőben annyira meggyőzve győzhetetlenségökről. Annyira meg vagyok győződve arról, hogy a főszerep mindig azon nemzeté, mely műveltség és erkölcs tekintetében legmagasabban áll, hogy még azon esetben sem kételkedném a németek győzelmén, ha most egy vereség a másikat érné. Soha nem hiszem, hogy azon nép, melynél a cancan nemzeti tánczczá vált, a világ legvitézebb nemzete maradjon.»

52. ROSTY PÁL.[143]

Ily hangulatban határozta el, hogy Regensburgba látogat el a német Walhalla meglátogatására, hová 1870 szeptember 3-án, éppen születése napján indultak el Karlsbadból Eötvös, Rosty Pál és Molnár Aladár. Égerig kocsin mentek, onnan vonaton s este Regensburgba értek, mely éppen a sedani győzelem miatt volt kivilágítva. Másnap mentek ki a Walhallához. Verőfényes őszi nap volt s Molnár írja: «Örökre felejthetetlen lesz előttem azon gyönyör, mit e két napon is Eötvös társaságában élveztem. Társalgását különösen érdekessé tette egyrészt születésnapja, s másrészt Sedán világtörténelmi eseménye. Hallani, hogy impressionabilis kedélyével, magasztos erkölcsi gondolkodásával és sokszor prófétai ihletségű szellemével miként nyilatkozott a szeptember 2-iki császárbukása hírének első behatása alatt, és tanuja lenni, hogy ép ez alkalommal minő érzelmekkel s minő gondolatokkal látogatta meg a német nemzeti egység és értelmi nagyság kifejezésére állított pantheonban a szellem azon hőseinek szobrait, kik tulajdonképen kifejtették a német népben a polgárisultság azon sokoldalú erőit, azon érzelmeket és azon eszméket, melyekkel jelen győzelmeit arathatta s egységét létesíthette.»

53. BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF TEMETÉSE.

Innen a fiával megbeszélte a terv szerint Salzburgba, onnan együtt Tirolba mentek, majd Jolán leányához és szeptember 15-ikén ért haza. Felüdültnek látszott; de újra fárasztó munkának adván magát, melyhez a külföldi politika nyomasztó viszonyai is járultak, régi baja már december elején megint visszatért s e hó végén néhány napot ágyban kellett töltenie. Január elején lázas tünetek jelentkeztek, melyek egy közeli tüdőbaj jelenségei miatt aggodalmakat keltettek családjában; feküdnie kellett, mert a láz s étvágy hiánya teljesen kimerítették. De még ekkor minden iránt érdeklődött; naponkint elolvasta a lapokat, a bizottságok működését. Ekközben történt, hogy egyik lapban valami tudósítást olvasván betegségéről, ez nagyon meghatotta, de fel is izgatta; mert maga is sejtette, hogy állapota veszélyes. Ezóta a család semmi közlést nem engedett meg a költő állapotáról. Január közepétől állapota javult, láza el-elmaradt, köhögése megszűnt s reményt lehetett táplálni felgyógyulásához; de e javulás csak pár napig tartott, a sorvasztó láz újra jelentkezett, melylyel a Wagner, Korányi, Kovács Endre által többször tartott orvosi tanácskozások nem bírtak. Mindehhez január 29-ikén kínos csuklás járult, mely 30-ikán magas fokot ért el s csak 31-én bírták enyhíteni. Ekkor jött le hozzá Skoda tanár Bécsből, ki kénytelen volt megerősíteni, hogy veszélyes tüdőbaja van. De e látogatás mégis jó hatást tett rá, bárha csak rövid ideig s házi orvosával, Korányival, egészen felvillanyozva beszél a nagy haladásról, melyet Skoda idézett elő az orvostudományban. E napokban ereje gyorsan hanyatlott; álmatlanság, láz, csuklás, kimerítették úgy, hogy február 2-ikán már alig lehetett szavát érteni. A nyújtott orvosszerek délfelé enyhítették állapotát, valamit evett is, csuklása újra szűnt; de csakhamar kitűnt, hogy ennek oka a légzőszervek hűdése volt s most már lélekzeni is alig bírt; a míg csak bírta, sokat beszélt fiával, ez alkalommal is lebeszélte a politikai pályáról, mely végre is az ő kora halálának főokául tekinthető.

Öntudata mindez idő alatt zavartalan maradt. Beszédét ugyan alig lehetett érteni; de egyes szavai, arcza mutatták, hogy e végső órák alatt áldásos élete jelenetei foglalkoztatják; egyes szokat ejtett ifjúkoráról, a hazai politikai eseményekről, családjáról, fiáról. Így jött el éjjel 1/2 11 óra. Ekkor levest kívánt; de mire behozták, újra visszahanyatlott párnáira s oly nyugodt szender lepte meg, mint egy csendes pihenő emberé. Ebből a csendes szenderből nem is ébredt fel többé; tagjai kezdtek meghidegedni s 11 órakor minden látható halálküzdelem vagy vonaglás nélkül megszűnt élni. Körülötte családjának a fővárosban időző tagjai, háziorsosa, Korányi egyetemi tanár és régi barátja, Márkusovszky álltak. A bonczolás megállapította, hogy mája, lépe, tüdeje elgümösödött s hogy e betegségeket álmatlan éjjeleivel és a sok éji munkával szerezte. Ezután bebalzsamozták testét és márványkoporsóba helyezték.

A nemzet méltó gyászszal kísérte halálát. A képviselőházban február 3-ikán Somsich Pál elnök jelentette be a gyászbeszédet, mely a házat, a kormányt, a tudományt, a költészetet s a hazát érte. Deák Ferencz emelkedett azután szólásra s a gyász jegyzőkönyvre iktatásán, valamint a gyászlobogó

kitűzésén kívül indítványozta, hogy a ház testületileg vegyen részt a temetésen, melyről úgy tudja, hogy a megboldogult óhaja szerint a lehető legegyszerűbb lesz és hogy Ercsiben, apja mellé kívánt temettetni. Végül Simonyi Ernő indítványára a ház a temetés befejeztéig elnapolta üléseit s így mivel Eötvös csütörtökön estve halt meg, a ház rendes ülést nem tartott kedden reggelig. A főrendiház hasonló intézkedéseket tett s mindkét ház elnöke megbízást nyert, hogy özvegye előtt a két törvényhozás részvétét tolmácsolja. A királyné Meránból táviratilag, a király sajátkezűleg írt levélben fejezték ki részvételüket és József főherceg személyesen megjelent a temetésen, melyen a királyt gr. Bellegarde képviselte.

54. BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÉGSŐ NYUGVÓHELYE.

Február 5-én, vasárnap délután 2 órakor, Eötvös testét pesti lakásán (Erzsébet-tér 10-ik sz.) a lehető legegyszerűbb szertartással Simon lipótvárosi plebánus beszertelvé, másnap hajnalban gyászkocsin Ercsibe szállították; mert Eötvös azt kívánta, hogy az ercsii kápolna sírboltjába temessék, melynek környékén gyermekkorára legszebb évei teltek el. Ercsin nem vitték őt óhaja szerint egyenesen a kápolnába, mely mintegy félóránnyira a Duna fölött egy dombon fekszik, honnan a nagy folyó árjai s azontúl a Csepel-szigete látszanak; hanem előbb az ercsii templomban Pauer János sz.-fejérvári püspöki helyettes a család s a küldöttségek jelenlétében nagy gyászmisést tartott s csak azután vitték a sivatag téli tájon fekvő kápolna sírboltjába, hol Radnics, fejérvári kanonok, egykori ercsii plébános s a költő gyermekkorában a család hű barátja, egykor erőteljes, szabadszellemű pap, tartotta az Eötvös óhaja szerint felette az utolsó imát, mely után a koporsót s a külön hamvvederbe zárt szív fölött bezárult a sírbolt ajtaja.”

(Ferenczi Zoltán: Báró Eötvös József, 1813-1871. 1903., Budapest, A Magyar Történelmi Társulat kiadása
URL: <http://mek.oszk.hu/05700/05708/05708.pdf>)

„A közönség közül igen kevesen, mindössze vagy százan juthattak be, roppant tolongás közt, ezen helyiségekbe, hogy részt vegyenek a beszertelési szertartáson.”

/Pesti Napló, 1871. február 6-i esti kiadás, 22. évfolyam, 29. szám/

ÉRD - Pelikán FOGADÓ, Tarnay Tünde: Műemlékek és épített értékek Érden

„Az egykori Pelikán fogadó és postakocsi állomás, később Wimpffen-kúria épületegyüttese (műemlék)

Az egykori híres „Pelikánnak” nevezett vendégfogadó, majd később Wimpffen-kúria épületegyüttese Érd központjában, a Budai út 4. sz. alatt található. Sem pontos építési idejét, sem tervezőjét nem ismerjük, csak feltételezéseink vannak az építészeti formajegyek alapján, hogy Hild József alkotása lehet, a Budáról Székesfehérvár felé vezető forgalmas út melletti épület.

A Pelikán fogadó mai Budai úti homlokzata (fotó: Kékedi Bálint)

A Pelikán fogadó, majd Wimpffen-kúria udvari homlokzata kocsi aláhajtóval.
(Országos Műemlékvédelmi Hivatal Fotótára)

Térjünk vissza a fogadó főépületéhez, s képzeletben legyünk vendégek mi is egy éjszakára!

Károly János leírásából tudjuk, hogy 1871-ben a Pelikán vendéglőben szálltak meg a báró Eötvös József kultuszminiszter földi maradványát kísérő gyászmenet tagjai Ercsi felé vezető útjukon.

Lits Gusztáv érdi uradalmi főtiszt villás reggelivel és forró teával fogadta a gyászmenet tagjait. E reggeli alkalmával nevezte ki gróf Andrássy Gyula Eötvös utódját, az új kultuszminisztert, dr. Pauler Tivadart. (Károly J. 1901. IV. 103. o.)

1876-ban Sina Simon leánya, Sina Anasztázia örökölte az érdi uradalmat, s vele együtt a fogadót is, melyet kúriává alakítottak át. Sina Anasztáziát a német származású Wimpffen Viktor gróf vette feleségül, innen származik a Wimpffen - kúria elnevezés.”

(Tarnay Tünde: Műemlékek és épített értékek Érden, Érdi Krónika, Érd, 2000. /Érd természeti képe, múltja és lakói, honismereti olvasókönyv/, URL: https://www.sulinet.hu/orokseg_muemlekek_es_epitett_ertekek.htm)

Megjegyzés: Károly János könyvéből a pontos szöveg:

„Hát mikor Magyarország egeről lehullott az a fényes csillag, kit báró Eötvös Józsefnek hívtak, és abban a szibériai hidegben és hófúvásos úton a szánkók hosszú sora kísérte őt ercsi nyughelyére. Útközben a Pelikán vendéglőben Lits Gusztáv érdi uradalmi főtiszt villás reggelivel, forró teával fogadta a gyászmenet tagjait. Itt a reggeli alkalmával kereste ki gr. Andrássy Gyula, Eötvös utódját, az új kultuszminisztert, és mutattatta be magának dr. Pauler Tivadart.”

(Károly János: Fejér Vármegye története I-V. (1896-1904), Csitári kö- és könyvnyomdája, Székesfehérvár, IV. kötet /1901/, 106. oldal)

Báró Eötvös Józsefnek Trefort Ágoston a barátja és sógora volt fiatal kora óta.

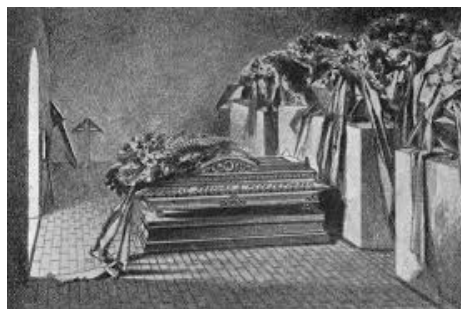
A művelődés eszményével, mindketten komolyan foglalkoztak, ezért Andrássy először őt akarta Eötvös utódjának. Ekkor még Trefort elutasította a felkérést.

Trefort Ágoston 1872. szeptember 4-től lett kultuszminiszter.

„Azt azonban, hogy közvetlenül Eötvös József halála után is őt kínálták meg ezzel a tárcával, csak később hallottam tőle, ezzel a hozzáadással:

„Nem tartottam illőnek, hogy szegény Pepi még ki sem hűlt miniszteri székébe én üljek bele.” ”

(Visszaemlékezés Trefort Ágostonra (II.) - Szalay Imrétől, Budapesti Szemle, CXXXVIII. kötet, Budapest, Franklin-Társulat Magyar Ir. Intézet és Könyvnyomda, 1909., CCCLXXX. szám, 189. oldal, Szerkeszti Gyulai Pál)

Báró Eötvös József temetése Ercsiben 1871. február 6-án
(Keleti Gusztáv vázlata után Ranics A. készített fametszet)

„Boldog az, ki biztos földön nyugszik, s meleg keblében tartja szerető kedveseit; nem közönséges élte, mert hisz szeret, boldog a jó ember.

De szebb partok intnek a költőnek, égő vágyát nem mérsékelheti, elhagy mindent, mi ezelőtt kedves vala, s fáradva jut csak némelykor a távollevő honba; lerogy, s boldog, ha gyermekségéből egy rózsát bír, melyet haldokló kebléhez nyomhat.” (185) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 39

„Valamint sétáinknál, ha az est közelg, úgy az élet bizonyos korában, tevékenységünk céljainál, nemcsak erőnket, s a távolságot, hanem azt is tekintetbe kell vennünk, vajon ha a célt elértük, lesz-e időnk, hogy becsületesen hajlékunkba visszatérjünk.” (186) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1719

EMLÉKOSZLOP, ERCSI EÖTVÖS HALMA

„Ercsinél, hazánknak ama „nagy könye” felett magasra emelkedő fokon, messze kitekint egy hatalmas oszlop a magyarlakta síkságra s az ország szíve felé, hirdetve, hogy ott nyugszik egy férfiú, ki nekik kedves volt...”

(György Aladár: Eötvös József báró és az „Eötvös Alap” ünnepi beszédéből, 1887. február 2.

URL: <http://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=3916>, Social Media., Néptanítók Lapja 1887.)

Az Eötvös-emlék Ercsiben (Canzi Rezső rajza)

„Hol, a szőke Duna habjai a magyar főváros alatt két ágra oszolva nagyobb tömegüket jobb felé hajtják, - a kisebbik ágat elzárta és elzsilipelte a balga emberi bölcsesség, mely a természetnél okosabbnak tartván magát, jobbra akarja azt tanítani, - s egyfelől a ráckevei zöldsziget, a tuladunai szőlőshalmok közt, hatalmasan omolnak alá: ott áll, amfiteátrum-szerű emelkedéssel a kis Ercsi, s fölötte a domb, melynek zöld fák által körített kápolnájában Eötvös alussza örök álmát.

A férfiú, kiben a gondolkodó a költővel, s az államférfi a szerető szívű emberrel, oly ritka összhangban egyesült, nem született ugyan Ercsiben, de itt játszotta gyermek játékait, - mert anyja után, aki Lilien német bárónő volt, s ennek anyja viszont Szapáry grófnő, az egykor Szapáry-birtok Ercsi az Eötvösöké volt akkor, - s gyermekemlékei ide kötvén, itt kívánta aludni végálmát is, mikor pedig a birtok már rég idegen kézre szállt.

A kápolnában szülői porok nem várták, atyja Velencén (Fehérmegyében), anyja Budapesten a Kerepesi temetőben van eltemetve. De neki mégis az volt utolsó kívánsága.

Miért? ki tudná megmondani? Talán nemes önérzetében, mellyel márványszobor helyébe eszméi diadalát kívánta, s jósolta magának emlékül, elgondolá, hogy a Dunáról, naponként az utazók százai vetnek egy pillantást az ercsi kápolnára, mely úgy néz alá a víz tükörére, mint Loreley a Rajnára a német mondában, s a Heine költeményében, s úgy megkapja az utasok szívét, s egy percre legalább varázskörébe vonja képzeletüket... s ha naponként, csak száz ember gondol is Eötvösre egy percig, s a száz közül csak tíz elmélkedik komolyan Eötvös eszméiről, melyekért lelkesült, s művéről, melyet végrehajtott: mennyivel siettetné ez szellemi feladataink megközelítését.

Úgy van, nemes szív, ezért akartál te az ercsi halmon porladni, - hogy magas talapzatra állva, honnan messze látszik alakod, sokaknak szolgálhass példányul holtod után is.

A kápolna mellett most magas obeliszk emelkedik, intve az utast, hogy tekintsen föl oda.

Lehetetlen meg nem látni, s meg nem emlékezni arról, akinek sírját jelöli.

S kinek ne jutna eszébe, - míg a Duna folytonos szellője, örökre nevét susogja itt -, hogy a legnemesebb és legmelegebb szív porlik e halmon, szív, melynek minden lángja magas eszméikért

lobogott, s utolsó ere is a hazáért, és emberiségért hevült; hogy e köre oly név van vésve, melyről a dicsőség nem fog eltávozni,

- míg az ezüst Dunának
Nagy tükörén egy honfi szem pihen,
Magyar lakik a parton, a hazának
Csak egy romlatlan gyermeke leszen...

s így elfeledve sem lehet soha, és hatása sem vész el a szív nyomása alatt, mert:

Mely e hazáért élt, a hű kebel,
Földét termékenyítve hamvad el;
És szelleme a sír körül marad,
Tettekre intve az utódokat..."

- á - r -

(Vasárnapi Újság, 26. szám, 1879. Budapest, június 29. , XXVI. évfolyam, 409-410. oldal)

Obeliszk avatása 1879. június 15.

AZ EMLÉKOSZLOP TÖRTÉNETE

Boross Mihály előadásában, 1879. június 15-én

- részletek -

„Igaz ugyan, hogy olyan lény, aki oly tisztán, oly szeplőtlenül futotta meg földi életpályáját: mint fellegettelen égen a nap az ő körútját; olyan hazafi, aki oly buzgón, oly odaadással teljesítette hazája iránt való kötelességeit, miszerint élete alkonyán nyugodtan és büszkén elmondhatta, hogy hazájának semmivel sem tartozik; olyan író és költő, aki oly remekműveket alkotott, miszerint mindegyik műve végére oda írhatta volna Horác szavait: »Exegi monumentum aere perennius«, nem szorult arra, hogy halhatatlan neve az utókor számára porlandó emlékkal örökítesse meg: de emberi természetünkben rejlik, hogy gondolataink, érzelmeink s eszméinknek külső jelekben is szeretünk kifejezést adni; az emberi kebelben székelő kegyelet elődázhatatlan, elengedhetetlen kötelességének tartja, hogy elhunyt kedvesei hamvait bármely igénytelen emlékkal is megjelölje; a hazafiúi kegyelet, tisztelet és szeretet elfojthatatlan kifolyása az, hogy elhunyt nagyjai s jelesei emlékét oszlopok s szobrok állításával dicsőíti, s örökíti meg.

Ilyen honfiúi kegyelet hozta létre ez égbenyúló, néma oszlopot is, mely - bár nincs nyelve -, mégis beszél, nagyságával hirdeti, ábrázolja Eötvös József szellemének nagyságát.

Kicsiny dolgokból gyakran nagyok lesznek.

Egy elvetett kisdud mákból idővel óriás s terebélyes tölgy növekszik, melynek árnyékában ezren megnyugosznak; egy lappangó szikrából gyakran oly tűzvész támad, mely egész városokat elhamvaszt; egy igénytelen eszme országokat megrázó eseménnyé fejlődik; egy kimondott gondolat örök időkre szóló tett szülőanyja.

Egy emberbaráti ajakról elhangzott szó adott létet e díszes oszlopnak is: azért engedjék meg, tisztelt uraim és hölgyeim!, hogy ez oszlop történetét rövid szavakkal előadjam; elmondjam, mi adott annak gyökeret, hogyan fejlődött s mi nevelte ezt ily óriássá; megörökítem, s az utókor hálás emlékébe átplántáljam azok nevét, akik ez oszlop létesülését adományaik által eszközölték.

Az „Ercsi és vidéke” című, e lelkes városkában székelő takarékpénztár egyik választmányi ülésében 1874-ben a választmány tagjai közt a jutalék lett volna kiosztandó, amikor Krieger Pál választmányi elnök, s a Sina család jószágigazgatója, azt a nyilatkozatot tette, hogy ő osztalékát nem veszi fel, hanem valamely jótékony célra oda ajándékozza.

E kimondott szó megteremtette az Eötvös-émlék eszméjét, Varasdy Lajos választmányi tag, akkori időben másod tanfelügyelő, megragadva a jó alkalmat, azt az indítványt tette, hogy dicsőült báró Eötvös Józsefnek, azon helyen, ahol porai nyugosznak, emlék állítassék.

Ez elvetett mag kedvező talajra talált.

A választmány lelkesedéssel fogadta az indítványt, s azonnal a kijelentett ige megtestesítéséhez fogott. Ezen elodázhatatlan hazafiúi kötelesség megoldására saját kebeléből, 1874. február hóban, „Báró Eötvös József ercsi emlékoszlop-ügyi bizottság” cím alatt, lelkes hazafiakból működő választmányt alakított, melynek főfeladatává tette, hogy e magasztos eszmének mielőbb életet adjon, s az oszlopot, minden igaz hazafi örömeire, minél hamarabb létrehozza.

Hogy a megindítandó működésnek bármily csekély alapja legyen, nevezett választmány saját díjaiból 100 forintot szavazott meg, mely összeg 1875-ben, kamatozás, gyűjtések s estélyek rendezése által, csak 218 forintra emelkedett.

E működő bizottság tagjai voltak: Varasdy Lajos elnök, id. Barnafy Balázs h.elnök, Deutsch Vilmos, Margó Mihály s Kuliffai Adolf pénztárnok.

E bizottság azonban, túl nem tehetvén magát egy kis mezőváros helyzetén, s nem találván meg az utat és módot...

...az annyi hévvel felkarolt ügy, négy hosszú éven keresztül, a kezdeményezés stádiumát, alig haladta meg.

1877-ik év tavaszán a bizottság kebelében lényeges változások történtek.

Újjászületésének felejthetetlen napja 1877-ik év augusztus 3-a volt, mely napon tartott zajos ülés új és lelkes tagokat vett fel a bizottság koszorújába.

Varasdy Lajos elnök Tolna megyében Szekszárdra tévén át lakását, mint tanfelügyelő, helyébe a közügyek terén hosszú évek során fáradhatatlanul buzgolkodó s minden szép és nemes iránt fogékony, s ezért köztisztületben álló Barnafy Balázs, eddigi helyettes, választott elnökké, s a bizottság: Szász Károly, Kereskényi Gyula, Krieger Pál, Vlasics Nándor, Flatt Ágoston, Kurucz János, dr. Tauscher Gyula, ifj. Barnafy Balázs, Grósz Ignác, Komáromi József személyében, 15 tagra egészített ki, s a Barnafy Balázs elnöklete alatt egy nap sem múlt, melyen az ügy érdemében tanácskozmány nem tartatott volna, melynek eredménye az lett, hogy a fennakadt hajó lépcsőről lépésre közelebb jutott az óhajtott kikötő felé.

Mindenek előtt Szász Károly bizottsági jegyző felkérte, hogy a lapok, legelsőben a megyei lapok útján költse fel a figyelmet s a részvétet.

A kiáltó szó visszhangot adott a budapesti lapokban is, s ennek következtében dicsőült Eötvösünk tisztelői közül többen meghozták az áldozatot.

... már pályatervek is érkeztek a bizottsághoz, mi új erőt és bátorságot öntött abba.

Azonban az ügynek ilyen szerencsés lendülete mellett is, érezte a bizottság, hogy sokat kell küzdenie s fáradnia, míg azt a megvalósulás stádiumába juttathatja.

Ekkor született meg azon szerencsés eszme, mely az oszlopügy jövőjét eldöntötte.

Elhatározta ugyanis a bizottság, hogy elégtelensége elismerése mellett, teljes tisztelettel felkérendi Szőgyény-Marich László fejérmegyei főispán ő nagyméltóságát, miszerint vállalná el az emlékügy védnökségét s azt felkarolván, s hathatós befolyásával támogatván, bölcs vezetése mellett, e megye büszkeségére a reményt valósítsa meg.

Ercsi mezőváros kiskörű értelmisége, mely elsőben az „Ercsi és vidéke” takarékpénztár választmányában nyert kifejezést, ama közhelyesléssel fogadott célt tűzte ki magának, hogy a halhatatlan báró Eötvös Józsefnek, kinek hamvai jeltelenül nyugszanak Ercsiben, a Duna-part magaslatán, egy igénytelen kápolna sírboltjában, emlékoszlopot állítand.

B. Eötvös Józsefnek, jeltelenül nyugodnia nem szabad.

E szép terv keresztülvitelében főleg ösztönt nyert a hely situációjában, melyen egy imposans emlékoszlop, mely már távolról figyelmeztetné a Dunán fel s alá járókat, hogy a nemzet dicsősége, b. Eötvös József, itt nyugszik.

A hazát oly közelről érdeklő e fontos ügy átviteltén a minden erkölcsi igyekezetet melegen pártoló főispán kezeibe, nem volt többé kétség, hogy közel az idő, melyben a Dunapart ercsi magaslatán fennen emelkedő, büszke oszlop fogja megörvendeztetni a haza minden jó fiát, s hirdeti a haza fénye s dísze, báró Eötvös József nevét, akiről bátran elmondhatjuk Vörösmarty Cserhalmának e sorát:

»Oszlop vagy magad...«.

Az oszlopügy lelkes védnöke meleg szavakban hívta fel az egyház főpapjait, a haza nagyjait, szóval b. Eötvös minden tisztelőjét.

Eme felhívás az ország főpapjaihoz, főuraihoz, valamint a nevezetesebb pénzügyintézetekhez elküldetvén, a hazafias érzelmökről ismeretes nagyok, s intézetek siettek gazdag adományait a tisztelt védnök kezéhez juttatni.

Az adományozók között volt Pauer János püspök, aki Eötvös temetésekor a gyászmisét tartotta az ercsi katolikus templomban, és Radnics Imre kanonok, az Eötvös család hű barátja, aki a kápolna sírboltjában az utolsó imát mondta el Eötvös koporsója felett. Adományozott özv. b. Sina Simonné, és lánya gr. Wimpffen Anastasia is, akié akkor az ercsi uradalom volt.

Összesen 4712 84 krt. adományozott és jövedelmezett.

Ennyi összeggel rendelkezvén a választmány, s gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr ígéretét bírván, hogy az Eötvös adatból 500 frtot bocsát rendelkezés alá, a védnök elnöksége alatt tartott ülésében, mindenek előtt, a beérkezett terveket vizsgálta meg, s vette bírálata alá, s beható megfontolás után, a sósuti részvénytársaságnak, Ybl Miklós jeles építészünk által, ízlésteljesen átalakított terve fogadtatott el, ez, mely büszke pompájában itt áll előttünk, s melyet ma halhatatlan Eötvösünk emlékére lelepleztünk.

Ami az alakot illeti, hosszas tanácskozás után abban állapodott meg a választmány, hogy obelisket állít, miután ez legjobban megfelel a célnak.

Ugyanis alakjánál fogva legjobban van hivatva, hogy a szemlélőben a halhatatlanság eszméjét és az ünnepezt férfit szellem nagyságának képét visszatükröztesse.

Ily magasztos célnak csak egy komoly és a viszonyokhoz mért impozáns obelisk felelhetett meg, mely míg egyrészt egymaga uralja a tájt, másrészt a természettől elütő egyszerűségével, és kiemelkedő nagyságával, teljesen leköti a szemet, s gondolatot is.

De az obelisket választá a bizottság azért is, hogy az inkább az elhunyt szellem-nagyságára emlékeztessen, mint pusztán síremlék legyen.

Ez obelisk párkány árnyéka által meg nem szakított sima, messzire világító felületével már messziről jelezi a nemzet nagy kegyeleti helyét.

Ez obelisk 12,5 méter magas, beleértve a talapzatot is, ékessége még Eötvös József, carrariai márványból faragott relief mellképe, mely Szász Gyula akadémiai szobrász műve.

Az egész sósuti kőből van faragva.

Dicsekedve mondhatom, hogy Ybl Miklós az építész, Szász Gyula a szobrász, megyénk szülöttei, s ez emlék is, mely br. Eötvös Józsefnek, e megye szülöttének van szentelve, e megye földében termett.

Ez emlék már a múlt év őszén, annyira készen volt, hogy leleplezésére a szükséges lépések, s intézkedések is megtétettek; de a korán beköszöntött őszi esőzések, s gyakori időváltozás nem engedték, hogy a leleplezési ünnepély megtartassék, és a bizottság jónak látta azt folyó év tavaszára halasztani...

... mi pedig eljöttünk ide, e szentelt helyre, hogy ami az emberi kebelnek legdrágább kincse, a szeretet, tisztelet s kegyelet, bemutassuk a nagy, dicsőült szellemnek.

Hogy a leleplezési ünnepély minél fényesebb, s a dicsőült szelleméhez minél méltóbb legyen, a bizottság védnöke meghívta a dicsőült özvegyét s családját; özvegy báró Sina Simonné és gróf

Wimpffen Sina Anastasiát, kik közül özvegy Sina Simonné levélben írta meg, hogy férje gyásza miatti visszavonultsága okán nem tud személyesen jelen lenni.

Hasonló kegyeletes levelet írt gr. Wimpffenné Sina Anastasia:

„Velenye június 5. 1879.

Igen tisztelt Szőgyény úr!

Fogadja legforróbb hálámat, azon szeretetre méltó tudósításért, mellyel igen tisztelt főispán úr!

megyéjének, mely szerencsés önt bírhatni, hazafias ünnepélyére meghívni szíveskedett.

Teljes szívemből sajnálom, hogy ezen, mindnyájunkra nézve érdekes, szép ünnepnapra, akaratom ellenére, kedves hazámtól távol maradni kénytelenítetvén, meg nem jelenhetek, holott én báró Eötvös Józsefben, akinek emlékét ünneplik, nemcsak a kitűnő államférfit, a nagy hazafit s lángszellemű költőt, hanem, felejthetetlen, szeretett atyám kebelbarátját is tisztetem.

Nagy öröömre szolgálna, ha tisztelt főispán úr!, szerény s primitív állapotban levő házamat venné szállásul.

Krieger igazgatónak, aki képviselend az ünnepélynél, megadtam az utasítást.

A legnagyobb elismerésem kifejezése mellett, vagyok tisztelője, Wimpffen Sina grófnő.”

Meghívottak továbbá, az ünnepélyesség emeléséhez: a kir. kormány tagjai személyenként, a főrendi és képviselőház; a tudományos Akadémia; a Kisfaludy- és Petőfi-társaság; Fejérmegye és Fehérvár város hatósága; a sz.-fehérvári Vörösmarty-kör; a fehérvári főgymnasium s reáliskola tanárai, s mindazon nemeskeblű egyesek és intézetek, kik az emlék létesítéséhez tetemesebb összeggel járultak; Budapest főváros, s az ünnepélyen megjelentek: a kormány részéről Pauler Tivadar igazságügyi miniszter; Szilágyi József alsóházi elnök, a törvényhozás részéről; Szőgyény-Marich László fejérmegyei főispán; az Akadémia részéről Pulszky Ferenc; a Kisfaludy-társaságot Gyulai Pál s a Petőfi-társaságot Északy Károly képviselte; a képviselő házból Wahrman Mór, Sárközy Aurél, Tassy Béla, Hollóssy Károly s ifjú Szőgyény-Marich László; az irodalom részéről Ballagi Mór, Pesty Frigyes, Kenessey Kálmán, Szász Károly, Kelety Gusztáv; Fehérvár város részéről Szűcs Sándor, Tóth István, Say Rudolf, Kövessy Ferenc; a törvényszék részéről Danitz Béla, s a főváros részéről Gerlóczy Károly, ezeken kívül a megyéből, a fővárosból, s szomszéd községekből számosan, s mindezeknek koronáját képezte az ünnepelt férfiú özvegye, fia és leánya, akiknek, mivel a meghívásnak engedtek, a megjelenésükkel az ünnepély fényét, pompáját emelték, előadó, a bizottság nevében, köszönetet mondott.

Köszönetet mondott továbbá azon fennkölt szellemű főpapjainknak, nagyjainknak, magasztosan érző intézetek, s egyeseknek, honfiak s honleányoknak, akik becses adományaikkal lehetővé tették az oszlop felállítását; a forrón tisztelt védnöknek, aki a lelkesedés lángját felgyújtotta, s akinek köszönhetni, hogy ím, áll az oltár, s nem hiányoznak az áldozók; a tudomány s irodalom férfiainak; az ünnepély rendezőinek, s a vendégszerető Ercsi mezőváros közönségének.

Ez a szobor története, mely ott áll az ormon, s mely, míg az ősz Duna hazánkat átszeli, s míg tükrét gőzösök hasogatják: hirdetni fogja az ünnepelt férfiú nevét.

Bevégezvén előadó az oszlop történetét, az oszlophoz fordulva, így végezé előadását:

Nemzeti ünnepelésünk tárgya, te oszlop!

Téged, a nemzeti kegyelet szüle magából

És bár embernek munkája vagy:

Felejtett porba, nem száll tetőd

Hanem áll, míg emberek élnek

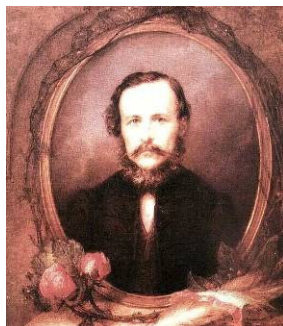
Mert a dicsőült nagy hírének leszesz tanúja.

És te, ez oszlop által megszentelt halom, mely eddig elhagyottan, s névtelenül állottál, az üdvözítő hit, a boldogító remény, s isteni szeretet nevében, légy általam megkeresztelve, s viseld e mai naptól fogva e dicső nevet: Eötvös-halom.”

(Boross Mihály: Az emlékoszlop története, Előadta 1879. június 15-én Ercsiben, az emlékoszlop avatásán.)

(OSZK EPA, DKA-041493, Bárány József síremléke Ercsi mellett. URL: <http://dka.oszk.hu/041400/041493>)

FÉRFIÚ

Eötvös József a magyar népoktatás megalapozója

„Dicső látvány oly férfiú, ki egy magas célért áldozza fel életét.

Legyen az hazája, a becsület, vagy vallásos meggyőződése, miért vérét ontá: lelkünk emelkedik a bátornak emlékénel, ki erős láncokat szét bírt szakítani, s lelkét Istenére, nevét a jövőre bízva, a halállal szembeszállt, hogy példájából megtanulják, miként van valami e világon, mit leláncolni nem lehet; a bátor, erős meggyőződéstől vezetett férfiakarát.

De van valami e világon, mi ennél nehezebb, és még fenségesebb: azon tántoríthatatlan állhatatosság, mellyel a férfi egy nagy eszme kivitelének szenteli életét.”

(Eötvös József művei, Eötvös József: Arcképek és programok/ Emlékbeszéd, Körösi Csoma Sándor emlékbeszédéből 1843. URL: <http://mek.oszk.hu/06600/06618/06618.pdf>)

Életrajz

Vásárosnaményi báró **EÖTVÖS JÓZSEF** Károly Bertalan Albert
(Buda, 1813 szeptember 3., 2.00 - Pest, 1871 február 2., 23.00)

IRODALMÁR, JOGÁSZ, POLITIKUS-ÁLLAMFÉRFI, BÖLCSELO

A reformkor művelt, olvasott, szerteágazó tudással rendelkező hazafija volt.

Az emberek közötti egyenlőséget tartotta szeme előtt, és e szerint végezte tevékenységeit.

„Ifjúságom első éveitől szívem minden elnyomás ellen feldobogott; gyűlöltem a zsarnokságot, inkább belső ösztöneimet követve, mint azért, mert a szabadság áldásairól még okok meggyőzőenek.”

(Eötvös József: A zsidók emancipációja írásából, Budapesti Szemle 1.(1840) II. kötet, Pest, Heckenast Gusztáv, URL: <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/387.html>)

ESZMÉI: SZABADSÁG, EGYENLŐSÉG, NEMZETISÉG

Arisztokrata családban született.

Apja vásárosnaményi báró Eötvös Ignác, anyja a német származású Lilien Anna bárónő.

A pesti egyetemen bölcsészetet, jogot és teológiát tanult. Pozsonyban teszi le az ügyvédi vizsgát.

Bár anyanyelve német volt, 5 nyelvet használt perfektül, de olvasni még több nyelven tudott.

Már a gimnáziumi évek alatt verseket és színdarabokat kezd írni barátjával, Szalay Lászlóval, és együtt bontogatják szárnyaikat az irodalmi pályán.

Szoros barátságba kerül Kölcseyvel és Kazinczyval. Mindkettőtől sokat tanul, és kéri tanácsukat, hogy tökéletesítse tudását.

Komolyan kezd neki az írásnak.

„Elégedett vagyok; azaz boldog.

Most, hol a pályán, melyet a sors, s önválasztásom előmbé jegyze, felléptem, naponként új erőt érzek kifejlteni lelkemben, naponként erős akaratot arra, mit kötelességemnek ösmértem.”

(187) Szalay Lászlónak, 1837. december E. J. : Levelek/ Oltványi: 36

Nagy lelkesedéssel és szorgalommal dolgozik, hiszen, mivel apja anyagilag tönkrement, saját munkájával keresi meg a megélhetéshez szükséges pénzt.

Életmódjában a polgári élet viszonyait követi.

Első nagy munkája A karthausi című regénye, 1841-ben jelenik meg.

1842-ben megnősül, feleségül veszi nemes Rosty Ágnes palotahölgyet.

5 gyermekük születik, de a legkisebb - a második kislány -, csecsemőkorában meghal.

Három lányt és egy fiút nevelnek fel, harmonikus családi légkörben.

Fiában méltó utódot kap a sorstól, mert Eötvös Loránd báró szintén elismert és megbecsült polgára lett Magyarországnak és a világnak is.

Folyamatosan ír, publikál, és a centralisták köréhez tartozva, lép a politika színterére.

Tagja, majd elnöke lesz a Magyar Tudományos Akadémiának és a Kisfaludy Társaságnak.

1848-ban a Batthyány-kormány kultuszminisztere lesz.

Már konkrét tervei, elgondolása van a hazai oktatás megreformálására, de a rövid időszak miatt nincs módja változtatásokat véghezvinni.

Újra az írás tölti ki idejét.

Regényei, tanulmányai, cikkei jelennek meg, ebből tartja el családját.

1867-ben az Andrássy-kormányban újra felkéri a vallási- és közoktatási tárca vezetésére.

Ekkor újragondolja a 48-as tervezeteit, számba veszi az azóta bekövetkezett változásokat, és az új állapotoknak megfelelően kezd hozzá az új törvények kidolgozásához, megszervezéséhez.

Feladatot vállal az 1867-es kiegyezés létrejöttének előkészítésében is.

1868-ban ismerteti elképzelését a képviselőházban, felterjeszti törvényeit a magyar király elé, amit aláírással szentesít Ferenc József 1868. december 15-én.

Ez az 1868. évi XXXVIII. tc. tartalmazza, a népoktatásról szóló törvényeket.

Ez volt élete fő elképzelése, nagyon elégedett, hogy véghez tudta vinni.

1848 július 28-án az első magyarországi egyetemes tanítógyűlés előtt, mint kultuszminiszter mondta e szavakat:

„Első fiatalságomban egy álom lebegett körül: vajha, erőim s tehetségeim szerint hazámnak a nevelés, a népnevelés terén szolgálhatnék, mert láttam s éreztem, hogy éppen e téren van leginkább elhanyagolva hazánk állapota.

Ezen álom, noha nem láttam akkor megvalósulásának módját, mégis boldogított...”

(Kármán Mór: Közoktatásügyi Tanulmányok II., Közoktatásunk múltja, Franklin, Budapest, 1911., II., 195.)

Magyarországon megnyílt a tanulás lehetősége a szegények előtt is, és a képzésben való részvétellel olyan tudáshoz juthatnak, mellyel életükben megteremthetik az előrejutás útját, sikeres életet alakíthatnak ki maguknak, az országnak pedig a fejlődéshez tanult polgárookra van szüksége. Átvizsgálta és meghatározta a vallási és nemzetiségi kérdések helyes útját. Az érintettekkel közösen kialakított megállapodások alapján foglalta össze és alkotta meg az odavonatkozó törvényeket is.

„Volt egy idő, midőn a biblia minden kézen forgott, s az emberek többsége csaknem kizárólag ebből merítette tudományát; midőn e könyv mintegy házibarátnak tekintetett, melyhez vigasztalásért, s tanácsért fordult mindenki...

Azon könyv, mely egész civilizációnk alapjául szolgált, az egyedüli, mely iránt milliók egyenlő tisztelettel viseltetnek, megérdemli most is, hogy a gondolkozó által komoly figyelembe vétessék. Elhanyagolása nem a tudományos szabadságot mozdítja elé, hanem legfeljebb oda vezet, hogy még azon egyetlent is elvesztjük, mely szétágazó irányainak egyesülési pontul szolgálhatna.”

(188) Svábhegy, 1864. szeptember 17. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1715

Egészségével fiatal kora óta problémái voltak, és a rengeteg munka, kevés pihenés, idővel egyre súlyosabb és sűrűbben jelentkező rosszulleteket okozott neki.

1870 március 5-én a képviselői ülésen lett rosszul, elszédült.

1870 decemberében beadta jelentését az oktatási törvény alakulásáról, de betegsége miatt már nem tudott személyesen megjelenni a januárra elnapolt ülésen.

Otthon ápolták, de szinte az utolsó percekig foglalkozott a hivatali teendőkkel és követte az eseményeket.

1871 február 2-án éjjel 11 órakor adta át lelkét a Mindenhatójának.

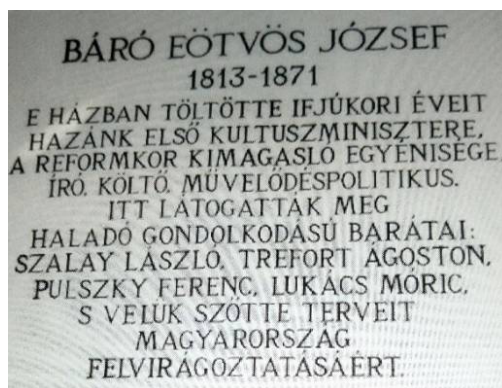
Kívánságának megfelelően nagyszülei mellé temették, az Ercsiben felépített kápolnába.

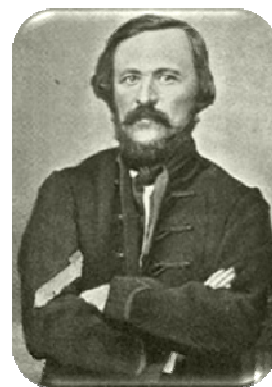
Boldog kor, ERCSIBEN

Eötvös József 1842-ben (Franz Eybl rajza)

Eötvös József fényképe (Mayer Gy. műterméből)

„Boldog kor, mikor még cselekvéseink irányát lelkesülés és érzéseink határozzák meg, s a hideg ész, alkotmányos királyként, legfeljebb vétóval él.” (189) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1301

Megjegyzés, rövid hivatkozás

- (1) E. J. : Levelek/ Oltványi: 10
- (2) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1811
- (3) E. J. : Levelek/ Oltványi: 347
- (4) E. J. : Gondolatok/ Bényei 1844
- (5) Szalay Lászlónak, Velence, 1851. december 31. ; E. J. : Levelek/ Oltványi: 80
- (6) Eötvös Lorándnak, Szent-Tornya, 1866. március 28. , ; E. J. levelei fiához/ Benedek
- (7) Pest, 1870. október 10. ,; E. J. : Naplójegyzetek/ Czegle
- (8) E. J. : Bordeaux, 1836. november 9. , édesanyjának; E. J. : Levelek/ Oltványi: 32
- (9) gr. Teleki Ferencnének, 1858. július 15. , E. J. :Levelek/ Oltványi: 119
- (10) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 102
- (11) Szalay Lászlónak, Svábhegy, 1859. július 14. , E. J. : Levelek/ Oltványi 128
- (12) 1866. július 15. , E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1871
- (13) Szalay Lászlónak, 1841. ; E. J. : Levelek/ Oltványi: 51
- (14) Szalay Lászlónak, 1854. ; E. J. : Levelek/ Oltványi: 94
- (15) Szalay Lászlónak, 1854. június 24. ; E. J. : Levelek/ Oltványi: 90
- (16) Szalay Lászlónak, 1855. február 5. ;E. J. : Levelek/ Oltványi: 95
- (17) Vachott Sándornénak, Gastein, 1858. szeptember 3. ; E. J. : Levelek/ Oltványi: 122
- (18) E. J. : Levelek/ Oltványi: 124
- (19) Szalay Lászlónak, Tuczing, 1834. május 24. ; E. J. : Levelek/ Oltványi: 18
- (20) Szalay Lászlónak, 1834. nyarán, ; E. J. : Levelek/ Oltványi: 19
- (21) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 494
- (22) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1205
- (23) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1919
- (24) E. J. :Gondolatok/ Bényei: 1703
- (25) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1373
- (26) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1839
- (27) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1793
- (28) Szalay Lászlónak, München, 1848. október 20. , E. J. : Levelek/ Oltványi: 77
- (29) 1857. október 29. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 996
- (30) 1870. augusztus 28. E. J. : Naplójegyzetek/ Czegle
- (31) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1044
- (32) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 954
- (33) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 260
- (34) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 135
- (35) Jókai Mórnak, 1865. október 5. E. J. : Levelek/ Oltványi: 222
- (36) Vachott Sándornénak, Svábhegy, 1861. augusztus 21. E. J. : Levelek/ Oltványi: 149
- (37) 1841. augusztus 27. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 462

- (38) Szalay Lászlónak, 1844. április eleje E. J. : Levelek/ Oltványi: 53
- (39) Szalay Lászlónak, 1844. július 28. E. J. : Levelek/ Oltványi: 55
- (40) Szalay Lászlónak, 1844. augusztus 7. E. J. : Levelek/ Oltványi: 59
- (41) Szalay Lászlónak, 1844. szeptember E. J. : Levelek/ Oltványi: 60
- (42) 1865. szeptember 3. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1845
- (43) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1843
- (44) 1865. szeptember 3. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1845
- (45) 1865. augusztus 31. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1844
- (46) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 926
- (47) Eötvös Lorándnak, 1870. február 29. E. J. : Levelek/ Oltványi: 323
- (48) Svábhegy, 1865. augusztus 15. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1839
- (49) Berecz Károlynak, 1843 v. 1844, E. J. : Levelek/ Oltványi: 52
- (50) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 88
- (51) Eötvös József: A karthauzi című regényéből, I. kötet, Első rész, II. 3. bekezdés; I. kötet, Első rész, VI. 4. bekezdés; I. kötet, Első rész, II. 3. bekezdés.
- (52) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 309
- (53) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 81
- (54) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 678
- (55) 1857. december 27. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1056
- (56) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1649
- (57) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 278
- (58) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 957
- (59) E. J. : Versei
- (60) E. J. : Versei
- (61) Vachott Sándornénak, 1855. december 23. E. J. : Levelek/ Oltványi: 106
- (62) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1811
- (63) Szalay Lászlóhoz, 1833. március 26. E. J. : Levelek/ Oltványi: 16
- (64) Szalay Lászlóhoz, 1833. július 20. E. J. : Levelek/ Oltványi: 17
- (65) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 694
- (66) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 390
- (67) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 237
- (68) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 266
- (69) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1709
- (70) Szalay Lászlónak, 1854. szeptember 12. E. J. : Levelek/ Oltványi: 91
- (71) Lady Helena Robinsonnak, London, 1837. március 4. E. J. : Levelek/ Oltványi: 34
- (72) Csengery Antalnak, 1853. december 24. E. J. : Levelek/ Oltványi: 88
- (73) München, 1864. október 28. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1765
- (74) Vachott Sándornénak, 1865. szeptember 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 217
- (75) Eötvös Lorándnak, Képviselőház, 1870. március 19. E. J. : Levelek/ Oltványi: 326
- (76) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 198

- (77) Berény, szeptember 13. E. J. : Naplójegyzetek/ Czegle
(78) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 4
(79) Eötvös Lorándnak, Képviselőház, 1870. március 19. E. J. : Levelek/ Oltványi: 326
(80) 1864. szeptember 11. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1705
(81) 1865. május 21. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1817
(82) Svábhegy, 1864. szeptember 28. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1729
(83) 1866. augusztus 1. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1884
(84) 1866. október 1. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1907
(85) Eötvös Lorándnak, 1869. december 28. E. J. : Levelek/ Oltványi: 321
(86) Eötvös Lorándnak, Pest, 1869. február 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 292
(87) Svábhegy, 1864. szeptember 13. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1709
(88) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1844
(89) Vachott Sándornénak, 1867. szeptember 12. E. J. : Levelek/ Oltványi: 254
(90) Eötvös Lorándnak, 1870. március 11. E. J. : Levelek/ Oltványi: 325
(91) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 300
(92) Eötvös Lorándnak, Budán, 1869. december 11. E. J. : Levelek/ Oltványi: 317
(93) Eötvös Lorándnak, Pest, 1867. december 24. E. J. : Levelek/ oltványi: 258
(94) Eötvös Lorándnak, Pest, 1867. december 31. E. J. : Levelek/ Oltványi: 259
(95) Eötvös Lorándnak, 1868. július 27. E. J. : Levelek/ Oltványi: 276
(96) Eötvös Lorándnak, Pest, 1868. január 22. E. J. : Levelek/ Oltványi: 263
(97) Eötvös Lorándnak, Pest, 1869. február 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 292
(98) Eötvös Lorándnak, 1869. június 8. E. J. : Levelek/ Oltványi: 301
(99) Eötvös Lorándnak, 1869. december 25. E. J. : Levelek/ Oltványi: 319
(100) Eötvös Lorándnak, 1869. december 28. E. J. : Levelek/ Oltványi: 321
(101) Eötvös Lorándnak, Képviselőház, 1870. március 19. E. J. : Levelek/ Oltványi: 326
(102) Eötvös Lorándnak, 1870. július 3. E. J. : Levelek/ Oltványi: 330
(103) Eötvös Lorándnak, 1870. március 11. E. J. : Levelek/ Oltványi: 325
(104) Szalay Lászlónak, 1831. szeptember 3. E. J. :Levelek/ Oltványi: 8
(105) gr. Széchenyi Istvánnak, 1832 v. 1833. E. J. : Levelek/ Oltványi: 12
(106) Szalay Lászlónak, 1833. E. J. : Levelek/ Oltványi: 13
(107) E. J. . Levelek/ Oltványi: 20
(108) Szalay Lászlónak, 1837. december, E.J. : Levelek/ Oltványi: 36
(109) Szalay Lászlónak, Sály, 1838. január 5. E. J. : Levelek/ Oltványi: 38
(110) Szalay Lászlónak, München, 1848. október 20. E. J. : Levelek/ Oltványi: 77
(111) Szalay Lászlónak, Buda, 1854. szeptember 12. E. J. : Levelek/ Oltványi: 91
(112) Vachott Sándornénak, Gastein, 1858. szeptember 3. E. J. : Levelek/ Oltványi: 122
(113) Vachott Sándorné, Buda, 1859. szeptember 3. E. J. : Levelek/ Oltványi: 129
(114) Vachott Sándornénak, 1863. szeptember 3. E. J. : Levelek/ Oltványi: 172
(115) Vachott Sándornénak, 1864. szeptember 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 181

- (116) E. J. : 1865. május 24. Gondolatok/ Bényei: 1820
- (117) gr. Andrássy Gyulának, 1865. augusztus 1. E. J. : Levelek/ Oltványi: 209
- (118) 1865. szeptember 3. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1845
- (119) E. J. : 1866. március 18. Gondolatok/ Bényei: 1863
- (120) Falk Miksának, 1867. április 29. E. J. : Levelek/ Oltványi: 243
- (121) Falk Miksának, 1867. június 11. E. J. : Levelek/ Oltványi: 248
- (122) Molnár Aladárnak, 1868. szeptember 1. E. J. . Levelek/ Oltványi: 280
- (123) Eötvös Lorándnak, 1868. december 7. E. J. : Levelek/ Oltványi: 286
- (124) Kármay Titusznak, 1870. január 10. E. J. : Levelek/ Oltványi: 322
- (125) Gyulai Pálnak, 1863. szeptember 12. E. J. : Levelek/ Oltványi: 173
- (126) Salzburg, 1864. október 26. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1763
- (127) 1858. január 4. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1069
- (128) 1858. október 17. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1163
- (129) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1608
- (130) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1624
- (131) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1645
- (132) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1666
- (133) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 90
- (134) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 96
- (135) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1524
- (136) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1934
- (137) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 221
- (138) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 287
- (139) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 325
- (140) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 331
- (141) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 457
- (142) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 652
- (143) Eötvös Lorándnak, 1869. június 8. E. J. : Levelek/ Oltványi: 301
- (144) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1522
- (145) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 315
- (146) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 79
- (147) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 146
- (148) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 246
- (149) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 144
- (150) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 445
- (151) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 460
- (152) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 437
- (153) Falk Miksának, Pest, 1865. február 2. E. J. : Levelek/ Oltványi: 186
- (154) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1858

- (155) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 468
- (156) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 477
- (157) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 493
- (158) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 508
- (159) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 526
- (160) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 567
- (161) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 583
- (162) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 626
- (163) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 630
- (164) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 640
- (165) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 659
- (166) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 786
- (167) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 846
- (168) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 885
- (169) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 877
- (170) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 959
- (171) 1857. szeptember 18. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 965
- (172) 1858. január 2. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1063
- (173) 1864. szeptember 4. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1691
- (174) 1864. szeptember 6. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1697
- (175) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1872
- (176) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1854
- (177) Pest, 1864. november 12. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1779
- (178) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 2030
- (179) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1915
- (180) Pest, 1864. november 11. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1778
- (181) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 60
- (182) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1469
- (183) 1865. május 11. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1811
- (184) E. J. : Versei
- (185) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 39
- (186) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1719
- (187) Szalay Lászlónak, 1837. december E. J. : Levelek/ Oltványi: 36
- (188) Svábhegy, 1864. szeptember 17. E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1715
- (189) E. J. : Gondolatok/ Bényei: 1301
- (190) Eötvös Lorándnak, Szent-Tornya, 1866. március 28. , ; E. J. levelei fiához/ Benedek

Felhasznált forrásanyagok

- (Eötvös József művei, *Eötvös József: Levelek*
Szerkesztette, az idegen nyelvű leveleket fordította OLTVÁNYI AMBRUS.
(350 darab levél, 1824-1871. között), URL: <http://mek.oszk.hu/05400/05480/05480.htm>
Megjegyzésben röviden: E. J. : Levelek/ Oltványi)

- (EÖTVÖS JÓZSEF: *Vallomások és gondolatok*
Összegejtötte és szerkesztette BÉNYEI MIKLÓS, (2103 számozott, 1831-1871 közötti gondolat)
URL: <http://mek.oszk.hu/05200/05249/05249.htm>
Megjegyzésben röviden: E. J. : Gondolatok / Béneyei)

- (*Trefort Ágoston és Lónyay Menyhért Eötvös-émlébeszéde 1872.*
Trefort Ágoston: Emlébeszéd báró Eötvös József felett
1872 januárjában írta Lónyay Menyhért felkérésére, az Akadémián tartandó beszédéhez.
- A tanulmány az OKTKA. 1454/IV. számú „Trefort Ágoston kéziratos hagyatékának feltárása” című kutatási program keretében készült. Sajtó alá rendezte, a bevezetöt és a jegyzeteket írta GÁNGÓ GÁBOR.
/Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár kézirattára, Trefort gyűjtemény/
URL: http://epa.oszk.hu/00800/00861/00009/98_2-3-09.html)

- (EÖTVÖS JÓZSEF: *Egy gazdasszony levelei*, 3. levél; *Babérlombok* báró Eötvös József műveiből, füzte Vachott Sándorné; írta Pulszky Ferenc, Pest: Heckenast, 1871.
URL: <http://mek.oszk.hu/18300/18307/18307.pdf>)

- (FERENCZI ZOLTÁN: *Eötvös József 1813-1871*, Magyar Történeti Életrajzok, Budapest, 1903., A Magyar Történelmi Társulat kiadása URL: <http://mek.oszk.hu/05700/05708/05708.pdf>)

- (HONISMERET 2015/5. , A Honismereti Szövetség Folyóirata XLIII. évfolyam, 42. oldal: MERÉNYI-METZGER GÁBOR: *Ifjabb báró Eötvös Ignác velencei síremléke.*
URL: <https://honismeret.hu>)

- (KÁROLY JÁNOS: *Fejér Vármegye Története* IV. kötet, 1901., Székesfehérvár, Oklevéltár XXX., 482-485. oldal)

- (*Eötvös József levelei fiához, Eötvös Lorándhoz*
Az anyagot összegejtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta BENEDEK MIHÁLY /50 darab levele fiához, 1866-1870 között/
Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988., 7. oldal, URL: <http://mek.oszk.hu/02000/02054/html/eotlj.html>)

- (*Eötvös József: Naplójegyzetek 1970 augusztus 6-tól kezdve 1870 november 30-ig*
Közzéteszi és jegyzetekkel ellátta CZEGLÉ IMRE
Történettudományi Intézet, Történelmi Szemle 1978/2, 47. oldal
URL: <https://tti.btk.mta.hu>folyoiratok>, Megjegyzésben röviden: E. J. : Naplójegyzetek/ Czegle)

- (KORIZMICS LÁSZLÓ-BENKŐ DÁNIEL-MÓRO CZ ISTVÁN: *Mezei gazdaság könyve*, I. kötet, Pest, 1855., 372.; 377.; 379. oldal)

- (SCHNEIDER MIKLÓS: *Fejér megyei nemesi összeírás*, 1843., Székesfehérvár)
- (MERÉNYI-METZGER GÁBOR: *Báró Eötvös József és családjára vonatkozó anyakönyvi bejegyzések*.
FONS XXII. (2015), 2. szám, 295-313. oldal, URL: http://EPA03304_fons_2015_02_295-313.pdf)
- (Gyulai Pál *emlékbeszédéből b. Eötvös József fölött I./Általános jellemzés/*
Vasárnapi Újság, 1872 február 18. 19. évfolyam 7. szám, 82. oldal)
- (PULSZKY FERENC: *Báró Eötvös József*. In Babérlombok, Báró Eötvös József műveiből. Füzte Vachott Sándorné, Heckenast, Pest, 1871. XXI-XXII.)
- (PULSZKY FERENC: *Életem és korom*, Franklin, Budapest, 1884., 1:144-145.
URL: <http://mek.oszk.hu/13300/13330/13330.pdf>)
- (Anonim: *Apró vonások b. Eötvös életéből*. Magyarország és a Nagyvilág, 1871. február 12. 77.)
- (FALK MIKSA: *Báró Eötvös József életéből*. In uő. : *Kor- és jellemrajzok*. Révai Testvérek, Budapest, 1903. 220-221. URL: <http://mek.oszk.hu/09800/09818/09818.pdf>)
- (BERECZ KÁROLY: *A „Magyarország és a Nagyvilág” szerkesztőjéhez*. In uő. : *A régi „Fiatal Magyarország”, (Emlékezések, vázlatok.)*, Atheneum, Budapest, 1898. 61-62.)
- (EÖTVÖS JÓZSEF: *A karthauzi /regény*, 1841./
URL: <http://mek.oszk.hu/03100/03130/html/01.htm>)
I kötet, Első rész, XVI., 2. bekezdés, „Szívünk mélyébe teremtvé, sok emlék fekszik...”
I kötet, Első rész, II., 3. bekezdés, „Teli reményekkel, mint én valék akkor...”
I kötet, Első rész, VI., 4. bekezdés, „Én, a boldog gyermek, ki előtt egykor...”
- (*Eötvös József összes költeménye*
URL: <http://mek.oszk.hu/00600/00644/00644.htm>, Megjegyzésben röviden: E. J. : Versei)
- (*Eötvös József naplójegyzetei*, 1-11. MTA Kézirattár 3. füzet, 66.)
- (LÓNYAY MENYHÉRT: *Elnök gróf Lónyay Menyhért beszéde*. In Néhai Báró Eötvös József akadémiai elnök emlékezete. A Magyar Tudományos Akadémia évkönyvei XIII. kötetének VI. darabja, Pesten, Eggenberger Ferdinánd, 1872., 5.)
- (CSENGERY ANTAL: *Jellemrajzok - Báró Eötvös József*, Budapest, 1898., Franklin - Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda,
URL: <http://mek.oszk.hu/06700/06713/06713.htm>)
- (PLÓSZ KATALIN: *„Mint legjobb barátod őszinte tanácsa.” Nevelési elvek Eötvös József és fia, Loránd levelezésében*, Elhangzott a 41. Országos Középiskolai Fizikatanári Ankéton, 1998. április 6-8., Székesfehérvár, Fizikai Szemle 1998/6. 185. oldal,
URL: <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz9806/plosz.html>)
- (MEK OSZK: *Eötvös Loránd néhány fiatalkori verse*,
URL: <http://mek.oszk.hu/03200/03286/html/eotvos1/eotv5.html>)

- (Eötvös József levelei fiához, Eötvös Lorándhoz

Az anyagot összegyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta BENEDEK MIHÁLY, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988.)

- (Eötvös Loránd az OSZK-ban, Halála 100. évfordulója alkalmából, KIS DOMOKOS DÁNIEL írása, URL: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2019/05/07/eotvos_lorand_az_oszk-ban)

- (Dr. SZABÓ ZOLTÁN: Eötvös Loránd emlékkönyv I., Apa és fia, /Eötvös Loránd Geofizikai Intézet/, URL: <http://www.sulinet.hu/eletestudomany/archiv/1998/9832/eotvos/eotvos.html>)

- (Eötvös József művei, Eötvös József kultúra és nevelés. Összegyűjtötte és szerkesztette: MEZEI MÁRTA, Eötvös József: Petőfi Sándor összes költeményei, URL: <http://mek.oszk.hu/06300/06330/06330.htm>)

- (LUKINICH IMRE: Eötvös József Naplójegyzetek - Gondolatok 1864-1868, Előszavában Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1941.)

- (MERÉNYI-METZGER GÁBOR: Báró Eötvös Józsefre és családjára vonatkozó anyakönyvi bejegyzések.

FONS XXII. (2015), 2. szám, 295-313. oldal,

URL: http://epa.oszk.hu/03300/03304/00070/pdf/EPA03304_fons_2015_02_295-313.pdf)

- (KÖRNYEI ELEK: Eötvös József Ercsiben, 1959., Székesfehérvár, István Király Múzeum Közleményei, Szerkeszti: Fitz Jenő, B. sorozat, 19. szám, A Fejér Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának kiadványa, /L., PESTER LLOYD, 1871. február 7-i szám/)

- (Pesti Napló, 1871. február 6-i esti kiadás, 22. évfolyam, 29. szám)

- (KÁROLY JÁNOS: Fejér Vármegye története I-V. (1896-1904), Csitári kő- és könyvnyomdája, Székesfehérvár, IV. kötet /1901/, 106. oldal)

- (TARNAY TÜNDE: Műemlékek és épített értékek Érden, Érdi Krónika, Érd, 2000. /Érd természeti képe, múltja és lakói, honismereti olvasókönyv/

URL: https://www.sulinet.hu/orokseg_muemlekek_es_epitett_ertekek.htm)

- (Visszaemlékezés Trefort Ágostonra (II.)- SZALAY IMRÉTŐL, Budapesti Szemle, CXXXVIII. kötet, Budapest, Franklin-társulat Magyar Ir. Intézet és Könyvnyomda, 1909., CCCLXXX. szám, 189. oldal, Szerkeszti Gyulai Pál)

- (GYÖRGY ALADÁR: Eötvös József báró és az „Eötvös Alap” ünnepi beszédéből, 1887. február 2. URL: <http://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=3916>, Social Media. Néptanítók Lapja 1887.)

- (Vasárnapi Újság, 26. szám, 1879. Budapest, június 29. , XXVI. évfolyam, 409-410. oldal Az Eötvös emlék Ercsiben)

- (BOROSS MIHÁLY: Az emlékoszlop története, Előadta 1879. június 15-én Ercsiben, az emlékoszlop avatásán.)

- (OSZK EPA, DKA-041493, *Báró Eötvös József síremléke Ercsi mellett.*

URL: <http://dka.oszk.hu/041400/041493>)

- (Eötvös József művei, EÖTVÖS JÓZSEF: *Arcképek és programok/ Emlékbeszédek*, Körösi Csoma Sándor emlékbeszédéből 1843.

URL: <http://mek.oszk.hu/06600/06618/06618.pdf>)

- (EÖTVÖS JÓZSEF: *A zsidók emancipációja* írásából, Budapesti Szemle 1. (1840) II. kötet, Pest, Heckenast Gusztáv, URL: <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/387.html>)

- (KÁRMÁN MÓR: *Közüoktatásügyi Tanulmányok II., Közüoktatásunk múltja.*, Franklin, Budapest, 1911., II., 195.)

- (SZÁSZ KÁROLY: *Báró Eötvös József emlékezete*, 1872., halálának évfordulóján, Vasárnapi Újság XIX. évfolyam 5. szám, Pest, 1872. február 4.

URL: <https://epa.oszk.hu/00000/00030/00935/pdf/00935.pdf>)

Összeállította: Pásztor Mária 2019-ben
(A fényképet készítette Kósa Márta)

Tartalom

	oldal
Származása	4
Ercsi elvesztése	15
Visszaemlékezés a gyermekévekre és az ifjúkorra	22
Családalapítás	25
Számon tartott évek	36
Megemlékezés	43
Gondolatok	47
Visszatérése Ercsibe	54
Férfiú, Életrajz	66
Megjegyzés, rövid hivatkozás	69
Felhasznált forrásanyag	74
Tartalom	78

„El voltam határozva, hogy kizárólag az irodalom és tudományoknak élek. A politikai pálya reám nézve nem volt kecsegtető.

Szerettem atyámat, s politikai nézetei az enyéimekkel ellenkezők voltak, atyám maga népszerűtlen volt, s csaknem az egész ország előítéletét kelle legyőznöm, hogy magamnak azoknak sorába állást szerezzek, kik a szabadságért küzdöttek.

S mégis szembeszálltam minden nehézségekkel, leküzdöttem az akadályokat, s eltűrtem oly keserűségeket, minőkről fogalmad sincs, mert a gondolat, hogy nemzetemnek s az emberiségnek nagy szolgálatokat tehetek, s Nevet szerezhetek magamnak, nem hagytak nyugodni.

...nem adhatok mást, mint nevet, mely tiszta most, s ha isten segít talán fényes lesz, de annak ki ezt örökli, sem kényelmet, sem fényes állást nem biztosít.

- Ismerlek, s ezért tudom, Te soha nem fogsz vádolni ezért, mert családi érdekeimet elhanyagolva, életemet magasabb céloknak szentelém...”

(190) Eötvös Lorándnak, Szent-Tornya, 1866. március 28. ; E. J. levelei fiához/ Benedek

(régi képeslap)

**„Óh, ercsi sír, mely őrzöd drága hamvát, Porában is megáldott nagy szívét!
Bocsásd álmához zöld erdők fuvalmát, S boltodnak árnyán lágyan földve véd!
Zengj néki halk dalt, honom nagy folyója, Arany kalászt susogtass, néma róna,
S csönd ünnepeljen völgyön és hegyen: Hogy álma édes és dicső legyen!”**

(Szász Károly: Bárá Eötvös József emlékezete, 1872., halálának évfordulóján, Vasárnapi Újság XIX. évfolyam 5. szám, Pest, 1872. február 4.

URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00030/00935/00935.pdf>)